

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет
Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН:
ЗДОБУТКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Колективна монографія

УДК 378.091.011.3-051:7

Т34

Автори:

Мирослава ВОВК (1.1), Наталія ФІЛІПЧУК (1.1),
Світлана СОЛОМАХА (1.2), Вікторія ГРИГОР'ЄВА (1.3),
Тетяна СТРАТАН-АРТИШКОВА (2.1) Олена ШЕВЦОВА (2.1),
Олена БУЗОВА (2.2), Анетта ОМЕЛЬЧЕНКО (2.3),
Вікторія БАКУМ (2.4), Юлія ТАРАНЕНКО (3.1),
Олена МАРТИНЕНКО (3.2), Наталія КРИВУНЬ (3.3)

Рецензенти:

ЗАВАДСЬКА Тетяна – кандидатка педагогічних наук, професорка, заступник декана з навчально-методичної роботи факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

ЗУЗЯК Тетяна – докторка педагогічних наук, професорка, декан факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

ЛЕСИК Анжеліка – кандидатка педагогічних наук, доцентка, декан факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 7 від 26 грудня 2024 року)*

Т34 Теоретико-методологічні аспекти фахової підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін: здобутки, проблеми та перспективи : колективна монографія / О. Д. Бузова, М. П. Вовк, Н. О. Філіпчук та ін. за ред. А. І. Омельченко. – Львів-Торунь : Liha-Press, 2025. – 174 с.

ISBN 978-966-397-470-5

DOI 10.36059/978-966-397-470-5

У монографії висвітлено результати наукових досліджень колективу науковців кафедри теорії та методики навчання мистецьких дисциплін Бердянського державного педагогічного університету та споріднених кафедр інших університетів, здійснених за широким колом актуальних питань педагогічної та мистецької освіти.

Рекомендовано для викладачів і здобувачів мистецьких спеціальностей закладів вищої освіти і культури, слухачів інститутів післядипломної освіти, аспірантів, докторантів, учителів закладів загальної середньої освіти та позашкільних закладів освіти; усіх, кого цікавлять проблеми мистецької освіти.

УДК 378.091.011.3-051:7

ISBN 978-966-397-470-5

© Колектив авторів, 2025

Зміст

Передмова	5
Розділ I	
Загальні засади мистецької освіти	7
1.1 Просвітницький проект в умовах війни: ресурс для розвитку національної ідентичності вчителів	7
1.2 Діалог митців і освітян в оновленому змісті національної мистецької освіти: Олександр Козаренко – полідіяльна особистість	25
1.3 Модель підготовки майбутніх вчителів мистецтва до використання суб'єктно-орієнтованих технологій	37
1.4 Можливості імплементації ідей Оксани Петрівни Рудницької у змісті мистецько-педагогічної освіти	50
Розділ II	
Методологічні засади підготовки майбутніх вчителів мистецтва	64
2.1 Творчість та креативність у структурі творчо-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва	64
2.2 Формування професійних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва	83
2.3 Застосування сучасних художньо-педагогічних технологій при підготовці майбутніх вчителів мистецтва	104
2.4 Розвиток творчих здібностей майбутніх вчителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки	115

Розділ III

Сучасні підходи у підготовці фахівців

хореографічного профілю	124
3.1 Сучасні стратегії підготовки хореографів та реалізація їх на практиці	124
3.2 Підготовка фахівців хореографічного профілю в контексті євроінтеграційних процесів	139
3.3 Використання цифрових технологій під час підготовки майбутніх фахівців мистецького напрямку в умовах онлайн-навчання	155
Відомості про авторів	170

Передмова

Монографія «Теоретико-методологічні аспекти фахової підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін: здобутки, проблеми та перспективи» містить результати п'ятирічної співпраці викладачів кафедри теорії та методики навчання мистецьких дисциплін Бердянського державного педагогічного університету, учених Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України імені Івана Зязюна та споріднених кафедр інших закладів вищої освіти. Дослідження складається з трьох розділів: «Загальні засади мистецької освіти», «Методологічні засади підготовки майбутніх вчителів мистецтва» та «Сучасні підходи у підготовці фахівців хореографічного профілю».

У монографії висвітлено український досвід підготовки майбутніх учителів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти, подано її концептуальні засади. Кожен з розділів має завершений характер і складається з теоретичного аналізу означеної проблематики та її стану в сучасній освітній практиці, узагальнених висновків та методичних рекомендацій, інформації щодо подальшого поглибленого вивчення окремих питань з певної теми.

Так, у першому розділі монографії презентовані висновки досліджень з мистецької та музичної освіти: представлено просвітницький проект в умовах війни: ресурс для розвитку національної ідентичності вчителів; розглянуто творчість сучасного українського композитора Олександра Козаренка; окреслено можливості імплементації ідей Оксани Петрівни Рудницької у змісті мистецько-педагогічної освіти; представлено модель підготовки майбутніх вчителів мистецтва до використання суб'єктно-орієнтованих технологій.

У другому розділі «Методологічні засади підготовки майбутніх вчителів мистецтва» розглянуто творчість та креативність

у структурі творчо-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва; визначено особливості формування професійних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва; представлено застосування сучасних художньо-педагогічних технологій при підготовці майбутніх учителів мистецтва; зроблено аналіз розвитку творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки.

У третьому розділі представлено сучасні стратегії підготовки хореографів та реалізація їх на практиці; визначені основні шляхи підготовки фахівців хореографічного профілю в контексті євроінтеграційних процесів; охарактеризовано використання цифрових технологій під час підготовки майбутніх фахівців мистецького напрямку в умовах онлайн-навчання та ін.

Результати науково-прикладних досліджень пройшли апробацію на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах, висвітлені в збірниках наукових праць України та Європейських країн і широко впроваджуються в дошкільних, шкільних, позашкільних закладах освіти, ЗВО.

Монографія «Теоретико-методологічні аспекти фахової підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін: здобутки, проблеми та перспективи» буде корисною та цікавою викладачам і здобувачам мистецьких спеціальностей закладів вищої освіти і культури, слухачам інститутів післядипломної освіти, аспірантам, докторантам, учителям закладів загальної середньої освіти та позашкільних закладів освіти; усім, кого цікавлять проблеми мистецької освіти.

Розділ I

Загальні засади Мистецької освіти

1.1 ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ В УМОВАХ ВІЙНИ: РЕСУРС ДЛЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВЧИТЕЛІВ

В умовах російсько-української війни партнерство закладів освіти, наукових установ, громадських інституцій має спрямовуватися на збереження культурної, освітньої спадщини, активну просвітницьку діяльність серед учнівської, студентської молоді, різних категорій дорослих з метою популяризації цінного досвіду відомих і малознаних діячів освіти, науки, культури. Саме тому відділ змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України продовжує ініціативу проведення циклу просвітницьких вебінарів «Цвіт української педагогіки: сучасне і минуле». Мета полягає у висвітленні багатогранності та унікальності української педагогічної спадщини, прославленні досягнень видатних українських діячів культури, мистецтва, освіти та науки.

Особлива увага приділяється обміну досвідом між поколіннями та інтеграції української педагогічної спадщини в глобальний освітній контекст, що є основою для формування глибокого розуміння внеску українських освітян у розвиток світової культури, мистецтва, освіти та науки.

Основні організатори серії просвітницьких вебінарів та онлайн гостьових лекцій – відділ змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана

Зязюна НАПН України; Кафедра ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта ХХІ століття». Співорганізаторами лекцій виступають

Модератором вебінарів виступає Наталія Філіпчук, доктор педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу змісту і технології педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, член Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта ХХІ століття», голова первинного осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка при ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України.

Упродовж 2023–2024 рр. учасниками лекцій стали більше 1,5 тис. осіб – викладачі, студенти, магістранти Донбаського державного педагогічного університету, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Полтавського державного медичного університету, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Український інститут підвищення кваліфікації працівників телебачення, радіо і преси, Національного університету «Дніпровська політехніка», Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка, співробітники Інституту модернізації змісту освіти МОН України, Інституту педагогіки НАПН України, центрів професійного розвитку педагогічних працівників Полтавської, Сумської, Київської областей, викладачі, методисти Донецького інституту післядипломної педагогічної освіти, Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, Дніпровської академії неперервної освіти, Вінницького технічного коледжу,

Білоцерківського гуманітарно-педагогічного фахового коледжу, Івано-Франківського фахового коледжу, учителі гімназії-інтернату № 13 м. Києва, Боянський ліцей «Лідер» імені Іона Некулче Киселівської ОТГ, ОЗЗСО 1–3 ступенів Веренчанської ТГ, ТВО «Центр освіти» Оптіма» та ін. Важливим стало залучення педагогів закладів освіти з деокупованих та окупованих міст України: (Херсон, Авдіївка, Лиман, Краматорськ, Бахмут та ін.).

11 лютого 2023 року в Інституті педагогічної освіти й освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України онлайн відбулася гостьова лекція «Краще зсередини зірвати всю Росію...» (до історії написання П. Тичиною поеми-симфонії «Сковорода») у межах серії просвітницьких вебінарів «Цвіт української педагогіки: сучасне і минуле». Лектор – Сергій Гальченко, кандидат філологічних наук, заступник директора Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка з наукової і видавничої діяльності, завідувач відділу рукописних фондів і текстології, заслужений працівник культури України, лауреат Державної премії в галузі освіти.

Лектор на основі архівного матеріалу розкрив унікальні факти з історії життєпису Павла Тичини, його творчої спадщини. С. А. Гальченко упорядкував і прокоментував томи 7 (проза) і 12 (фольклорні записи, листи), дослідник продовжував роботу над текстами творів поета. Ним підготовлена збірка поетичних творів під загальною назвою «Сонячні кларнети» (К., Дніпро, 1990; упорядкування, підготовка текстів, примітки С. А. Гальченка). Видання «Золотий гомін. Вибрані твори» (Київ : Криниця, 2008; вступна стаття, упорядкування та примітки С. А. Гальченка) вперше представило серед добірки вибраних творів П. Тичини ранню збірку «Панахидні співи» [1914–1915 (?)]. Уперше через сімдесят років було передруковано збірку «За-мість сонетів і октав» (1920) і поновлено ті твори, які вилучала радянська цензура. Суттєві уточнення до текстів поетичних творів П. Тичини, звірених з оригіналами рукописів та першопублікаціями, були внесені С. А. Гальченком до інших видань творів поета, до яких написані ним статті та наукові коментарі.

Зі словами вдячності лектору виступила докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Марія Олійник, студенти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Яскравим обрамленням заходу слугувало виконання народним артистом України Іваном Дердою романсу «О, преподобне те небо, де слава Христова палає» (музика І. Дерди, слова Г. Сковороди), написаного до 300-річчя з дня народження Григорія Сковороди.

Враження студентів:

«Від студентського колективу 231 групи філологічного факультету Сумського державного педагогічного університету імені Антона Семеновича Макаренка висловлюємо щирю подяку за можливість долучитися до надзвичайно цікавої зустрічі. Ми натхненні й вдячні за об'єднання однодумців у такий складний час!» (Єлизавета Драновська).

«Щиросердно дякуємо Сергію Анастасовичу за цю неймовірну зустріч. Для нас ця зустріч набагато більше, аніж просто лекція. Із захопленням слухали кожне Ваше слово. Інформація є надзвичайно корисною для нас, адже стане нам у нагоді при вивченні літературних дисциплін. Щира подяка Івану Михайловичу за надзвичайне музичне виконання» (Студенти 3 курсу факультету іноземної і слов'янської філології СумДПУ імені А. С. Макаренка).

«Щиро дякую Вам, пане Сергію, за неймовірно цікаву розповідь про Павла Тичину, про невідомі (особисто для мене) факти з життя митця. Окрема вдячність організаторам вебінару за можливість долучитися до скарбниці літературної України» (Юлія Плужник).

З березня 2023 року в Інституті педагогічної освіти й освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України онлайн відбулася гостьова лекція «Педагогіка – це моє життя». Педагогіка добра Івана Зязюна у вимірах сучасності» до 85-річчя з дня народження академіка Івана Андрійовича Зязюна у межах серії просвітницьких вебінарів «Цвіт української педагогіки: сучасне і минуле».

Лектор – Георгій Філіпчук, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, почесний доктор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, заступник голови Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, голова Конгресу українського інтелігенції.

Георгій Філіпчук розкрив актуалітети спадщини Івана Андрійовича Зязюна, званого вченого сучасності, засновника «педагогіки добротворення», теорії і практики педагогічної майстерності в Україні, у вимірах україноцентричності сучасної освіти та викликів, що постали перед освітою в умовах Національної визвольної війни України проти рф:

- «Які педагогічні ідеали сповідував Іван Зязюн? Він утверджував постулат світу про Людину як найвищу суспільну цінність... Цивілізаційний суспільний розвиток світу, країни, нації потребує не лише економічних, технологічних вартостей, але й позаматеріальних, духовних, ірраціональних цінностей, неповторності духовного світу, почуттів... Йдеться про ідею «олюднення людини».

- «Народність, сильне, особливе ставлення до своїх батьків, родинних цінностей... У Європі немає жодного найменшого народу, який би не гордився своєю національністю. Тому молоді покоління слід залучати до історичної культури народу, його мови, історичних традицій... Народ, що не поважає себе, свою мову, культуру, не здатний поважати інших...».

- «Його педагогіка була гуманістичною, діалогічною, людино-твірною, простою, доступною і водночас глибоко філософічною».

- «Іван Зязюн вірив у те, що емоція, високі почуття, мотивація душі породжує Ідею... За рівних вартостей місія спонукати до творення ідей, новацій, а, отже, емоцій належить Педагогу, Просвітнику, Навчителю».

- «Не можна виховувати, коли сам невихований. Особистий приклад – найперше правило аксіології виховання».

10 березня 2023 року в Інституті педагогічної освіти й освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України онлайн відбулася

гостьова лекція у межах серії просвітницьких вебінарів «Цвіт української педагогіки: сучасне і минуле» «Педагогічна спадщина Софії Русової (прийдіть, будемо жити задля наших дітей)». Емоційний, змістовний пізнавальний захід, україноцентрований, сповнений любові та поваги до української освіти, науки і культури.

Лекторка – Галина Дацюк, журналістка, голова Жіночого Центру «Спадщина», дослідниця життя, педагогічної та громадської діяльності Софії Русової, лауреатка премії імені Софії Русової, Івана Огієнка. Пані Галина акцентувала увагу на тому, що постать Софії Русової – це зразок однієї з тих героїнь українського відродження, «що просто йшли», в яких «нема зерна неправди за собою», які не лукавили і не дбали «про панство нещасне і лакомство лукаве», про матеріальні прибутки і здобутки, але все життя, всі сили і все своє майно віддавали на те, щоб Україна здобула добробут і незалежність».

Так писав про свою матір Софію Русову син Юрій. Понад півстоліття Софія незламно несла на собі тягар боротьби «світлої України з темними силами царської та червоної Росії». «Коли мова йшла про українську справу, то ніщо не могло спинити її завзяття: ні родина, ні діти, ні переслідування царських жандармів чи більшовицьких чекістів, ні тюрми, ні арешти, ні тяжкі умови еміграції, ні персональні втрати майна, ні події приватного життя, ні горе чи втрата близьких. Ніщо не спіяло її енергії в боротьбі за український ідеал, і навпаки, часто «щось» додавало їй якоїсь нової сили для громадянської і політичної праці. «Обов'язок понад усе!», – такий девіз вона собі обрала.

21 листопада 2023 р. в Інституті педагогічної освіти й освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України відбулася онлайн гостьова лекція «Наталія Ужвій. У піжмурки з долею». Лекторка – Наталія Колесніченко-Братунь, кандидатка філологічних наук, дипломатка, письменниця, членкиня Національної спілки письменників України. Пані Наталія, яка є племінницею відомої акторки, розповіла, що цікавою є її біографія: у 16 років, закінчивши

курси вчителів, вона розпочала трудову діяльність на посаді учителя сільської школи. Постать Наталії Ужвій в контексті розвитку українського театру і кінематографу не потребує метафоричних визначень – вони супроводжували її впродовж довгого мистецького життя. Н. Ужвій пощастило працювати з видатними режисерами. Протягом десятиліть її колегами на сцені були неординарні і знакові актори, а рідною творчою сім'єю – легендарний колектив акторів-франківців.

«Визначна українська актриса, «поетеса української сцени», обласкана глядачем і критиками далеко за межами Батьківщини, вона гордо несла тягар слави та незліченних найвищих нагород. Багаторічна голова правління Українського театрального товариства, делегатка партійних з'їздів, учасниця численних культурних заходів зі статусом» виїзної» як у близьке, так і далеке зарубіжжя. Десятки ролей, про які лишень може мріяти актриса. Такою виглядає оформлена вишуканими декораціями видима сторона її життя. За життєвими лаштунками ж розповзлися по кутках, поховалися на периферії підсвідомого, у безнадію втрат, страху, зрад чужих і власних, великі і малі драми, трагедії людини, яка змушена була йти на важкі компроміси, сприймати лицедійство в любові і ненависті» (фрагмент з авторської книги «Ужвій. У піжмурки з долею»).

Учасники заходу мали можливість переглянути епізоди з художніх фільмів («Украдене щастя», «Земля», «Веселка» та ін.) за участі Наталії Ужвій.

У фаховій оцінці кандидатка філологічних наук, доцент, літературознавиця Оксана Івасюк професійно доповнила розповідь Наталії Колесніченко-Братунь, проаналізувавши зміст книги й окресливши унікальність фактологічного матеріалу з життя відомої акторки.

29 лютого 2023 р. відбулася онлайн гостьова лекція «Педагогіка серця і добра академіка Івана Зязюна». Лекторка – Нелля Ничкало, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, академік-секретар Відділення професійної

освіти і освіти дорослих НАПН України, означила важливість окреслення ретроспективи життя, професійної діяльності Івана Андрійовича Зязюна, з яким пліч-о-пліч працювала багато років, здійснюючи разом інноваційні кроки у розвитку української педагогічної освіти. Важливим аспектом лекції стало окреслення прогностичності ідей академіка у контексті поступу української освіти і педагогічної науки.

На всіх етапах своєї науково-педагогічної діяльності Іван Андрійович з особливою наполегливістю і послідовністю доводив на різних державних щаблях, що турбота про вчителя має бути пріоритетом у загальнодержавній політиці. Багатолітня мрія вченого про високий статус вчителя в нашій державі поєднувалася з філософською вірою в те, що педагогічна майстерність учителя стане тим потужним і водночас тонким інструментом, який відкриватиме серця дітей і батьків, зміцнюватиме любов до школи, до родини, друзів і відкриватиме дитячі таланти.

Не випадково так багато років свого життя вчений присвятив обґрунтуванню, утвердженню й реальному впровадженню концепції педагогічної майстерності. Безумовно, вона має глибоке коріння, сягаючи джерел української історії, культури, етнонаціональних традицій, мудрості нашого народу. Впродовж багатьох років Іван Андрійович відшліфовував і, можна сказати, викристалізовував теоретико-методологічні положення й нетрадиційні міждисциплінарні засади педагогічної майстерності. Завдяки незламній силі духу, наполегливості й великій праці філософа-педагога від Бога українська наукова школа педагогічної майстерності з кожним роком ставала більш потужною, зростала кількість її послідовників.

В Україні й за кордоном І. Зязюн добре відомий своїми фундаментальними науковими пошуками: це і філософія освіти, і теорія і методика професійної освіти, і проблеми естетичного виховання. Ці та інші напрями знайшли глибоке розкриття в понад 550 публікаціях. Серед численних позицій – монографії, підручники, навчальні та навчально-методичні посібники для студентів

педагогічних закладів освіти, аспірантів і докторантів, учителів та викладачів, статті, опубліковані в українських і зарубіжних часописах.

Мірилом цінності кожної з фундаментальних науково-педагогічних праць («Естетичний розвиток особи», «Естетичний досвід особи», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогічна майстерність», «Краса педагогічної дії», «Педагогіка добра: ідеали і реалії»), високо поцінованих у науково-педагогічному світі, поряд з теоретичною глибиною і науковою актуальністю, є також міцний зв'язок з практичними потребами життя.

Наприкінці серпня 2014 р. Іван Андрійович відійшов в інші світи... Він спочиває з Богом у рідній Пашківській землі, де народився. Заповідав поховати його саме там, поряд із батьками...

Національною академією педагогічних наук України, провідними вищими навчальними закладами було проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього» (30–31 березня 2017 року на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова), до роботи якої долучилися українські освітяни з різних регіонів України, науковці Інституту педагогіки Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської у Варшаві, члени Комітету педагогічних наук Польської академії наук, наукового педагогічного товариства «Польща – Україна», Громадської спілки «Українська асоціація освіти дорослих» та ін. 31 березня 2017 р. у с. Пашківка Ніжинського району Чернігівської області відбулося урочисте відкриття Меморіального музею-садиби Івана Андрійовича Зязюна Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. У вересні 2018 р. Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України присвоєно ім'я Івана Зязюна. 1 березня 2019 р. науково-педагогічна громадськість України вшанувала пам'ять визначного українського вченого, державного діяча, першого міністра освіти України, багаторічного директора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих

НАПН України, академіка Івана Зязюна, встановивши меморіальну дошку на будівлі по вул. М. Берлінського, 9, м. Київ).

Мирослава Вовк, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, зацентрувала увагу історії заснування Іваном Андрійовичем фахового збірника наукових праць «Естетика і етика педагогічної дії» у 2011 р., у першому випуску якого він зазначив: «У Ваших руках перший збірник наукових праць «Естетика і етика педагогічної дії». Його започаткували наукові співробітники відповідного відділу Інституту педагогічної освіти й освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України. Такої, бодай подібної, назви Ви не зустрінете в педагогічній науці не лише України, але й Європи. Зі впевненістю можемо сказати, що її не було й в педагогіці усього світу». Лекторка відзначила прогностичність наукових ідей академіка І. Зязюна, викладених у знакових публікаціях: Зязюн І. Педагогічна психологія чи психологічна педагогіка?! *Естетика і етика педагогічної дії*. 2011. Вип. 3. С. 20–38. https://lib.iitta.gov.ua/2406/1/vipusk_3.pdf; Зязюн І. Аксіологічні ресурси педагогічної дії вчителя. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2011. Вип. 1. С. 9–25. https://lib.iitta.gov.ua/2407/1/vipusk_1.pdf.

Важливим аспектом екстраполяції ідеї академіка Івана Зязюна стало осмислення його спадщини відомими дослідниками: В. Кременем, Г. Філіпчуком, Н. Ничкало, О. Семенов, С. Соломахою, що представлено у випусках збірника: *Естетика і етика педагогічної дії*. 2018. Вип. 17, 18; 2023. Вип. 28. <https://aesthetethicpedaction.pnpn.edu.ua/issue/archive>.

Пані Мирослава відзначила знакові події, організовані науковцями, викладачами на пошану Івана Андрійовича Зязюна: проведення заходів (3 березня 2015 р. у Педагогічному музеї України – відкриття виставки «Педагогіка добра академіка Івана Зязюна»; Міжнародних науково-практичних конференцій («Формальна і неформальна освіта у вимірах педагогіки добра Івана Зязюна» у Полтавському національному педагогічному університеті імені

В. Г. Короленка, «Наукова школа академіка І. А. Зязюна у працях його соратників та учнів» у Харківському політехнічному університеті, «Інновації в освіті та педагогічна майстерність учителя-словесника» у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка тощо). Відділом теорії і практики педагогічної майстерності підготовлено електронний збірник матеріалів: Фундатор «педагогіки добра» і добротворення в педагогіці : збірник матеріалів до 85-річчя з дня народження Івана Зязюна / Київ : Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2023. 152 с. https://lib.iitta.gov.ua/735208/1/fundator-sity_11.05.2023.pdf. У 2022 р. у партнерстві з Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича було проведено телеміст «Спомин про Великого Вчителя», присвячений пам'яті видатного вченого, педагога, філософа, академіка Івана Андрійовича Зязюна (серпень 2022 р.). У 2023 р. організовано лекції на пошану академіка І. Зязюна у межах циклу вебінарів «Цвіт української педагогіки: сучасне і минуле» («Педагогіка добра Івана Зязюна у вимірах сучасності (лектор – академік Георгій Філіпчук), «З любов'ю до людей і України: із шаную видатному вчителю Івану Зязюну» (лектори – професори Олександр Лаврінченко, Віктор Мозговий) (<https://ipoodhab.com/digital-cluster/diversity-of-ukrainian-pedagogy>).

Директорка Інституту педагогічної освіти і освіти, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України Лариса Лук'янова відзначила, що «у кожного з нас у серці живе «свій» Іван Андрійович Зязюн і кожен з нас має на це право...», акцентуючи на ролі Івана Андрійовича у професійному становленні, особистісному розвитку когорти науковців з різних регіонів України.

Іван Андрійович Зязюн любив українські народні пісні. Найулюбленішою з них була пісня «Йшли корови із діброви», виконання якої підготували тріо «Гонта» (Петро Волошин, Василь Семенчук, Валентин Купчик) – викладачі факультету мистецтв Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини: https://youtu.be/GN_8PkYw8Ls?si=HaOYjijdZEz_BUDO.

Наукова спадщина академіка І. Зязюна – це філософсько-педагогічний скарб для подальшого розвитку освіти і педагогічної науки в Україні та інших державах. Цю спадщину маємо системно вивчати, узагальнювати, екстраполювати в освітню практику її конструктивні ідеї. Філософсько-педагогічні мрії й реальні дії видатного українського вченого народжували нові ідеї, концепції й методики, відкривали педагогічні таланти, сприяли й потужно сприятимуть педагогізації українського суспільства.

3 квітня 2024 р. була проведена лекція дослідниці, учительки української мови і літератури Угринівського ліцею Угринівської сільської ради Івано-Франківської області, авторки книг з історії рідного краю на тему «Осипа Заклинська: життя як давній перепис» (130-річчя від дня відзначалося у березні 2024 р.).

Важливою місією заходу стало надання допомоги колегам Київської академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука. 25 березня 2024 р. в адміністративний корпус академії влучили уламки ракети і зруйнували музей М. Бойчука, галерею, майстерню монументального і станкового живопису, конгрес-хол, спортивну залу... На щастя, люди живі. Звісно, ми не змогли б за зібрані кошти відбудувати корпус, але вважаємо, що зробили добру справу і морально підтримали наших партнерів і колег.

Лекція була надзвичайно цікавою, інформаційною, адже лекторка Ірина Садула розповіла про життя і працю нашої української інтелігенції, зокрема династію вчителів, родину Осипи і Богдана Заклинських, їхніх трьох дітей. Її назвали особливо – Осипа. Ця жінка пройшла нелегкий, але насичений життєвий шлях, разом із коханим чоловіком та своїми дітьми. Вона народилася, щоб стати учителькою життя для сотні своїх учнів, аби відбутися як талановитий педагог; була майстринею слова і водночас справжньою знавчиною української кухні, уміла давати добрі поради молодим господарям, батькам, учителям. Пережила дві світові війни, переселення, голод і поневіряння, арешт сина, згодом – його передчасну смерть, арешт чоловіка. Але попри все

«розвивала кипучу енергію для оборони своїх найближчих». Свою долю вона поєднала з талановитим діячем того часу – Богданом Заклинським.

Заклинські оселилися в Галичі, що на Станіславщині, ще у 1760-х роках. Батько Богдана (чоловіка Осипи) – Роман Заклинський був інтелігентом: педагог, фольклорист, етнограф, літературознавець, громадський діяч. Усі брати батька також вели потужну культурно-просвітницьку діяльність. Богдан Заклинський – один із дев'яти синів великої родини: Корнило (знав 18 мов!), Ростислав, Мирон, Зенон, Володимир, Маркіян, Омелян, Юрій.

Богдан Заклинський – педагог, фольклорист, етнограф, географ, літератор, автор низки підручників для дітей, книг, присвячених вихованню. Воював у лавах УСС. Кожна із цих постатей заслуговує окремої розмови. Сьогодні завдяки перевиданим працям Осипи Заклинської стаємо ближчими до цього знаменитого роду.

Більшість учасників дізналися про письменницьку діяльність Осипи-Амалії Заклинської, яка не тільки навчала дітей, але, виховуючи, дбала про їх здоров'я.

У своїх книгах «Нова кухня вітамінова» та «Як добути красу і задержати молодість та здоров'я (косметичний poradnik)» Осипа Заклинська популяризувала здоровий спосіб життя, можливо, вперше (1929 р.), написала для широкого кола читачів про родинне харчування, чистоту оселі, навіть жіночу моду, а головне – прописала головне завдання жінки – як модерно дбати про родину.

Книги Осипи Заклинської перевидувалися декілька разів вже в незалежній Україні. Такі видатні вчителі є нашою національною культурною спадщиною, ми відкрили її для себе завдяки Ірині Садулі.

У супровідному слові кандидатка філологічних наук Оксана Івасюк схарактеризувала постаті Осипи Заклинської як новатора, вчителя, яка випереджала час, в якому жила і творила.

17 квітня 2024 р. відбулася онлайн гостьова лекція «Художньо-образний світ Василя Сухомлинського».

Спікери заходу: Ольга Сухомлинська, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України; Леся Сухомлинська, доктор філософії, голова правління Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського; Олександр Міхно, доктор педагогічних наук, директор Педагогічного музею України.

Неповторно щемливою була розповідь академіка НАПН України Ольги Сухомлинської про батька – працелюба, людинолюба, геніального педагога всіх часів Василя Олександровича Сухомлинського. Учасники заходу почули багато цікавих нових фактів із життя і педагогічної діяльності Батька, Вчителя. Ольга Василівна наголошувала на постійних пошуках, ідеях і їх втіленні в освітньому процесі, новаторстві і любові до вчительської праці, якій присвятив своє життя педагог. Дослідниця занурила присутніх у ціннісний світ родинного життя, дитинства, зачитала улюблені авторські твори Батька з особливою любов'ю. Насправді, надзвичайно цінним було саме те, що це була зустріч з Донькою, розповідь про Батька, яким він запам'ятався на все життя.

Леся Сухомлинська розкрила у своєму виступі цікавий аспект діяльності педагога – любов до світу живого в художньо-емоційному баченні Василя Сухомлинського (за казками та оповіданнями). Лекторка на основі аналізу художньої стилістики, образності, поетики казок й оповідань Василя Сухомлинського візуалізувала основні імперативи педагога, що виражають імперативи екології довкілля, відповідального ставлення до рослин і тварин тощо.

З великою зацікавленістю слухали всі присутні виступ доктора педагогічних наук, директора Педагогічного музею Олександра Міхна «Музична скринька Василя Сухомлинського». У своєму слові пан Олександр говорив про сюжетні лінії «Музичної скриньки» педагога, про музику, музичне виховання і про те, які етичні й естетичні цінності втілював Василь Олександрович у діяльність Павлівської школи. «Музична скринька» – альбом музичних творів, що полюбилися дітям. Влучним став афоризм

педагога: «Музичне виховання – це не виховання музиканта, а перш за все виховання людини».

У межах заходу була підтримана волонтерська ініціатива Ольги Пастушок, кандидатки педагогічних наук, директорки КЗ «Нікопольська міська школа мистецтв № 1», керівниці КП «ЦОД «НІКО-ПОЛЬ» Нікопольської МР, очільниці ГО «КОЗАЦЬКИЙ НАБАТ», і зібрано кошти для 77 бригади ДШВ на дрон з нічним баченням для виконання бойових завдань.

До Дня науки 15 травня 2024 року відбулася онлайн гостьова лекція «Олекса Тихий (1927–1984) та його педагогічна візія». Лектори: Дмитро Білько, культуролог, музейний куратор, нині військовослужбовець ЗСУ; Олександр Міхно, доктор педагогічних наук, директор Педагогічного музею України, головний науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Унікальні біографічні відомості про життя і професійну діяльність Олекси Тихого учасники дізналися від Дмитра Білька. Олекса Тихий закінчив філософський факультет Московського університету. Він мав можливість залишитися в Москві, будувати там кар'єру, але повернувся в Україну. Студентом працював у Новокосянтинівській школі Запорізької області, далі працював учителем у селах Лиманського району Донецької області. У Дружківці Олекса Іванович викладав історію, суспільнознавчі дисципліни. У вихідні «дядько Олекса» також влаштовував уроки «просто неба». Вчив любити природу, знав багато про історію рідного краю... Він організовував мандрівки учнів Україною... Любив землю, займався бджолярством.

Арешти, табори зміцнили його дух, загартували волю...

Після звільнення Олекса Тихий переймався питаннями української мови на Донбасі (праця «Думки про рідний донецький край»). Доводив, що через мову та культуру українці мають вибороти свою незалежність, взяти відповідальність за своє майбутнє на себе. Але був переконаний, що без осмисленого навчання, пізнання світу крізь твори світових класиків (не тільки визнаних

радянським режимом), мандрівок та нових ідей, неможливо виховати достойних людей і достойний народ.

Олекса Тихий був проти дискримінації за національною приналежністю, але «за» захист української мови та культури на Донбасі. «Я для того, щоб Донеччина давала не тільки уболівальників футболу, учених-безбатченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів і українських поетів та письменників, українських композиторів та акторів», – казав О. Тихий. Із такими поглядами Олекса Тихий не міг не підтримати українських дисидентів-правозахисників, які у листопаді 1976 року проголосили про створення Української Гельсінської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. Він став її співзасновником разом із Миколою Руденком, Оксаною Мешко та іншими.

Олександр Міхно ознайомив присутніх з цікавими фактами про педагогічну діяльність Дмитра Білька, який підготував біографічний нарис про Олексу Тихого, а також інформував про те, у яких складних умовах створювався відеоконтент, надісланий паном Дмитром з території військових дій.

Олекса Тихий був сільським вчителем на Дніпропетровщині. Повернувся в рідного села і викладав у Дружківській школі... З 1969 р. викладав фізику, інші технічні дисципліни, бо після звільнення йому не дозволили викладати гуманітарні дисципліни. Через деякий час він написав заяву на звільнення, бо не мав можливості викладати так, як він прагнув. Його просвітницька діяльність спрямовувалася на утвердження української мови на Донбасі, серед учительства. «Патріотизм, національна гідність, любов до свого народу, свого міста, села, любов до рідного слова, до рідної пісні, природи, історії – ось зерна, які ми повинні б сіяти...», – зауважував Олекса Тихий.

Лист під назвою «Думки про рідний донецький край» О. Тихий надіслав голові Верховної Ради УРСР, де виклав проблеми вивчення української мови на Донеччині. І отримав суб'єктивну відповідь, був звинувачений в упередженості.

Олекса Тихий є автором низка статей з педагогіки (лист Миколі Микитюку (1974), стаття «На перехресті думок» (1975), стаття «Думки про виховання»). Олекса Тихий актуалізував кілька проблем тогочасної школи: навчання учнів з різним рівнем підготовки в одному класі, організація навчального простору в школі, естетичне виховання, кількість учителів та навантаження на учні, домашні завдання, навчання в суботу, фахова орієнтація учнів. Олекса Тихий став автором і упорядником таких унікальних видань, як: «Мова – народ: висловлювання про мову та її значення в житті народу», «Словник мовних покручів», «Роздуми»... У його незавершеній статті «Якою має бути українська школа» О. Тихий виклав власну візію розвитку українського шкільництва: школа має бути національною по духу, інтернаціональною, народною, а не аристократичною, політехнічною, трудовою.

Цитуючи Дмитра Білька, зазначимо, що Олекса Тихий був людиною «колосальної інтелектуальної потенції і видатного педагогічного хисту, замість кафедри мав каторгу, не став державним діячем, однак збувся як людина, як українець, якому віддавати муть шану».

Зазначимо, що контент кожного заходу, кожної лекції, вебінару представлений у Цифровому кластері Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України на Освітньому хабі. Відповідний кластер алгоритмізований з урахуванням місії заходу, оцифрування презентаційних матеріалів, структурування відеоконтенту, надання можливості завантаження програм, сертифікатів, збірники матеріалів за результатами заходів на засадах партнерства, що сприяє ефективному неформальному та інформальному навчанню цільової аудиторії – викладачів, педагогів, здобувачів освіти – майбутніх педагогів. Створений цифровий кластер є важливим ресурсом для розвитку цифрової, медіаосвітньої компетентностей майбутніх педагогів, викладачів, учителів, активізації просвітницької діяльності музейних, культурних, громадських організацій.

Контент кластеру можна використовувати у дистанційному і змішаному форматах організації освітнього процесу, зокрема для викладання дисциплін культурологічного, історико-педагогічного, філологічного спрямування у процесі підготовки майбутніх учителів гуманітарного фаху, української мови і літератури та ін. Відеоматеріали кластеру слугують цінним джерелом сучасної філологічної думки, історико-педагогічних студій, мистецьких практик для викладачів, що уможливорює неперервність їхнього професійного розвитку в умовах неформальної та інформальної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовк М. П., Котун К. В. Партнерство у педагогічній освіті в умовах цифровізації. Освіта для цифрової трансформації суспільства / В. Кремень, Н. Ничкало, А. Лук'янова, Н. Лазаренко (ред.). *Edukacja dla cyfrowej transformacji społeczeństwa / Education for digital transformation of society* : монографія: у 2 т. Т. 1. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 462–477.
2. Вовк М. П., Філіпчук Н. О. «Цвіт української педагогіки: сучасне і минуле»: просвітницький проект в умовах війни. *Мистецтво та освіта*. 2024. № 112 (2). С. 58–63.
3. Вовк М. П., Філіпчук Н. О. Серія просвітницьких вебінарів «Цвіт української педагогіки: сучасне і минуле». *Мистецтво та освіта*. 2023. № 2 (108). С. 59–62.
4. Освітній Хаб «IPOOD hab». Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. URL: <https://ipoodhab.com/>
5. Цифровий кластер масових заходів (2024). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. URL: <https://ipoodhab.com/digital-cluster>

1.2 ДІАЛОГ МИТЦІВ І ОСВІТЯН В ОНОВЛЕНОМУ ЗМІСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ: ОЛЕКСАНДР КОЗАРЕНКО – ПОЛІДІЯЛЬНА ОСОБИСТІТЬ

Він говорив про бідермайер,
він згадував минуле, він змінював маски.

І за тими масками, що він являв світу,
ховалась одинока, трагічно одинока Душа.

Юрій Чекан

Сучасні трансформації в системі освіти зумовлені низкою соціально-історичних чинників, зокрема збройною агресією російської федерації проти України, що породила нові виклики для системи вищої освіти в державі, у тому числі й для закладів вищої педагогічної освіти. Стратегією розвитку українського суспільства є підвищення вимог до освітньої системи та професійної підготовки педагогічних кадрів високої кваліфікації, що вимагає формування у тих, хто навчає, активної громадянської позиції на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу, національної самобутності, оборонної свідомості та громадянської стійкості.

Вивченню проблеми реформування системи освіти присвячено праці українських теоретиків і практиків, зокрема щодо освітніх реформ, проблем оновлення змісту освіти та інноваційних підходів до організації освітнього процесу, розвитку вищої освіти у європейських країнах, соціальних аспектів розвитку освіти: А. Василюк, С. Сисоева, О. Дубасенюк, О. Локшина, С. Мартиненко, А. Сбруева, Н. Чернуха; питання теорії та історії музичної культури досліджували О. Бенч-Шокало, Л. Гнатюк, М. Грінченко, І. Дзюба, А. Добрянська, О. Коменда, І. Ляшенко, С. Павлишин, О. Чекан та ін.; специфіку музичної мови і мовлення, музичного тексту та інтерпретації вивчали О. Козаренко, Ю. Чекан, С. Шип та ін.; проблеми розвитку мистецько-педагогічної освіти в Україні і зарубіжжі розглядали у своїх публікаціях С. Горбенко,

О. Комаровська, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, Є. М. Пашка, Г. Падалка, Г. Побережна, О. Рудницька, Н. Сулаєва, М. Ткач, В. Федоришин, О. Щолокова та ін.

Професійна діяльність викладача вищої школи займає чільне місце у державотворенні, формуванні національної свідомості, громадянської ідентичності, духовної культури суспільства. Тому важливим є вирішення ряду проблем, пов'язаних з обґрунтуванням оновленого змісту і структури підготовки майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури, дослідженням специфіки формування їхньої методологічної, методичної, психолого-педагогічної та інформаційної компетентності, оновлення й модернізації змісту освітньо-професійних програм магістрів.

В організації процесу підготовки майбутніх викладачів мистецьких дисциплін важливу роль відіграють дисципліни художньо-естетичного спрямування: музика, образотворче мистецтво, хореографія, художня культура тощо. Професійна педагогічна діяльність викладачів мистецьких дисциплін спрямована на розвиток художньо-естетичного світогляду учнів та студентів, їх здатність до сприймання, оцінювання й творчої діяльності у мистецтві. Важливими складниками педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін є: професійно-педагогічна компетентність – це комплекс інтеграції психолого-педагогічних знань і умінь (аналіз особливостей фізіологічного і психоемоційного стану студентів, організації позитивного особистісно орієнтованого простору для культурного діалогу, вміння ставити завдання і приймати рішення, аналізувати педагогічні ситуації); фахової компетентності (система знань і умінь в галузі мистецтва та методики виховання через мистецтво; культурологічна компетентність у контексті знань з художньої культури).

Зміст професійно-педагогічної компетенції викладачів мистецьких дисциплін багатоаспектний, оскільки формується водночас на всіх рівнях: культурологічному, методологічному, теоретичному, методичному, технологічному. Ця багатоаспектність потребує від викладача постійного оновлення знань; розвинутого

професійного мислення, здатності добирати, аналізувати й синтезувати здобуті знання у досягненні педагогічної мети, майстерно володіти мистецько-педагогічними технологіями. Професійно-педагогічна компетентність викладача мистецтва визначається рівнем сформованості взаємопов'язаних компонентів: художньо-естетичного досвіду (естетичні переживання, естетичне відношення, естетична свідомість, художньо-естетична ерудиція, художньо-естетичний світогляд, оцінки, смаки); етичної спрямованості мистецько-педагогічної діяльності (постановка і вирішення завдань естетичного виховання та мистецької освіти студентів на засадах морального самовдосконалення, діалогічність міжособистісного та художнього спілкування, етико-естетичне вирішення педагогічних ситуацій і педагогічних завдань); позитивного пізнавально-активного поля (уміння емоційно-образно викласти навчальний матеріал, вибудувати художню драматургію уроку, створити естетичний образ педагогічної дії, естетично переживати й етично оцінювати власні педагогічні дії).

Зміст психолого-педагогічних дисциплін сьогодні потребує суттєвого оновлення, зокрема стосовно змісту таких дисциплін мистецького спрямування серед обов'язкових компонентів ОПП: філософія мистецтва, мистецька педагогіка, методика викладання фахових дисциплін, мистецтво з методикою навчання мистецької освітньої галузі, музична педагогіка, психологія мистецтва, музична психологія тощо.

Одним із шляхів оновлення змісту підготовки викладачів мистецьких дисциплін, зокрема музичного мистецтва, є діалог професійних митців і освітян у змісті означених дисциплін, оскільки дозволяє майбутнім викладачам створювати в активному процесі музикування об'ємний духовний тезаурус як власної, так і всесвітньої музичної культури.

Необхідність довести на конкретних прикладах доцільність системної координації роботи освітян, музикознавців і музикантів зумовлена актуальним завданням популяризації серед широкого кола молоді колосального простору творчого доробку українських

митців, музикантів зокрема. До того ж, усвідомлення перехресть творчих доль вітчизняних геніїв із чужими пробуджує у молоді великий інтерес, а також наближає її до розуміння неминучого «прирощення» духовного змісту музичного мистецтва.

Першочергове значення у цьому процесі має ознайомлення студентів з творчим доробком сучасних українських митців. Таких як Олександр Козаренко – відомий у всьому світі піаніст, композитор, мистецтвознавець, педагог. Про таких митців як О. Козаренко, влучно сказав Йохан Гейзінга, нідерландський філософ, історик, дослідник культури, професор Гронінгенського і Лейденського університетів, що написав книгу “Homo ludens” – людина, яка грає. Важливою постаттю у створенні культури, він визначив “homo musicus” – «людину, що музикує, людину, що вивчає і виконує музичні твори, людину, що обмінюється своїм творчим досвідом з іншими музикантами. З історичної перспективи вчення про мистецтво є вченням про митців. Музична психологія, музична антропологія та порівняльне мистецтвознавство займаються не стільки аналізом музичних творів, скільки феноменом творчої особистості – homo musicus, homo ludens, homo creations тощо. Невипадково музиканти теоретики, зокрема О. Коменда, Л. Кондрацька, та й сам О. Козаренко поєднують три емпіричні іпостасі митця – людину, яка співає (homo canens), людину, яка грає (homo ludens) і композитора (homo creations) з іпостасю музиканта-філософа – мелософа (за «Настановами» Боеція – homo musicus як носія певного світогляду, цінностей і традицій) [1, с. 5–21].

Олександр Володимирович Козаренко народився 24 серпня 1963 р. в м. Коломия Івано-Франківської області в інтелігентній родині. Його батько був інженером, а мама – вчителькою початкових класів. Його мама підкреслювала, що вона лемкиня, а татовий рід походить з Житомирщини, тобто з Великої України [2, с. 8].

Тяга до занять музикою виникла у О. Козаренко у ранньому віці. Шлях музичної освіти він розпочав у Коломийській дитячій музичній школі № 1 імені Анатолія Кос-Анатольського (викладач муз. інструмента – Р. Гумінілович (Клапоущак)), потім закінчив

Львівське музичне училище, Київську консерваторію і аспірантуру (класи професорів: композиції – М. Скорика; фортепіано – В. Воробйова; музикознавства – І. Ляшенка). Доктором мистецтвознавства став у 2001 році. Професор (2002). Премії імені Л. Ревуцького (1996), імені М. Лисенка (2001), Лео Вітошинського (2004), імені Б. Лятошинського (2012). Заслужений діяч мистецтв України (2008). Член НСКУ (1989). Дійсний член НТШ (2001). Лауреат Республіканського конкурсу піаністів імені М. Лисенка (Львів, 1984) [3].

Як зазначає О. Коменда, – «Олександр Козаренко вийшов на арену української музики на початку 1990-х, разом з початком української незалежності, коли всі мистецькі сили були спрямовані на відродження національної ідентичності, духовності, примноження культурного діалогу з Західною Європою, пошуку нових сенсів. Мистецька панорама того часу відрізнялася рідкісним ентузіазмом та свободою творчого виявлення. При загалом досить строкатій картині визначальну роль у цей час почала відігравати молодша генерація композиторів, яка щойно вийшла на арену української музики... Референтною групою митця стали національно орієнтовані композитори, діяльність яких була спрямована на зарубіжну аудиторію. В системі координат української музики межі століть їхня діяльність – домінуюча та прогресивна. Її представники переслідували мету презентувати національну музику на міжнародному рівні. Звідси – виразна національна характерність стилістики творчості цих композиторів» [2, с. 5]. Оточення О. Козаренка складало його однолітки – випускники Київської консерваторії: С. Зажитько, В. Польова, Г. Овчаренко, О. Гугель, М. Денисенко, В. Журавицький, М. Ковалінас тощо.

Ольга Коменда визначає Олександра Козаренка як полідіяльну особистість. «Чотири основні сфери його активності, – стверджує вона, – впливають одна на одну. Піаніст формує жанрово-інтонаційну базу творчості, композитор впливає на хід виконавських рішень, музикознавчі інтереси живлять композицію. Викладацька діяльність є живою лабораторією його творчості, де він плекав

у своїх учнях палку любов до української культури, національної музичної мови, мелосу» [2, с. 15].

О. Козаренко сформувався і вперше заявив про себе як піаніст. Він зазначає, що в основі його виконавської стилістики лежить ідея всеохопного мелодизму: мелодичне начало – це альфа і омега його виконавського стилю. Репертуар майстра включає понад двісті творів. Приблизно рівноцінно представлена в ньому українська та зарубіжна музика.

Українську частину репертуару складають, в основному, твори М. Лисенка і композиторів ХХ століття – Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, М. Колесси, А. Кос-Анатольського, Є. Станковича, М. Скорика, О. Козаренка. У жанровому відборі домінують концерт та соната. У Західній музиці переважає творчість композиторів ХVIII–ХІХ століття, передусім, твори Й. С. Баха, В. А. Моцарта, Л.-ван-Бетховена, Р. Шумана, Й. Брамса.

Визначаючи сутність основних рис українського піанізму, прихильником О. Козаренку, О. Коменда стверджує, що коріння його міститься в австро-німецькому та польському піанізмі ХІХ ст. На її думку основними рисами піанізму О. Козаренка є:

- якісне володіння багатством фортепіанних штрихів і засобів артикуляції (легато, стаккато, інтервальним та акордовим тремоло, педаллю, остінато, треллю та ін.);
- володіння різноманітною атакою та тембровим забарвленням звуку: контраст різних типів звукоутворення – глибокого, проникливого, міцного, опертого і легкого, немов розсіяного, з колоритною грою обертонів, співучого, ніжного і ударного, колючого, дзвінкого, сяючого і глухого, як невиразне гудіння, м'якого і твердого, щільного, насиченого і світлого, прозорого;
- уміння фразувати (контраст довгих і коротких фраз), при цьому завдяки *legato* й полімелодизації фактури, в основі якої лежить ідея вокалізації фортепіанного виконання, дотримуватися рівності звучання;
- використання широкого діапазону динамічних можливостей – плавного переходу і різкого контрасту динамічних градацій,

в останньому випадку як засобу театралізації і уведення в камерне виконавство прийомів кіномистецтва;

- уміння вибудувати виконавську драматургію твору, осмисливши просторові і часові аспекти композиції, утримуючи увагу слухача глибоким внутрішнім, психологічним динамізмом звучання та напруженою експресією й сконцентованістю виконання [2, с. 56–57].

У ієрархії композиторської творчості О. Козаренка головні позиції посідають барокові моделі (сюїта, кантата, ораторія, опера, *concerto grosso*, поліфонічний цикл, літургія, реквієм). Теми ж творів найчастіше вкорінені в інтонаційну систему пісні-романсу, коломийки, думи, канту, хоралу, токати, арії *lamento*. Сказане свідчить про неklasичну генезу козаренкових текстів – барокову, необарокову або постмодерністську.

Основними творами композитора є: опера «Час покаяння» (1997 р.); мелодрама «Орестея» для читця та інструментального ансамблю (1996 р.); балет «Дон Жуан з Коломиї» (1994 р., за мотивами творів Л. фон Захер-Мазоха); вокально-симфонічна ораторія «Страсті Господа Бога нашого Ісуса Христа» для читця, солістів, хору та камер. оркестру (1996 р.), «Український реквієм» для солістів, хору і оркестру (2008 р.); «П'єро мертвопетлює» для контртенора з камерним ансамблем (1994 р.); для хору й оркестру – «Псалом Давидів» (1998 р.), для жіночого хору, камерного оркестру й органа – «Чотири молебні пісні до Діви Марії» (1996 р.), Стихира «Вінець нетлінний» для хору, органа й оркестру (2006 р.); для мішаного хору – «Острозький триптих» (1994 р.), Літургія св. Іоанна Златоуста (1999–2000 рр.), Українська Кафолічна Літургія (2003 р.); хори; солоспіви; фортепіанні твори; музика до театральних вистав.

Національна своєрідність художнього вираження виявляється у науковому доробку О. Козаренка – реконструюванням неперервної лінії поступу українського музикознавства, звертанням до проблематики української національної музичної мови та мово-стилю. У науковому доробку вченого – близько ста наукових

статей і монографія «Феномен української національної музичної мови» [4].

Ця наукова праця О. Козаренка є першою і єдиною дотепер фундаментальною роботою, присвяченою вивченню категорії національної музичної мови. «Запропонувавши концепцію національної музичної мови, О. Козаренко вперше інтерпретував історію української музики в координатах знакового мислення, як гіпертекст. Одночасно характер його музикознавчого письма завдяки рясним цитатам й посиланням набув вигляду своєрідної знакової системи. Класифікуючи різнорівневі знаки української музики, О. Козаренко особливу увагу приділив думі – символу козацької доби, що, сформувавши інтонаційний зміст і визначивши семантику творчості М. Лисенка, обумовила етап кристалізації української національної музичної мови» [2, с. 106].

Однією з ключових проблем наукового дискурсу О. Козаренка є прояв категорії національного в українській музиці від її зародження до сьогодення. Науковець розглядає національне в контексті загальноєвропейського мистецтва, і як самодостатній феномен, звертається до писемної музичної спадщини та музики усної традиції. Визначає концепцію національного музичного мово-стилю.

О. Козаренко наголошує, що специфіку етнохарактерних особливостей музичного вислову необхідно шукати у «глибинних ментальних настановах, особливостях національного образу світу» [4, с. 52]. «Українські композитори творили в умовах «гетерогенного діалогізувального характеру національної музичної мови» як наслідку «українсько-візантійського європеїзму», – пише О. Козаренко. Українські ж митці відкривали світу феномен національної музичної мови як складника культурного простору Європи» [4, с. 107]

О. Козаренко дає визначення поняттю «національна музична мова»: «Закони функціонування знакових систем дають змогу поглянути на процес становлення національної музичної мови як на безперервний ланцюг творення нових і відкидання уже

відпрацьованих мовленневих кодів при збереженні генеральної тенденції до досягнення дедалі більшої адекватності звукореалізації етносу. Цими ж законами можна пояснити, як на певному етапі музично-історичного процесу один мовленневий код виділяється з-посеред інших (очевидно, на підставі вищого типу семантичного узагальнення), стає моделлю канонам у загальнонаціональному масштабі, будучи при тому продуктом творчості конкретного митця чи групи композиторів (як це було із школою «київського пінія» у XVII ст., українськими «класицистами» у XVIII ст. чи музикою М. Лисенка на зламі XIX–XX ст.). При такій специфічній диверсифікованій (розсосередженій у часі та просторі культури) формі існування національна музична мова уявляється як напрочуд важливий комунікативний інструмент (спрямований як на внутрішній – автокомунікативний, так і на зовнішній діалог національної культури). Це характерна невербальна знакова система, що забезпечує фіксацію – збереження – відтворення – передання (у синхронному і діахронному вимірах) суттєвої для етносу емоційно-образної інформації специфічно-музичними засобами» [4, с. 57].

«У запропонованому визначенні національної музичної мови, визначає О. Козаренко, окремої уваги заслуговує означник «національний», який використовуємо в сенсі «загальноукраїнський», актуальний для усього народу...» [4, с. 58].

Описуючи закономірний поступ розвитку національної музичної мови О. Козаренко, чітко зазначає, що цей процес відбувається у арифметичній прогресії зростання у творчості українських композиторів – від М. Лисенка до М. Скорика: «У процесі розвитку спосіб екзистенції національної музичної мови набуває дедалі більшої диверсифікації у мовленневих кодах кількох авторів, що виступають рівнозначними варіантами загальнонаціонального інваріанту, причому спостерігається арифметична прогресія у зростанні кількості визначальних моделей, перехід до багатополюсного інваріанту, в якому співдіє кілька рівнозначних за «інформаційністю» мовно-креативних згустків-пульсарів

(для порівняння: однополюсний інваріант національної музичної мови, визначений параметрами музичної мови М. Лисенка; двополюсний – визначений мовними моделями Ревуцького-Лятошинського; триполюсний – сформований музичними мовами Сильвестрова-Станковича-Скорика» [4, с. 59].

Міркуючи про історію українського мистецтва О. Козаренко визначив її як безперервний висхідний шлях. І все прекрасне, що створено в українській культурі створено не завдяки, а в супереч українській історії, як процесу суцільної катастрофи. Музична культура, на думку О. Козаренко, є межевою між Візантійським та європейським мистецтвом. Візантійському мистецтву притаманний релігійний характер, і це не могло не відбитися й на розвитку музичної культури. Вона також залежала від установлених церквою канонів. У стародавньому візантійському богослужінні музика найчастіше звучала у вигляді співу. Виконувалися псалми, гімни, алілуйний спів. Найстаріший запис візантійських літургійних співів, що дійшов до нас, відноситься до IV ст. Дослідники вказують на оригінальний характер рецепції візантійських традицій: «незалежно від того... чи правзори тих мелодій були перенесені на українські землі з інших країн (Візантії. Греції. Болгарії)... вони стали українськими» [5, с. 92].

«Мистецька інвазія з Візантії, – пише Козаренко, – (при часто насильницькому впровадженні культу) не перервала, а навпаки – надала додаткового імпульсу національним музично-семіотичним процесам, розширивши їх джерельну базу, «розкривши завуальовані семантичні рівні давньої образної системи фольклору. Йдеться про важливу закономірність національного музично-історичного процесу: прихід-рецепція нового відбувається без втрати самототожності «сприймаючої системи... Кризь розмаїття запозичень і впливів, окреслених парадигмою українсько-візантійського європеїзму – національного мистецького коду останнього тисячоліття, дедалі виразніше проступають етнохарактерні особливості музичного вислову, специфіку яких слід шукати у глибинних ментальних настановах, особливостях національного

образу світу (сформованого етнопсихологічними, історичними, геопсихічними, світоглядними, філософськими факторами) рецепції візантійських традицій...тож, не можна ігнорувати і таких важливих чинників формування домінуючих релігійних етнопсихологічних настанов, – зазначає О. Козаренко, – як геополітичний та соціально-історичний. Багатотисячове (упродовж двох тисячоліть) існування України в «межовій» ситуації – на порозі Сходу та Заходу як частини Великого Кордону маргінальність української людности в «тілі» двох імперій зумовили постійну актуалізацію екзистенційної категорії життя як балансування на вістрі буття і небуття» [4, с. 99–101].

О. Коменда підкреслює, що «вартою окремої уваги є думка, яку О. Козаренко проводить крізь усе дослідження, прямо чи непрямо висловлюючи її в кожній частині, – про багатоскладовий, універсальний характер національної музичної мови «неісторичної нації», що вимушено ввібрала у себе елементи інших етнічних культур та національних шкіл.

На думку О. Козаренка, оригінальність національного стилю зумовлена «зміщенням відгуків» неісторичних націй на виклики історії у духовну сферу» [4, с. 23]. «Видається ймовірним, – зазначає дослідник, – що вся снага «історичних народів» була ніби спрямована передовсім на формування т. зв. універсальних цінностей і загальноєвропейських стилів, тоді як для «неісторичних націй» своєрідним подарунком-компенсацією долі стали особлива оригінальність і самобутність їхніх культур» [4, с. 23–24].

Таким чином, полідіяльність О. Козаренка є інтенсивною протягом всього його творчого шляху, носить перехресний характер і має втілення у діяльності піаніста, композитора і музикознавця. Завдяки цьому творчу діяльність митця можна розглядати як модель музично-творчого універсалізму.

Про цю якість О. Козаренка – його універсалізм, яскравість вияву творчої індивідуальності, парадоксальність в усьому свідчать і спогади його колег, друзів, учнів і шанувальників, які вони залишили у книзі спогадів до річниці передчасного відходу

у вічність О. Козаренка – «Олександр Козаренко: Недочитана партитура життя... Спогади про митця» (концепція видання, упорядкування та редакція доктора мистецтвознавства, професора Ганни Карась; ідея видання та упорядкування — доктора філософії Романа Дзундзи. Івано-Франківськ : Фоліант, 2023)» Режим доступу: <https://theclaquers.com/posts/12126>.

Ось деякі з них: «Він був людиною, що належала іншій добі. Романтиком, мрійником, одинаком. Екстравертним інтровертом. Унікумом, що за численними масками — композитора, піаніста, науковця, балагура, містифікатора, міфотворця, інтелектуала, дискутанта, витонченого естета, гречного інтелігента, відданого учня та суворого опонента, егоцентриста та роздайбіди – ховав свою справжню сутність: людини іншої доби. Тієї доби, де слово честі щось важить, а принципи є непорушними; де безпосередність переживання переважає раціональні розрахунки, а унікальність всіляко вітається; де радість творчості окрилює, а критика викликає бажання зробити краще. Він відкрив для мене Барвінського і раннього Лятошинського, Семенка і Сліпака, органічність провінційного українського театру з його непідробними емоціями та європейськість української міської культури» (Юрій Чекан).

Олександр Козаренко – харизматична особистість. Неймовірно обдарований як музикант, мислитель. Наділений глибиною переживань, швидкістю реакцій, почуттям гумору, здатністю до передбачень. У творчих колах користувався захопленням і благоговійним ставленням. Любив спілкуватися переважно з представниками старшого покоління, від яких перейняв церемоніальну аристократичну поведінку і яка нерідко виглядала дивно, як для сучасної людини.

Був страшенно нетехнологічним, байдужим до благ цивілізації, не володів комп'ютером, інтернетом, до останнього користувався кнопковим телефоном. Казав про себе, що «як той Пітер Пен, довго не хотів ставати дорослою людиною». Попри те, що навчався в Києві, а працював у Львові, ідентифікував себе коломиянином (Ольга Коменда).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єфіменко А. Г. Вектори і перспективи прикладного музикознавства: на прикладах сучасних музичних проєктів. *Музичне мистецтво і культура*. 2021. Випуск 33, книга 1. С. 5–21.
2. Коменда О. І. Олександр Козаренко – піаніст, композитор, музикознавець : монографія. Луцьк : Вежа, 2017. 252 с.
3. Кашкадамова Н. Б. Козаренко Олександр Володимирович // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. URL: <https://esu.com.ua/article-9218>
4. Козаренко О. Феномен української національної музичної мови. Львів : НТШ. 2000. 286 с.
5. Антонович М. Деяко про українську церковну монодію та про назви «знаменний» і «київський» розспіви. *Musica Sacra*. Львів, 1997. С. 92.

1.3 МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ СУБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Модернізація вітчизняної системи освіти неможлива без підготовки педагогічних працівників до інноваційних перетворень. Ураховуючи зростання вимог до діяльності педагога, пов'язаних з активною цифровізацією освіти, уміннями вирішувати актуальні проблеми індивідуального розвитку особистості, творчих здібностей та суб'єктної позиції учня, виникають об'єктивні виклики щодо вдосконалення змісту та умов підготовки майбутніх педагогів у системі вищої освіти. Одним із актуальних завдань постає забезпечення готовності майбутніх педагогів до застосування суб'єктно-орієнтованих технологій навчання, реалізація яких підтримує компетентнісну парадигму трансформації освіти та визначає перспективи професійної підготовки.

Для ефективного застосування сучасних педагогічних технологій необхідне оволодіння майбутніми педагогами знаннями про цифрові технології та досвідом їх використання у професійній діяльності. Проведений аналіз науково-педагогічної літератури [5; 6] з питання сучасних педагогічних технологій показує, що вони мають тенденцію до оновлення у зв'язку зі змінами, що відбуваються в суспільстві, науковій та практичній педагогічній діяльності. Також виникає запитання: «Які педагогічні технології можна вважати сучасними?». До таких технологій ми відносимо ті, які затребувані здобувачами, задовольняють їхні потреби, оптимально розвивають учасників освітнього процесу, відповідають запитам суспільства, вимогам сучасного виробництва [4].

До сучасних педагогічних технологій, що сприяють успішній професійній підготовці студентів, відносять суб'єктно-орієнтовані технології. Вони спрямовані на розвиток у здобувачів здатності приймати самостійні рішення на усіх етапах освітньої діяльності, виходячи з власних потреб та можливостей.

На наш погляд, ознаками суб'єктно-орієнтованих технологій є такі показники, що забезпечують:

- прояв та розвиток як індивідуальності, так і в цілому особистості здобувача освіти;
- можливість для здобувача задовольнити свої інтереси та потреби;
- самостійність постановки здобувачами освітніх завдань та пошуку шляхів їх вирішення;
- надання права здобувачу обирати темп, обсяг, складність, вид і форму роботи, роль, позицію в освітній діяльності, способи взаємодії з іншими суб'єктами (викладачами, студентами);
- задоволеність власною діяльністю та її результатами;
- рефлексивне ставлення здобувача до власної діяльності;
- діалоговий, партнерський характер взаємодії педагогів та учнів [4; 6].

Алгоритм загальної суб'єктно-орієнтованої технології складається з таких етапів:

1-й етап – самодіагностика, що передбачає використання засобів, які сприяють усвідомленню рівня підготовленості, знань та вмінь здобувачів;

2-й етап – самоаналіз, спрямований на виявлення труднощів, що виникають у студента, їх причини, проблеми в підготовці, пошук способів для їх подолання тощо;

3-й етап – самовизначення, що передбачає самостійну постановку цілей та завдань діяльності, визначення шляхів їх досягнення;

4-й етап – самореалізація, що означає пошук способів вирішення поставлених завдань, прийняття самостійних рішень;

5-й етап – самооцінка, яка передбачає порівняння досягнутого результату із запланованим, виявлення причин успіху та недоліків тощо;

6-й етап – самоствердження, що полягає у визначенні правильності обраного шляху для досягнення поставлених цілей та завдань, внесення коректив у подальші дії.

Суб'єктно-орієнтовані технології, на відміну від традиційних, передбачають, що студент стає суб'єктом власної діяльності, а активність є однією з головних його ознак. Використання таких технологій в освітньому процесі сприяє формуванню потреби в саморозвитку, самоактуалізації, самореалізації та самовдосконаленні, професійних компетенціях, що підвищує відповідальність за індивідуальну чи колективну діяльність [7].

Кожен етап зазначеної технології конкретизується педагогічними засобами, методами та прийомами. Підготовка майбутніх педагогів-музикантів до використання суб'єктно-орієнтованих технологій може здійснюватися під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу, у період практики та в позанавчальній діяльності. А одним із негативних факторів, що впливають на використання суб'єктно-орієнтованих технологій, є невідповідність самих здобувачів до подальшого їх використання в майбутній діяльності.

Таким чином, суб'єктно-орієнтовані технології навчання, ураховуючи їх сфокусованість на учня як головного суб'єкта освіти, забезпечують додаткові можливості в досягненні ефективних результатів навчання, які узгоджуються з вимогами Стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) [3; 5], особистими цілями та прагненнями суб'єктів освіти.

Так, суб'єктно-орієнтоване навчання розглядається нами як спосіб підвищення результатів навчання за рахунок прийняття до уваги актуальних потреб, інтересів та індивідуальних особливостей учня як вищої цінності.

Водночас відтворення суб'єктно-орієнтованого навчання в практиці професійної діяльності майбутнього педагога неможливе без забезпечення готовності до застосування суб'єктно-орієнтованих технологій. Таким чином, на наш погляд, виникає суперечність між необхідністю забезпечити зростання якості навчання за рахунок застосування суб'єктно-орієнтованих технологій та відсутністю комплексної готовності майбутніх педагогів до використання їх у власній професійній діяльності. Ураховуючи вищевикладене, актуальним стає завдання розкриття педагогічних умов та особливостей підготовки здобувачів закладів вищої освіти, а саме майбутніх вчителів мистецтва до використання суб'єктно-орієнтованих технологій у професійній діяльності.

Сучасна університетська підготовка майбутніх педагогів мистецтва потребує опрацювання загальноприйнятих підходів до навчання з фокусом на досягнення гарантованого результату та збереження умов безперервної освіти. Вона досягається завдяки взаємодії компонентів освітньої системи, що підтримує зв'язок системи освітніх послуг та забезпечує наступність освітніх програм.

Так, зараз у педагогічних закладах вищої освіти основу підготовки студентів до професійної діяльності становить розроблений Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня

галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) [2], де зафіксовано низку компетенцій як регламентовані вимоги до підготовки випускників [3; 5]. Але треба враховувати, що кожен здобувач неповторний і має особистий суб'єктний досвід. У зв'язку з цим професійна підготовка майбутніх педагогів мистецтва ефективна лише тоді, коли орієнтована на практичну діяльність студентів. Таким чином, у процесі застосування суб'єктно-орієнтованих технологій у діяльності майбутнього педагога потрібно враховувати, що вони спрямовані на розвиток в учнів здатності приймати самостійні рішення на кожному етапі освітнього процесу, ґрунтуючись на власних потребах, інтересах та можливостях. Крім того, при реалізації суб'єктно-орієнтованих технологій в освітньому процесі необхідно враховувати та застосовувати відповідні форми, засоби, методи, інструменти, практики задля індивідуалізації освіти через освітнє середовище та активну взаємодію з учнями.

Феномен суб'єктно-орієнтованих технологій у сучасній освіті займає чільне місце в дослідницькому просторі, у зв'язку з чим пропонується розуміння його як індивідуалізованого середовища з усвідомленням усіма суб'єктами освіти (здобувачі, педагоги, батьки) власних планів у здобутті освіти [2]. Ураховуючи актуальність парадигми безперервної освіти, суб'єктно-орієнтовані технології навчання загалом вписуються в контекст побудови індивідуальних освітніх маршрутів з наданням суб'єктам освіти можливості самостійно визначати шлях, цілі, завдання та дії, необхідні для навчання.

Виходячи із поданих суджень, позиція педагога в освітньому процесі при застосуванні суб'єктно-орієнтованих технологій буде видозмінюватися з традиційної (педагог – суб'єкт; учні – об'єкт) у бік інноваційної, що передбачає реалізацію тьюторських функцій супроводу здобувача як активного суб'єкта навчання. Побудова партнерського типу взаємодії в процесі навчання та виховання дозволяє здобувачам стати активними учасниками цього процесу з педагогами та іншими студентами. Так, на думку вітчизняних

науковців [2; 4; 6], у контексті сучасної вищої професійної освіти суб'єктно-орієнтовані технології відтворюються лише на рівні природного виникнення суб'єктно-орієнтованих ситуацій, що створюються педагогом задля вирішення поставлених педагогічних завдань на занятті чи в позаурочній діяльності. Відповідним чином готовність застосовувати суб'єктно-орієнтовані технології в майбутній професійній діяльності педагога пов'язується з готовністю створювати необхідні умови, ситуації, мати певний стиль взаємодії з учнями, що забезпечує високий рівень суб'єктної активності. Необхідно розуміти, що ефективне формування готовності майбутніх педагогів до використання суб'єктно-орієнтованих технологій може бути досягнуто лише при побудові навчання у ЗВО як цілісної системи [1].

Разом з тим забезпечення готовності педагога до відтворення умов застосування суб'єктно-орієнтованих технологій нерозривно пов'язане з переглядом діяльнісних, структурних та результативних компонентів навчання. На наш погляд, розкриття моделі підготовки студентів педагогічного ЗВО до використання суб'єктно-орієнтованих технологій має відбуватися первинно на рівні базових компонентів готовності, які будуть індикатором успішної підготовки майбутніх педагогів до застосування суб'єктно-орієнтованих технологій. Серед таких компонентів ми вбачаємо теоретичну підготовку, практичну підготовку, методичну підготовку та особистісний розвиток, кожен з яких пов'язується із суб'єктно-орієнтованою спрямованістю освіти.

Таким чином, структура моделі підготовки майбутніх педагогів мистецтва у ЗВО до використання суб'єктно-орієнтованих технологій містить такі блоки:

Цільовий блок. Метою моделі є забезпечення готовності майбутнього педагога мистецтва до застосування суб'єктно-орієнтованих технологій у професійній діяльності. Реалізація зазначеної мети пов'язується з такими завданнями: 1) забезпечити базову теоретичну підготовку (формування загально педагогічних професійних компетенцій); 2) забезпечити вивчення теорії застосування

суб'єктно-орієнтованих технологій (наприклад, у рамках дисципліни «Педагогічні технології»; 3) забезпечити освоєння практики застосування суб'єктно-орієнтованих технологій у професійній діяльності.

Теоретико-методологічний блок, який включає три ключові категорії:

1. Принципи – діяльності, системності, безперервності, гнучкості, суб'єктної орієнтованості.

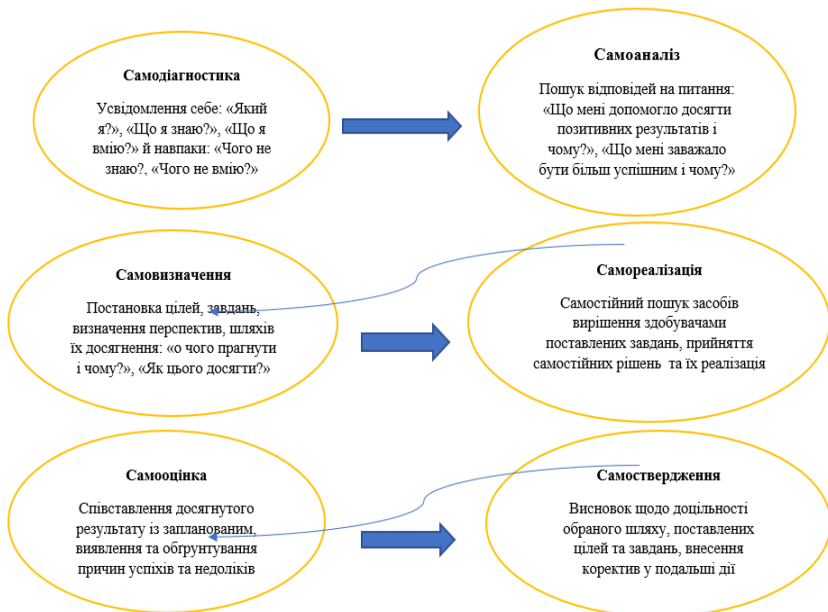
2. Методологічні підходи – суб'єктно-орієнтований підхід, діяльнісний підхід, системний та аксіологічний підходи. Відповідно до них підготовка здобувачів до використання суб'єктно-орієнтованих технологій має бути організована так, що вони є активними учасниками освітнього процесу, освоюючи зазначені технології в практичній діяльності, можуть усвідомлено аналізувати та за необхідності коригувати результати власної діяльності. Саме ці вміння визначають самостійність, активність, свідомість, формування адекватної самооцінки, підвищення мотивації до професійної діяльності [6].

3. Педагогічні умови – врахування особистісно-професійних цілей педагогічної діяльності та стилю цієї діяльності; формування ціннісно-сміслових орієнтацій до застосування суб'єктно-орієнтованих технологій; реалізація супроводу з фокусом на збагачення практичного досвіду застосування суб'єктно-орієнтованих технологій; стимулювання високої суб'єктної активності майбутнього педагога; застосування на практиці навчання суб'єктно-орієнтованих освітніх ситуацій; створення природних умов та перебігу освітнього процесу з прийняттям суб'єктності як вищої цінності; організація наукової, дослідницької, проектної та методичної діяльності з орієнтацією на суб'єктно-орієнтовані технології [6].

Особливостями перелічених умов є фокусування на суб'єктно-орієнтоване навчання як найвищу цінність сучасної освіти, з наданням особливого значення самостійному усвідомленню майбутнім педагогом цінності та ідеї, поступового переходу

до активного застосування суб'єктно-орієнтованих технологій у власній діяльності. Подібні умови не суперечать суб'єктно-орієнтованому підходу і при цьому дозволяють майбутньому педагогу занурюватися в ідеї суб'єктно-орієнтованого навчання.

Процесуальний блок. У межах цього блоку передбачається розкриття процесу застосування суб'єктно-орієнтованої технології навчання в професійній діяльності педагога. На схемі представлений процес застосування суб'єктно-орієнтованої технології навчання на заняттях, у виховній та позаурочній діяльності.

Схема 1 – Процес застосування суб'єктно-орієнтованої технології навчання

Виходячи із представленої схеми, підкреслимо, що оволодіння процесом застосування суб'єктно-орієнтованої технології здійснюється в ході кількох етапів професійного розвитку педагога – теоретична підготовка, практична підготовка, збагачення

практичного досвіду, професійна діяльність, безперервне вдосконалення, протягом кожного з яких відбувається зміцнення цінностей, ідей, смислів та практики реалізації суб'єктно-орієнтованих технологій у професійній діяльності педагога.

На заняттях з використанням зазначених технологій вибудовується така система організації, коли кожен студент, ураховуючи свої здібності, вміння, інтереси, можливості та вже наявний досвід, самостійно ставить цілі, будує план власної діяльності на уроці, обирає рівень завдань, методи та форми роботи на занятті та аналізує його результати, здійснює самооцінку, визначає домашнє завдання. Для здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво) такими, у першу чергу, є заняття з ОК «Практикуми вокально-хорової та інструментально-виконавської підготовки» [5].

Змістовний блок. Цей блок моделі передбачає реалізацію раніше окреслених завдань забезпечення готовності майбутніх педагогів мистецтва до застосування суб'єктно-орієнтованих технологій у професійній діяльності. Передбачається такий поділ змісту підготовки:

1. Теоретична підготовка. Процес теоретичного навчання, спрямований на забезпечення готовності застосовувати суб'єктно-орієнтовані технології, пов'язують із реалізацією кількох напрямів підготовки:

– загальна професійно-педагогічна підготовка, що розкривається на рівні державних освітніх стандартів, вимог до програм педагогічної освіти, які дозволяють формувати універсальні педагогічні компетенції;

– спеціальна підготовка до застосування суб'єктно-орієнтованих технологій у професійній діяльності, що складається – психолого-педагогічних ОК (наприклад, таких як «Педагогіка», «Педагогічні технології», «Індивідуалізація освітнього процесу» тощо) та в умовах інших ОК професійного циклу. Варто зазначити, що освоєння суб'єктно-орієнтованих технологій можливе

під час проведення занять з різних ОК. Підготовка студентів до використання загальної суб'єктно-орієнтованої технології та розробки часткових суб'єктно-орієнтованих технологій буде успішною, якщо зміст освоюється в процесі вивчення дисциплін, у період практики та в позанавчальній діяльності. Підготовка та використання суб'єктно-орієнтованих технологій передбачає вивчення концептуальних ідей, ціннісно-сміслових орієнтирів у навчанні та вихованні школярів, оволодіння способами індивідуалізації освітнього процесу, методичними прийомами та техніками на кожному етапі діяльності;

– безперервна освіта (у тому числі самоосвіта) майбутнього педагога, що охоплює як процес навчання в ЗВО на бакалаврському рівні, так і після закінчення його (навчання в магістратурі, аспірантурі, докторантурі тощо). У межах зазначених напрямів значна роль відводиться саме безперервній освіті, яка реалізується у формі постійного супроводу, участі в науково-дослідній, проєктній, методичній діяльності, охоплюючи всі складники професійного розвитку.

2. Практична підготовка. Таким же чином реалізується на кількох рівнях:

– по-перше, практичний компонент у теоретичній підготовці передбачає використання спеціальних засобів, форм та методів навчання, що забезпечують відпрацювання умінь та навичок, які підтримують формування професійних компетенцій у процесі навчання (кейс-метод, проблемне навчання, проєктні технології тощо). Необхідно організувати заняття таким чином, щоб студенти займали активну позицію та залучалися до різних видів професійної (музичної) діяльності, де акцент робиться на освоєнні теоретичних положень, що визначають ціннісно-сміслові засади суб'єктно-орієнтованої технології, її використання в процесі навчання під час проведення занять, організації різних видів практик, у виховній діяльності. Як правило, на першому та другому курсі навчання підготовка передбачає активізацію суб'єктної позиції студентів, насамперед

з метою розвитку навчально-професійних та рефлексивних навичок майбутніх педагогів за рахунок використання суб'єктно-орієнтованих технологій при вивченні ОК та організації позанавчальної діяльності. На наступних курсах підготовка майбутніх педагогів мистецтва до використання суб'єктно-орієнтованих технологій здійснюється шляхом самостійного виконання професійних функцій на заняттях при вивченні педагогічних ОК, навчальних педагогічних практик та позанавчальної діяльності [2];

– по-друге, практичний компонент навчання – практики, стажування. Подібна практична підготовка передбачає занурення здобувачів у реальні умови педагогічної діяльності, збагачення практичного досвіду при проходженні виробничих практик, під час яких майбутній педагог відпрацьовує застосування суб'єктно-орієнтованих технологій. Це можуть бути практики в освітніх закладах або формування навичок реалізації суб'єктно-орієнтованих технологій у своїй студентській групі в рамках навчання в університеті.

3. Методична підготовка. Вона розглядається як значущий фактор діяльності педагога, що забезпечує підвищення якості навчання, стимулює безперервний професійний розвиток, обмін досвідом, у ході яких особливу увагу приділяється суб'єктно-орієнтованим технологіям. Найважливішою складовою цього напрямку є безперервний супровід (наставництво), що здійснюється в ЗВО та передбачає ефективний обмін, накопичення та зміцнення педагогічного знання.

4. Особистий розвиток. Індикаторами особистісного становлення можна виділити:

– розвиток діяльнісного компонента та прагнення застосувати суб'єктно-орієнтовані технології з особистої ініціативи, усвідомлюючи цінності та ідеї суб'єктно-орієнтованого підходу до освіти;

– розвиток комунікативного компонента, який є основою для забезпечення готовності педагога мистецтва ефективно

взаємодіяти з учнями, колегами, організувати співпрацю у процесі навчання. Важливою складовою комунікативного компонента є емоційний інтелект, який, на думку Н. Волкової, визначає перспективи підвищення якості освіти за рахунок розуміння педагогом стану, готовності та особливостей учня, його намірів тощо [2];

- розвиток рефлексії, яка стає фактором безперервного професійного розвитку та вдосконалення умов навчання, з фокусом на стимулювання рефлексії як педагога, так і учнів (саморефлексія, спільна рефлексія);

- розвиток когнітивного компонента, який відображає готовність до критичного мислення, реалізації творчості, організації креативного навчання, формулювання проблемно-орієнтованих ситуацій тощо;

- розвиток організаційно-управлінського компонента, пов'язаного з організацією навчання, виховання та розвитку учнів та подальшим управлінням ефективністю цих функцій [4], коли освітній процес розглядається через призму управлінських компетенцій педагога (здатність організувати суб'єктно-орієнтоване навчання, створювати умови, впливати на освітнє середовище).

На практиці всі вищезазначені компоненти особистісного розвитку виступають єдиним конструктом, який визначає загальну ефективність та результативність застосування суб'єктно-орієнтованої технології в професійній діяльності, виступаючи індикаторами готовності студентів до їх реалізації.

Контрольно-оцінний блок. Відповідно до поставлених цілей, процесу та змісту формування готовності майбутнього педагога мистецтва до застосування суб'єктно-орієнтованих технологій у професійній діяльності, виділимо, що результатом стає розуміння педагогом сутності, ідей, принципів, особливостей, основних умов, кроків, необхідних для застосування суб'єктно-орієнтованої технології навчання в професійній діяльності педагога та їх подальша успішна реалізація у своїй професійній діяльності.

Зазначений блок містить критерії та показники готовності майбутніх педагогів мистецтва до використання суб'єктно-орієнтованих технологій:

– мотиваційний – потреба майбутнього вчителя мистецтва до формування суб'єктної позиції учнів, у використанні суб'єктно-орієнтованих технологій, прагнення до засвоєння даних технологій тощо;

– когнітивний – знання студента про сутність, ідеї, зміст етапів загальної суб'єктно-орієнтованої технології, типи взаємодії; знання приватних суб'єктно-орієнтованих технологій;

– діяльнісно-практичний – вміння залучати здобувачів до самостійної постановки цілей на занятті, планування ними власної діяльності, супровід студентів у ситуаціях вибору під час прийняття самостійних рішень, володіння способами організації партнерського типу взаємодії; вміння застосовувати знання про суб'єктно-орієнтовані технології, визначати ефективність зазначених технологій у професійній діяльності;

– суб'єктна позиція студента – вміння аналізувати власну діяльність, приймати самостійні рішення та обґрунтовувати власні підходи до вирішення професійних завдань, адекватно оцінювати свої здобутки.

У цілому, суб'єктно-орієнтований підхід в освіті стає фактором не тільки успішного навчання дітей, їх особистісного розвитку, а й професійного, особистісного зростання майбутнього вчителя, оскільки звернений до повноцінної взаємодії та взаємозбагачення всіх суб'єктів освіти [4].

Таким чином, вважаємо, що сформована структура моделі підготовки здобувачів педагогічних ЗВО до використання суб'єктно-орієнтованих технологій може виступити ефективним початком на шляху до узагальнення та систематизації практик забезпечення інноваційно-орієнтованого та випереджаючого розвитку майбутніх педагогів мистецтва з їх готовністю до подальшої професійної діяльності. Перспективи майбутніх досліджень пов'язані з обговоренням, апробацією та покращенням представленої моделі під реалії сучасної вищої педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бардась А. В., Бойченко М. В., Дудник А. В. Менеджмент : навчальний посібник. Дніпро : Національний гірничий університет, 2012. 381 с.
2. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі : навч.-метод. посіб. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
3. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. 496 с.
5. Стандарт вищої освіти України перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2024/04/17/НО-proyekt.stand.VO-014-serednya.osvita-bakalavr>
6. Сучасні технології навчання у вищій школі : модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МІПК ПУЕТ / В. Ю. Стрельников, І. Г. Бритченко. Полтава : ПУЕТ, 2013. 309 с.
7. Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі : навч.-метод. посіб. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009. 80 с.

1.4 МОЖЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІДЕЙ ОКСАНИ ПЕТРІВНИ РУДНИЦЬКОЇ У ЗМІСТІ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

В умовах пошуку ефективних шляхів розвитку національної музичної освіти набуває актуальності потреба відродження і впровадження прогресивних ідей, накопичених у вітчизняній мистецько-педагогічній практиці, що сприятиме формуванню нової генерації духовно багатой і високоосвіченої творчої молоді, значно

підвищить освітній і культурний рівень суспільства. Процеси євроінтеграції вимагають від української освіти гідного внеску до світової скарбниці професійного мистецького досвіду, який вона може забезпечити лише на засадах гармонійного поєднання національно-культурних традицій та інновацій. Важливим є популяризація і впровадження ідей вітчизняних учених-педагогів, науковців-наставників, творча спадщина яких є джерелом перспективних педагогічних досліджень та інноваційних зрушень в сучасному освітньому просторі. Ефективне використання наукової спадщини видатних педагогів у мистецькій освіті вимагає комплексного підходу, а саме теоретичного вивчення спадщини з практичним впровадженням ідей у процес навчання та виховання.

У галузі мистецької освіти важливим є імплементація ідей професора Оксани Петрівни Рудницької, яка вперше у вітчизняній педагогічній науці обґрунтувала теоретико-методологічні засади мистецької освіти як самостійної галузі професійної освіти; визначила пріоритети її розвитку в умовах зміни освітньої парадигми та соціокультурної динаміки ХХІ століття; досліджувала вплив мистецтва на формування особистості у контексті модернізації та глобалізації культурно-освітніх процесів у світі [1, с. 146–147].

Аналізуючи феномен наукової школи у вищій мистецькій освіті, О. Олексюк зазначила, що «результати досліджень проблеми філософії мистецької освіти одержані О. Рудницькою та її послідовниками, мають неоціненне значення, адже її наукова школа є унікальним явищем у розвитку мистецької освіти України» [6, с. 40].

Ідеї О. Рудницької щодо концептуальних засад розвитку мистецької освіти, пріоритетів нового педагогічного мислення (гуманізм, культуровідповідність, духовність, символічність, полікультурність тощо), національних історичних традицій, ствердження принципів інноваційної діяльності набули нового наукового осмислення у контексті реформування сучасних мистецьких науково-освітніх напрямів. На думку вченої, уявлення про теоретичні основи мистецької освіти змінюються і оновлюються відповідно

до розвитку науки і умов життя. У зв'язку з цим змінюються пріоритети в системі знань і ціннісних орієнтацій, виокремлюється головне і другорядне в них. Пріоритетність ідей, згідно з якими акцентується роль індивідуальності суб'єкта, врахування в освітньому процесі його життєвих позицій, знаходить своє вираження в контексті особистісно-орієнтованої педагогіки і позначається на переосмисленні самих принципів викладання мистецьких дисциплін [11, с. 4–5].

Одним із основних шляхів гуманізації освіти вчена вважала поєднання в навчально-виховному процесі культурно-історичних досягнень українського народу та загальнолюдських культурних цінностей, а інтеграція знань гуманітарного та естетичного напрямків забезпечить умови для самореалізації здібностей особистості в різних видах творчої діяльності.

Прогностичною є думка вченої про те, що етап оновлення мистецької освіти характеризується пошуками нетрадиційних підходів до розв'язання навчально-виховних завдань, що вимагає підготовки нової генерації педагогічних кадрів, адже очікуваний результат неможливо отримати без внутрішнього прагнення вчителя до змін, без його принципової переорієнтації на сучасні пріоритети в освіті. Тому ключовою проблемою педагогіки постає збагачення педагогічних знань новітніми теоріями та інноваційними методиками, висвітленням кращих історичних набутоків у галузі викладання різновидів мистецтва [6, с. 40].

Важливим і актуальним є твердження Оксани Петрівни про те, що всі нововведення, зокрема і оновлення, збагачення і розширення змісту мистецької освіти, залишаються нереалізованими, якщо залишається незмінною педагогічна технологія, яка не спрямовується на розвиток особистісного досвіду суб'єктів освітнього процесу. Разом з тим, впровадження нових технологій вимагає відповідної підготовки вчителя, професійне становлення якого також відбувається в органічному взаємозв'язку з особистісним розвитком. Тому зрілість учителя як особистості виступає невід'ємною складовою розвитку його професіоналізму: особисті риси педагога

суттєво впливають на професійну діяльність, а професійна діяльність є важливим чинником формування особистості [10, с. 33].

У сучасних умовах пошуку ефективних шляхів розвитку мистецько-педагогічної освіти цінними є ідеї Оксани Петрівни щодо особистісного і професійного розвитку вчителя. Вчена зазначала, що специфіка педагогічної освіти передбачає опанування майбутніми фахівцями різнобічного кола гуманітарних наук, поглиблене вивчення конкретної галузі знань у контексті ознайомлення з загальнолюдською культурою, різними видами мистецтва, сучасними способами наукової діяльності в усьому їх розмаїтті. Тільки ерудований фахівець на основі глибокого аналізу педагогічних проблем, що виникають, здатний віднайти оригінальні та ефективні шляхи досягнення поставленої мети. Вчена також акцентувала увагу на педагогічній творчості, яка і зумовлює зв'язок та взаємозбагачення педагогічної науки і педагогічної майстерності, надає імпульс їх нерозривному розвитку [10, с. 14].

Зростання ролі вчителя в сучасному суспільстві, розширення його функцій, ускладнення освітніх завдань, змісту та технологій підготовки майбутніх вчителів зумовлюють підвищення вимог до особистості вчителя. Крім професійних знань, вмінь та навичок викладач має володіти педагогічною майстерністю, критеріями якої є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, результативність, демократичність, творчість (оригінальність). Отже, педагогічна майстерність – це професійне вміння оптимізувати всі види навчально-виховної діяльності, спрямувати їх на всебічний розвиток та удосконалення особистості, здатність керувати діяльністю на високому рівні що забезпечить високу організацію педагогічного процесу.

О. Рудницька визначає типові ознаки педагогічної майстерності:

- педагогічна майстерність – це характеристика безпосередніх дій, що відповідають певній ситуації;
- поняття «майстерність» – невідривне від конкретної особистості, а тому завжди має глибоко індивідуальний характер;

- майстерність не можна передати, передаються лише окремі приклади, зразки дій, рекомендації, поради;
- майстерність – це інтегративне поняття, яке передбачає синтез знань, досвіду і якостей особистості;
- майстерність – це особливий стан творчого самовираження, активності, різнопланового бачення ситуації, її глибокого усвідомлення або розвиненої інтуїції;
- майстерність – це здатність рухатися до мети, чітко уявляти її з різних сторін; прагнення до удосконалення і завершення розпочатої справи на якнайвищому якісному рівні [10, с. 14–15].

На думку вченої, завдання особистої орієнтації зумовлюють необхідність набуття вчителем нетипових для традиційної освіти вмій: розкривати учням своє особистісне бачення мистецького твору; активізувати їхні процеси переживання; «відчувати» внутрішній світ іншого, його особистісні потреби; здійснювати діалогічне спілкування; імпровізувати; бути драматургом, режисером і учасником тих чи інших педагогічних ситуацій. Ядро професійної позиції становить стиль педагогічного мислення, оволодіння яким виявляється у «зміщенні» установок із змістово-процесуальних аспектів навчання (засвоєння, мислення) на ціннісно-сміслові (місце, роль художнього пізнання у життєвій самореалізації учня, стимулювання процесів усвідомлення ним самоцінності мистецького твору). Отже, реформування освіти потребує, з одного боку, «вчителя нової формації», а з іншого – його підготовка стає реальною тільки у межах нової освітньої парадигми [10, с. 34].

Провідними тенденціями розвитку сучасної музичної освіти є забезпечення єдності навчання і виховання на основі культурно-просвітницької орієнтації мистецької освіти і спрямування її на загальний і духовний розвиток особистості, а також розвиток на засадах діалогу культур. У цьому контексті О. Рудницька зазначала, що національна культура збагачується лише в процесі інтенсивного обміну з іншими культурами. Кращі зразки специфічного культурного творення залишаються в історії тоді, коли стають всесвітнім надбанням і оцінюються як національний внесок

у міжнародний фонд. Внутрішнє багатство національної культури має знаходити своє місце в полікультурному просторі загальнолюдських цінностей і сприяти інтеграції України у світове товариство, а також спрямовувати освітні процеси на підготовку молодого покоління до цілісного сприйняття світової культури крізь призму національної свідомості [7, с. 18].

Роль музичного мистецтва у розвитку особистості є безцінною. Мистецтво не тільки розвиває творчі здібності та емоційний світ людини, але й формує загальну інтелектуальну та духовну складову особистості. Розкриваючи шляхи реалізації ціннісних норм у галузі мистецької освіти Оксана Петрівна визначає педагогічні функції викладання мистецьких дисциплін, які здійснюються у двох взаємопов'язаних площинах: формування художнього світогляду і вдосконалення мистецьких запитів та смаків. На думку вченої, така стратегія навчання акцентує значення культурознавчого аспекту освіти, що спрямовує вивчення предметів художньо-естетичного циклу не лише на пробудження особистісно-позитивного ставлення до культурних цінностей, а й на розвиток внутрішнього світу учнів за допомогою набуття конкретних знань та вмій, необхідних для повноцінного сприймання і відтворення художніх образів, здатності до творчої самореалізації через мистецтво [7, с. 6].

Культурологічний аспект освіти сприяє всебічному розвитку особистості, творчих здібностей, емоційної сфери, формує загальнокультурну компетентність шляхом поєднання різних компонентів культури. В цьому контексті суголосною є думка Оксани Петрівни про те, що культурологічний аспект освіти, згідно з яким викладання мистецьких дисциплін спрямовується на засвоєння, збереження, поширення художніх творів, готовність до участі в їх творенні, спричиняє необхідність виокремлення національної специфіки освіти в її взаємозв'язку з іншими духовними набутками України. Культура завжди має власний зміст і форму, є продуктом творчого генія народу і несе на собі печатку його історичної долі та етнічного характеру. Тому й опанування мистецькими

символами, що дають змогу відчутти як у світовому просторі кожна національна культура «звучить» повно і самотньо, має свої певні особливості. Розуміння принципів єдності національного і всесвітнього, їхнього взаємовпливу, інтеграції освітніх процесів, трактування світової культури як гармонії унікальних і неповторних національних цінностей збагачує педагогічний пошук, сприяє оновленню мистецької освіти, допомагає розкрити її теоретичні засади [11, с. 3].

Вчена зазначала, що культура являє собою той аспект суспільного життя, котрий пов'язаний з наслідуванням, накопиченням цінностей, з їх передачею наступним поколінням. Культура завжди залишається скарбницею досвіду, яку люди постійно збагачують і яка водночас живить цілі покоління людей. Кожний індивід живе і діє в умовах культури, а культура наповнює собою індивіда. У такій взаємодії людина виступає об'єктом впливу культури, носієм культурних цінностей та суб'єктом культурної творчості.

Отже, безперечною є важливість залучення кожної особистості до предметного світу культурних цінностей, трансформація та збагачення яких забезпечує її розвиток. Індивід може вважатися в тій мірі особистістю, в якій він прилучений до культури відповідної історичної епохи, а його дії, почуття, думки набули культурної форми. Людина здатна бути носієм і творцем культури тільки тому, що вона «занурена» у соціально-культурне середовище, в той культурний контекст, з якого вона засвоює свої уявлення, правила поведінки [12, с. 7].

Вчена зазначала, що розвиток освіти як соціального інституту зумовлений багатьма чинниками та умовами функціонування суспільства, серед яких одним із найважливіших є її взаємозв'язок з культурою. Саме культура фокусує систему цінних уявлень, що становлять основу особистісних орієнтирів суб'єкта, регулюють його діяльність, переводять людину в якісно інший спосіб буття – більш осмислений та упорядкований, тому одним із основних принципів освіти можна вважати принцип культуровідповідності [10, с. 46].

Науковці трактують термін «культура» як систему історично сформованих норм поведінки, ідеалів, ідей, гіпотез, соціальних цілей і ціннісних орієнтацій, які проявляються в усіх сферах життєдіяльності людини, передаються від покоління до покоління; як специфічний спосіб організації та розвитку людської життєдіяльності, представлений в її процесах і результатах, продуктах праці, цінностях, нормах, соціальних інститутах, системі ставлення людей до природи, самих до себе, між собою; як сукупність способів і прийомів людської діяльності, об'єктивованих у предметних формах, таких, що передаються наступним поколінням; як активну творчу діяльність людей щодо освоєння світу, у процесі якої створюються, зберігаються, розподіляються й поширюються, обмінюються й споживаються матеріальні та духовні цінності й сукупність цих цінностей тощо [5, с. 8].

За О. П. Рудницькою, «культура» – це явище соціального буття, що характеризує його найрізноманітніші феномени, а центральною проблемою культурологічного знання є розмаїття зв'язків людини з навколишнім світом. Це дає підстави виокремлювати два типи культури: матеріальну, основою якої є матеріальне виробництво – фундамент культури, і духовну, яка уособлює духовне життя суспільства та становить фокус, життєвий центр культури. Культура характеризує рівень освіченості окремої людини, такі її риси, як ерудованість, ввічливість, акуратність, витриманість та інші, а також якісний рівень оволодіння видами діяльності. У більш строгому науковому значенні культура не має оцінювального навантаження, а є широким «нейтральним» поняттям, що відрізняє всі форми суспільного життя від тваринного буття. Вона означає сукупність штучно створеного людиною, на відміну від того, що утворилося природним шляхом, без людського втручання [9, с. 26].

Культура являє собою аспект суспільного життя, пов'язаний з наслідуванням, накопиченням цінностей, передаванням їх наступним поколінням. Культура завжди залишається скарбницею досвіду, яку люди постійно збагачують і яка водночас живить цілі

покоління людей. Кожен індивід живе і діє в умовах культури, а культура наповнює собою індивіда. У такій взаємодії з культурою людина виступає об'єктом її впливу, носієм культурних цінностей та суб'єктом культурної творчості [10, с. 48].

Вчена наголошує на важливості залучення кожної особистості до предметного світу культурних цінностей, трансформації та збагаченні яких забезпечується її розвиток. Індивід може вважатися особистістю тоді, коли він прилучений до культури відповідної історичної епохи, а його почуття і думки набули певної культурної форми [10, с. 48].

О. Рудницька зазначала, що поняття художньої культури включає сукупність процесів і явищ духовної практичної діяльності людини, яка створює, розповсюджує і опановує твори мистецтва. Тому художня культура є ознакою різноманіття людського досвіду, що спричиняє необхідність виокремлення її національної самобутності. Культура завжди має власний зміст і форму, є продуктом творчого генія народу і несе на собі печатку його історичної долі та етнічного характеру. З огляду на це мистецька освіта має сприяти засвоєнню, збереженню та поширенню духовних набутоків нації, творенню реконструюванню та адекватній інтерпретації мистецьких цінностей, готовності бути активним суб'єктом етнохудожнього середовища [7, с. 6–7].

Культуровідповідність мистецької освіти полягає в опануванні суб'єктами навчально-виховного процесу знань на рівні сучасних досягнень культури; розумінні її ролі у життєдіяльності суспільства і кожної людини; реалізації педагогічного впливу, спрямованого на прилучення до скарбниці світових і національних цінностей з метою духовного розвитку особистості; формуванні творчих здібностей, світоглядної позиції, здатності до морально-естетичного самоудосконалення [10, с. 55].

Активність суб'єкта художньої діяльності може виявлятися відносно самого твору, в його творчій інтерпретації, а також в характері впливу твору на перебудову свідомості та емоційної сфери людини. Адже спілкування з мистецтвом відбувається

як взаємодія художньої інформації та суб'єктивної моделі її розуміння реципієнтом і це розуміння є активним внутрішнім діалогічним процесом. Воно може статися лише тоді, коли у реципієнта народжується своя позиція щодо сприйнятого, власне тлумачення художнього образу. Це створює ґрунт для розуміння мистецтва, активну і зацікавлену підготовку до його сприйняття. Саме тому людина, що вступає у спілкування з мистецтвом із своїми мотивами, інтересами, смаками, змінюється під його впливами [11, с. 7].

Досліджуючи вплив музичного мистецтва на емоційну сферу особистості вчена зазначала, що він проявляється у співпереживанні, формуванні настроїв, думок, поглядів та ін. В процесі художнього сприйняття виникають емоції відповідно до задуму автора, який моделює їх спрямованість структури твору на майбутнього реципієнта. Оскільки кожній людині властиві більшою чи меншою мірою яскраво виражені індивідуально-психологічні особливості, різний життєвий досвід, її уява створює свій суб'єктивно забарвлений художній образ. У такий спосіб мистецький твір дає змогу викликати у суб'єкта певні емоційні реакції і водночас пристосувати художній зміст до індивідуальності кожної людини, втілити авторську ідею в особистісну структуру реципієнта [10, с. 8].

На сьогодні є гостра потреба в організації цілеспрямованого педагогічного впливу на процес духовного виховання молоді в рамках освітнього процесу засобами музичного мистецтва. В цьому контексті вчена зазначала, що в умовах інтенсивного розвитку культури, розмаїття її зразків стає дедалі потрібнішою наявність самостійної позиції кожного суб'єкта, що уможливає досягнення гармонії у відносинах між особистістю і соціальною сферою культури. Така гармонія не заперечує необхідності взаємозв'язку двох основних функцій освіти – інформаційної і творчої, не абсолютизує якусь одну з них, але переносити акцент у навчанні із засвоєння інформації на розвиток творчої активності учасників освітнього процесу [11, с. 8–10].

Спілкування з мистецтвом охоплює складний комплекс свідомих і підсвідомих реакцій суб'єкта, які характеризують його

розуміння та інтеріоризацію смислу художнього твору в особистісне ставлення до мистецтва, а через нього – до досягнення духовної сфери життя. Найважливішою умовою такого спілкування є духовна насолода, що виникає на основі злиття образного змісту твору, естетичної ідеї митця та самосвідомості реципієнта, тобто предметності мистецтва й індивідуально неповторного чуття сприймаючого, в якому проявляється катарсичний характер художньої діяльності [11, с. 9].

У своїх дослідженнях Оксана Петрівна дійшла висновку, що упровадження нових підходів до вирішення педагогічних проблем спричинило необхідність звернення до тих філософських, естетичних, мистецтвознавчих ідей, які вважалися далекими від засад мистецької освіти. Серед них на особливу увагу заслуговують концепції феноменології, що кардинально змінюють ставлення до самого мистецтва, його призначення, соціокультурних функцій. Феноменологічний метод (на відміну від традиційної естетики) розглядає мистецтво не як відображення дійсності, а як вираження смислової предметності в міфолого-символічній матеріальності (художніх засобах). Отже, розуміння мистецького твору має бути спрямованим на досягнення глибинної сутності художнього образу, а не лише його зовнішньої форми як візуальної чи звукової репродукції реального предмета [11, с. 10]. Специфіку художнього явища становить повна вираженість суб'єктивного світобачення митця, його особистісного розуміння створеного ним самим смислу твору, а це передбачає глибоко особистісний рівень художнього сприйняття твору реципієнтом. У такий спосіб феноменологія теоретично обґрунтовує можливість і необхідність неповторно-індивідуального досягнення мистецтва, самовираження кожного суб'єкта художнього спілкування – і автора, і сприймаючого, і виконавця (для певних видів мистецтва) [11, с. 11].

Актуальною для сьогодення є думка вченої про те, що у розвитку гуманістичного світогляду важливу роль відіграє національний чинник, адже основу духовності кожної нації складає її самобутнє світосприйняття, що відображується в історичних подіях,

традиціях звичках, символах культури певного етносу. В свою чергу, це вимагає перегляду педагогічних підходів до формування світогляду особистості, розвитку її культури. Для України національний ренесанс має особливе значення. Проблема осмислення цього феномена розвивалась у контексті філософського українознавства на стикові історії, етнопсихології, філософії, культурології, релігії. Саме в цих світоглядних системах опрацьовувався синтетичний погляд на свою етнічну спільноту, який згодом набув визначення «національної ідеї», про яку кажуть тоді, коли народ починає усвідомлювати свою єдність, історичний характер, процеси свого становлення і розвитку, свою долю і призначення та робить їх предметом своєї свідомості [7, с. 17].

Отже, наукова спадщина професора Оксани Петрівни Рудницької є безцінним джерелом імплементації ідей у змісті мистецько-педагогічної освіти. Її послідовники та учні здійснюють дослідження у галузі мистецької освіти, зокрема щодо використання музичного мистецтва у розвитку особистості та професійної майстерності майбутнього вчителя; вивчення впливу музичного сприйняття на становлення професійно значущих якостей майбутнього вчителя; щодо історичної ретроспективи розвитку мистецької освіти в Україні та її регіонах та ін.

Вивчення наукової спадщини О. Рудницької дозволило визначити окремі тенденції, реалізація яких, на нашу думку, є необхідною для розвитку сучасної мистецької освіти, зокрема: національна спрямованість освіти, що полягає у ствердженні національних традицій, збереженні та впровадженні здобутків національної освіти у розбудову сучасної мистецької освіти; забезпечення умов для самореалізації, самоствердження і самовизначення особистості в процесі музичної діяльності, що відбувається в умовах творчої співпраці викладача і учня, створення відносин партнерства; творча спрямованість освітнього процесу передбачає використання різноманітних форм і видів музичної діяльності, найкращих зразків національного і світового мистецтва; безперервність освіти надає можливість постійного і поступового оволодіння системою

знань, що забезпечує наступність і цілісність у навчанні та вихованні; нероздільність навчання і виховання уможливорюється завдяки культурнопросвітницькій орієнтації мистецької освіти, яка спрямована на загальний і духовний розвиток особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовк М. П., Грищенко Ю. В. Наукові школи в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України: персонологічний аспект. *Естетика і етика педагогічної дії*. Вип. 15. Київ–Полтава, 2017. URL: <https://aesthetethicpedaction.pnpu.edu.ua/article/view/175904/175732>
2. Вовк М., Філіпчук Н., Соломаха С. Неперервна педагогічна освіта: досвід, інновації, тенденції. *Вісник НАПН України*. № 3 (2). Київ, 2021. С. 1–7. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/234/284>
3. Грищенко Ю. В. Розвиток професійної вокальної освіти в Україні (кінець XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук / ІПООД НАПН України. Київ, 2011. С. 16–17.
4. Грищенко Ю., Соломаха С. Роль наукової спадщини професора Оксани Петрівни Рудницької у розвитку вітчизняної мистецької освіти. Розвиток сучасної мистецько-педагогічної освіти: національний і європейський контекст : монографія / за наук. ред. М. Вовк. Сучава, 2023. С. 186–196.
5. Лозовий В. О. Морфологія культури : тезаурус. Х. : Право, 2007. 347 с.
6. Олексюк О. М. Феномен наукової школи у вищій мистецькій освіті. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2015. Вип. 1–2. С. 38–41.
7. Основи викладання мистецьких дисциплін : навч. посіб. / за заг. ред. О. П. Рудницької. Київ, 1998.
8. Педагогічна освіта в Україні: теорія і практика : словник / укл. М. П. Вовк, Ю. В. Грищенко, С. О. Соломаха, Н. О. Філіпчук, С. В. Ходаківська ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 328 с. URL: <http://surl.li/vwsfyk>
9. Рудницька О. П. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010.

10. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
11. Рудницька О. П. Теоретичні засади сучасної мистецької освіти. Діалог культур: Україна у світовому контексті. *Художня освіта* : зб. наук. праць. Вип. 5. 488 с. / Н. Г. Ничкало, О. П. Рудницька та ін. : ред. кол.: І. А. Зязюн (голов. ред.), С. О. Черепанова (упоряд. і відп. ред.). Львів : Світ, 2000. С. 3–12.
12. Рудницька О. П. Українське мистецтво у полікультурному просторі : навч. посіб. К. : «ЕксОб», 2000.
13. Храмов Ю. О. Наукові школи в НАН України [Електронний ресурс]. URL: 15-KhramovNEW.pdf?sequence=1

Розділ II

Методологічні засади підготовки майбутніх вчителів мистецтва

2.1 ТВОРЧИСТЬ ТА КРЕАТИВНІСТЬ У СТРУКТУРІ ТВОРЧО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Суспільні виклики сьогодення, пов'язані з глобалізацією культурного простору та розвитком інформаційних технологій, загострили проблему духовності та творчості, зумовили нагальну потребу в компетентних, творчо-креативних фахівцях-особистостях, самостійних у прийнятті рішень, спроможних до розробки ідей, задумів, власних проєктів у широкому соціальному сенсі, здатних до саморозвитку і самореалізації в сучасному мінливому світі. А головне, – спрямувати набутий творчий досвід, знання та вміння на збагачення і розвиток духовних якостей учнів, їх світоглядних позицій, здатності до сенсорної «відкритості», емоційної інтелектуальності, оригінальності й критичності мислення, самопізнання й самовизначення, ціннісного сприйняття навколишнього світу і себе в ньому.

Основним завданням професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва є розвиток творчої особистості майбутнього фахівця, який уміє орієнтуватися в художньо-стильових тенденціях та в закономірностях мистецтва, проникати в образний зміст музичних творів способом аналітичного та емоційно-образного мислення, володіти здатністю до творчого самовираження і самореалізації у різних видах музично-педагогічної діяльності.

Формування творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва є сенсом професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, її якісною характеристикою, зумовлюється теорією і практикою музичного виховання, своєрідністю, багатоаспектністю і складністю музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва, спрямовується на розвиток особистості, спроможної до творчої самореалізації у професії, здатної до «авторства», сприйняття нового досвіду, організації умов, необхідних для вираження своєї унікальної сутності.

Головною метою розвитку теорії і практики мистецької і музично-педагогічної освіти на сучасному етапі є затребуваність розробки інноваційної проблематики, впровадження інноваційних підходів, виявлення найсуттєвішого, зосередження на проблемах глобальних і своєрідних явищ мистецької освіти, що мотивується особливостями розвитку сучасної мистецької освіти. Відтак, надзвичайно важливою й актуальною є проблема творчо-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, спрямована на формування авторської спроможності майбутніх фахівців, здатних творчо діяти, бути авторами і творцями у професійній діяльності і діяльності загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади сучасної мистецької освіти ґрунтовно розроблено українськими педагогами-музикантами (С. Горбенко, Н. Гуральник, Т. Дорошенко, О. Єременко, К. Завалко, А. Зайцева, А. Козир, О. Комаровська, В. Лабунець, А. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, Л. Паньків, А. Растрігіна, О. Реброва, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Скорик, О. Хижна, Г. Шевченко, О. Щолокова та ін.), які підкреслюють спрямованість мистецької освіти, зокрема, музично-педагогічної, на «розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями в процесі активної творчої діяльності та вдосконалення власної почуттєвої культури» [7, с. 29–30].

Науковці зазначають, що музичне мистецтво як один із могутніх засобів розвитку і формування цілісної особистості, духовності, творчої індивідуальності, інтелектуального й емоційного багатства [2, с. 28], гармонізує взаємозв'язки людини з навколишнім середовищем, «стимулює художнє самопізнання, сприяє творчій самореалізації особистості, формує ставлення учня до себе, свого внутрішнього світу, має унікальну здатність безпосередньо здійснювати «виховні» впливи через емоційні реакції, асоціативно-образні механізми, емпатію, що залишають ніби непомітні, але глибокі «сліди» на соматичному й ментальному рівні» (Л. Масол); сприяє розвитку художньо-творчих здібностей учнів, їх здатності до естетичного сприймання, переживання і творення музики О. (Ростовський), формуванню духовного світу особистості, її універсальних творчих якостей (Л. Паньків).

Мета статті: розкрити особливості творчо-виконавської підготовки, її значення у формуванні авторської спроможності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Професія вчителя музичного мистецтва за своєю сутністю є творчою і ґрунтується на діалектичній взаємодії творчості та художнього пізнання. Настанова на творчість у музичній педагогіці є основним гаслом, оскільки творчий розвиток учнів є найскладнішою проблемою закладу загальної середньої освіти. У зв'язку з цим, багатогранна музично-педагогічна діяльність вимагає від учителя музичного мистецтва не тільки освіченості, ерудованості, інтелектуальності, а й здатності бути особистістю у високому розумінні цього слова, зі сформованим світоглядом, поглядами, переконаннями, уявою, мисленням, бути справжнім творцем навчально-виховного процесу, здатним розкрити свій індивідуальний, духовно-творчий потенціал, реалізувати його у різних видах художньо-творчої діяльності, спрямувати цю діяльність на розвиток внутрішнього світу учня [9].

Творчість, як наголошує І. Бех, є духовною вершиною, життєвою цінністю, найвищим суспільним виявом людини, сферою справжньої свободи й розкнутості як індивідуальності [1].

За поширеним у науковій літературі визначенням «творчість» інтерпретується як цілеспрямована діяльність, що породжує щось якісно нове, яке ніколи раніше не існувало, характеризується неповторністю, оригінальністю, суспільно-історичною унікальністю, наслідком якої є відкриття (створення, винайдення) чогось нового, раніше невідомого, або активне, що відповідає вимогам часу, опанування вже існуючим багатством. У цьому розлозі трактуванні творчість пов'язується із цілеспрямованою діяльністю людини, яка створює нові або якісно нові матеріальні і духовні цінності.

Творчість – це показник цивілізованості, гуманності, активності й прогресу, родова й атрибутивна сутність особистості, особистісні внески, що втілюються у соціально-історичний образ життя, головна цінність якого – особистість людини.

Творчість – це внутрішній вибір, самознаходження, саморозкриття себе як передбачуваної цінності, звернення до своєї потенційності як причетності до чогось субстанційного й животворного, вихід за межі свого «Я» і буденності, знаходження «простору» для самореалізації, самопроектування в минуле і майбутнє [8, с. 296].

Теоретичні моделі особистості, що самоактуалізується, розробляли учені-гуманісти Р. Бернс, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, Е. Фром та ін., котрі у своїх концепціях акцентували на природній здатності особистості до самовдосконалення, самотворення й особистісного розвитку, творчості та самодостатності, що спричинило ставлення до особистості як найвищої цінності буття і виникнення потреби у створенні всіх умов для вільного розвитку особистості. Творчість невіддільна від свободи, лише вільний творить.

Творчі особистості визначаються як рушійна сила людства. Вияв таких особистостей є важливим завданням філософії, психології, педагогіки. Творчий процес, зазначає К. Роджерс, є нашою життєвою енергією, сенсом існування. Перекрити цей процес – означає викликати хворобу як на рівні окремого індивіда, так і на рівні культури загалом. Творчий вияв заперечує догму або форму, що підготовлена заздалегідь. Творчість – це трансформувальна

сила, що спричиняє позитивну самооцінку й забезпечує саморух індивіда у своєму розвитку. Творчість – це процес, який приводить до створення деякого продукту. Таким продуктом може бути вірш, малюнок, музичний твір, танець, а також взаємостосунки між людьми.

Творчість є народженням неіснуючого, суб'єктивне відкриття, коли людина розв'язує проблемну ситуацію – розуміння і переживання музичного образу, співвідносить своє розуміння і переживання з переживаннями інших людей, спричиняє суб'єктивне відкриття, що є особистісним та інтелектуальним зростанням. Діалектичність категорії творчості передбачає зміну об'єкта та самозміну, саморозвиток суб'єкта як взаємопов'язані сторони єдиного художнього процесу. Ці принципи ґрунтовно розкриває теорія самоактуалізації А. Маслоу, за якою творчість є найвагомішою силою впливу на особистість, у процесі якої розкривається ціннісно-особистісний потенціал, здібності, талант, художня обдарованість.

У творчій діяльності виявляється власне, практичне ставлення до світу, втілення власної філософії, накладання на об'єкт діяльності відбитка своєї неповторності. У такий спосіб, особистість підіймається над обставинами життя і самореалізується – об'єктивує свої можливості. Результатом творчості як «ціннісно-процесуального» та «процесуально-результативного» феномену є духовний, ціннісно-особистісний розвиток, удосконалення задатків, здібностей, обдаровань, здатності до художнього спілкування, тобто усе, що детермінує подальшу творчу активність самої особистості та підвищує її значущість для себе та для інших. Отже, набуло поширення трактування творчості як оригінального, нестандартного розв'язання проблеми, під час якого активізуються всі психічні пізнавальні процеси, в яких приховані величезні потенційні можливості особистості.

Слід зазначити, що у творчій діяльності, відбувається «самоактуалізація», «самоствердження», «саморозвиток», «самовираження», «самореалізація» особистості. Ці поняття є однопорядковими, але не тотожними.

У концепціях фундаторів гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс, М. Мід та ін.) самореалізація визначається як вища духовна потреба – мета-потреба, що виявляється в бажанні й здатності особистості досягти вершин свого розвитку і потенціалу, стану фундаментального задоволення, максимального розкриття своїх здібностей і талантів у творчості; як свідома, цілеспрямована матеріально-практична, соціальна й духовна діяльність особи, спрямована на реалізацію власних сил, здібностей, обдаровань, можливостей; як один із найважливіших мотивів людської діяльності; як здатність до самооцінки, ставлення особистості до себе як носія певних властивостей, контролю, суттєво індивідуальної свідомості, що рефлексує.

Аналіз наукових праць дав можливість виокремити характеристики самореалізації особистості, що виявляються у мистецтві як найприроднішому засобі самовияву сутності людини:

- свобода як основна умова самореалізації, актуалізації та відповідальності особистості;
- ідея морально автономної особистості, котра прагне до самоздійснення і для якої характерні такі сутнісні властивості, як творчість, ініціатива, самостійність;
- віра у власні творчі сили; розкриття всіх резервів творчої активності; прагнення випробувати свої здібності;
- особистість, як суб'єкт перетворень інтелектуальної та емоційно-вольової сфер людей, які з ним пов'язані, продовжує своє існування у формі інобуття в цих особистостях;
- самоздійснення індивідуальності як умова й мета розвитку суспільства;
- гармонія серця й розуму як одна із специфічних властивостей людини;
- свідомий, цілеспрямований процес розкриття та опредметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній соціальній діяльності;
- феномен культури;

- практичне втілення утворених у ході соціалізації (навчання і виховання) виробничого та загальнокультурного потенціалів особистості, втілення усієї повноти особистісної структури;
- процес (і підсумок) цілісної життєдіяльності цілісної особистості, який полягає в опредметненні всього комплексу індивідуальних здібностей і приводить до перетворення особистості на суб'єкта життя;
- свідомий, цілеспрямований процес розкриття й здійснення сутнісних сил особистості в її багатоманітній діяльності;
- вміння будувати стосунки з іншими людьми;
- ствердження себе як неповторної особистості, втілення в життя індивідуальних цінностей, досягнення свідомої мети, реалізація і розвиток здібностей, що відбувається у взаємодії особистості з навколишнім світом;
- предметна реальність соціально значущого внеску як критерій самореалізації особистості;
- аспект діяльності, участь людини в суспільному виробництві (духовному й матеріальному), її індивідуальний внесок у діяльність.

Не викликає сумніву, що ці характеристики виявляються й у творчо-виконавській діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Самовираження у творчості є одним з найбільш дієвих засобів розширення можливостей для становлення й розвитку свободи особистості (І. Кевішас), відкриває прямий шлях до суб'єктності (В. Орлов).

Поняття «креативність» або творчу обдарованість особистості вчені визначають як сукупність творчих якостей особистості, що сприяють успішному творчому мисленню і характеризують такими якостями:

- здатність особистості до виявлення й формулювання проблеми;
- здатність до генерування великої кількості ідей;
- гнучкість мислення – здатність до продукування найрізноманітніших думок;

- оригінальність – здатність відповідати на подразники нестандартним способом;
- здатність вдосконалювати сприйманий об'єкт, додаючи певні деталі;
- здатність вирішувати проблеми через реалізацію відповідних аналітико-синтетичних операцій.

Важливим є також твердження науковців про те, що креативність корелює з іншими творчими особистісними якостями, а саме: бажанням у своїх роздумах і судженнях спиратися на першоджерела, тлумачні, енциклопедичні словники; знаходити проблеми там, де іншим уже і так все ясно та критично ставитися до них, сумніватись у загальноприйнятих істинах, вступати у діалог, оперувати з нечітко визначеними поняттями; зосереджувати увагу та утримувати її на якомусь питанні; виявляти схильність до ігрової взаємодії з партнерами, прагнення, бажання постійно бути вільним від стереотипів.

Важливими є висновки О. Комаровської про те, що «креативність як стан постійної готовності діяти, реалізуючи задум і залучаючи органічні для митця засоби вираження, є детермінантою творчого процесу, в якому духовна сфера наче виходить назовні, слугуючи поштовхом для прояву внутрішнього ресурсу (здібностей) і наче посилаючи імпульси тим, хто сприймає та інтерпретує створений митцем твір» [4, с. 7]. Під креативністю розуміється особливий стан особистості – як перебування у творчому пошуку, який не має фіксованого початку і націлений у майбутнє.

Особистість з яскраво вираженими творчими здібностями порівняно з іншими характеризується: більш високою активністю і більш високим рівнем свідомості; яскраво вираженою мотивацією й прагненням до самостійного розв'язання поставленого завдання; ерудованістю, сформованістю навичок у певній галузі діяльності; прагненням до постійного удосконалення своїх знань, здібностей та навичок для успішної творчої діяльності; інтересом до наукових заходів, різного роду наукових дискусій; захопленістю творчою діяльністю, наполегливістю у досягненні поставленої

мети; уміння ставити нестандартні питання та розв'язувати їх у творчій діяльності.

Творча особистість є креативною особистістю, котра внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи декількох видах творчої діяльності (С. Сисоева). Таке розуміння творчості містить у собі всю ємність і багатогранність конкретно-специфічних виявів творчості у різних галузях, видах і формах соціальної діяльності людини. З цієї позиції творчо-виконавська діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва є основою реалізації творчого потенціалу, самовираження, самоактуалізації і самореалізації особистості майбутнього вчителя у різних її видах.

Акцентуючи увагу на розвитку творчої особистості в процесі активного оволодіння нею різноманітними видами творчої діяльності, педагоги-музиканти вказують на значущість її зворотного зв'язку й впливу на особистісний розвиток, зокрема, розвиток творчої індивідуальності (Г. Падалка, О. Отич), найповнішого розкриття творчих здібностей особистості (О. Ростовський), вияву власного художньо-педагогічного стилю і гуманістичного почерку (В. Орлов), емоційної обдарованості і самовираження (О. Олексюк, О. Рудницька), самотутності, внутрішньої глибини і багатогранності (В. Крижко, І. Мамаєва), формування творчого потенціалу, здатності до співтворчості (О. Шевцова).

Основу професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва становлять предмети музично-теоретичного циклу – «теоретичні науки», які спрямовані на розвиток музичної грамотності, художньої свідомості, формування у студентів логіки мислення (О. Ростовський). Набуття ґрунтовних музично-теоретичних знань здійснюється через музично-виконавську діяльність на основі художнього осмислення музичних уявлень – від елементарної музичної грамоти до музичної грамотності, цілісного аналізу, розуміння музичної форми, самостійності інтонаційного,

теоретичного і виконавського мислення. У такий спосіб, у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін відбувається інтеграція, взаємопроникнення, взаємодія, «переплавлення» знань та вмінь з інших дисциплін (мистецтвознавчих, загальнохудожніх, музично-інструментальних, вокально-хорових та ін.).

Важливо знайти способи розкриття творчого потенціалу майбутнього вчителя, «розбудити» потребу у власному творенні й знайти способи реалізації цієї потреби, «вивільнити» його творчі можливості, розкрити здібності і таланти, виявити неповторність та індивідуальність, спрямувати набутий творчий досвід у педагогічне русло, на розвиток творчих якостей школярів.

Здійснити це цілком можливо на основі пошуку музично-творчих рішень і їх матеріалізації у «композиторстві» як ключовому виді діяльності у творчій самореалізації і самовираженні. Така спрямованість на композиторсько-виконавську творчість змінює позицію майбутнього вчителя не тільки як виконавця (інструменталіста, вокаліста, диригента), а й посилює його роль як учителя-композитора, вчителя-творця.

Оптимальна цінність цієї діяльності досягається у тому разі, коли композитор і виконавець «зливаються» воедино, тобто композитор є водночас інтерпретатором своєї музики. Він виконує дуже відповідальну роль в комунікативному процесі композитор – виконавець – слухач (аудиторія).

Розглянемо особливості композиторсько-виконавської творчості. Як зазначалось, у сфері музичного мистецтва творчість – це органічне начало, основа всіх інтонаційних практик, які охоплює система художньої діяльності. Основою цієї системи є триада – композитор-виконавець-слухач, музична діяльність яких розрізняється за змістом, матеріалом і формою творчості, є конкретним способом вираження творчої дії, спрямованої на створення музичного твору, його виконання і сприйняття. Музичний твір є цілісною художньо-інформаційною системою. Його можна порівняти із живим організмом, – від народження (задум та художня ідея

композитора) до самостійного об'єктивного існування (інтерпретація, пізнання, осмислення, оцінка).

Основне завдання автора – залучити суб'єкта сприйняття до співтворчості. Через співтворчість як певний спосіб діалогового спілкування здійснюється діалогічність свідомостей, розуміння іншого як самого себе, переживання «духу» музичного твору. У такій творчій діяльності яскраво виявляється креативна активність суб'єкта сприйняття, що має культурогенний характер. Так, у просторі художньої культури функціонують смисли, ейдоси, які вступають у глибинний зв'язок із внутрішнім світом того, хто сприймає, актуалізуючи й стимулюючи його духовно-творчий потенціал. Така принципова незавершеність художнього твору, його семантична відкритість передбачає співтворчість з автором, характеризується відкритістю до індивідуальних інтерпретацій.

Поліваріантність творчих тлумачень та індивідуальних реакцій у процесі сприйняття-пізнання художнього образу уможливають визначення смислової конкретизації твору суб'єктом сприйняття як співтворчість. Такої думки дотримуються вітчизняні педагоги-музиканти (О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.), які зазначають, що суб'єкт художньо-діалогової взаємодії, використовуючи власний індивідуально-інтелектуальний, індивідуально-емоційний досвід художнього сприйняття, проникає в образний світ твору, досягає його світоглядний контекст, створюючи власну версію розуміння текстурального значення [7].

Здатність інтерпретатора до ідеальної «переробки» конкретно-звукових музичних уявлень у художній образ, який є плодом духовної діяльності автора, «переживанням, поняттям, ідеєю, ідеалом», відкритий для співтворчості того, хто сприймає цю художню інформацію, має її пережити, інтерпретувати, «прикласти» до свого досвіду та духовного світу, й, у такий спосіб, продовжити творчий процес, розпочатий митцем.

Отже, складний процес художнього діалогу у процесі сприйняття є співтворчістю, тобто відносно самостійною творчістю

реципієнта. Здатність до співтворчості визначає рівень художнього пізнання і мислення і того, хто сприймає музичний твір, і того, хто виконує (виконавця-інтерпретатора). Аналізуючи виконавський процес як процес співтворчості, дослідники стверджують, що цей процес є складною системою, містить художнє проектування результату виконавського мистецтва, процес формування виконавського задуму; реалізацію цього проєкту як матеріального утворення.

Розкриваючи художній образ, виконавець привносить у художній образ свої переживання і співпереживання, видозмінюючи тим самим авторську інформацію, намагається її переосмислити, трансформує, бере участь у художній творчості, конкретизує, доповнює створені та втілені автором образи музичного твору, тобто є співтворцем. Отже, художня інтерпретація є процесом співтворчості. Саме завдяки елементам такої співтворчості, збагаченню художньо-інтерпретаційного процесу неординарним мисленням виконавця, його особистісно-індивідуальним ставленням до твору, художня інтерпретація стає не тільки адекватною й переконливою, а й особистісно-переконливою, особистісно-адекватною, гармонійно поєднуючи класичне трактування твору з індивідуальним баченням й відчуттям його сутності, реалізується духовно-особистісний потенціал твору [10].

Музикантів-виконавців можна порівняти з художниками, які теж можуть бути графіками, портретистами, пейзажистами, баталістами, мореністами й, ніби використовуючи відточений звуковий олівець, яскраву звукову палітру, безпедальну акварель, густопедальні масляні фарби, створювати художній образ, перевтілюватись у дух композитора, проникати в його душу, заволодівати його загадково-таємничим світом. У такий спосіб засвідчується наявність співтворчості у мистецтві виконавця-інтерпретатора, який відтворює авторський задум відповідно до свого бачення й відчуття.

Отже, музичне виконавство як складний творчий процес не є первинною творчістю виконавця, а співтворчістю, що не можна

сказати про творчість автора (композитора), який, зазвичай, і є виконавцем-інтерпретатором власних творів. У цьому виявляється відмінна риса творчості і виконавства. А поєднує їх єдиний творчий процес, котрий містить елементи власне творчості і елементи виконавства: у процесі власного творення – композитор виконує, виконуючи, виконавець творить.

Шлях до «композиторства» пролягає у тріаді взаємодіючих і взаємозумовлених понять «сприйняття-виконання-творення» у їх логічній послідовності, що передбачає наявність складних взаємозв'язків, які ґрунтуються на художній інтерпретації, здатності творчо осмислювати зміст художніх творів, під впливом яких «безпосередні почуття переходять в естетичні, духовні, етичні уявлення суб'єкта як ціннісний акт осягнення світу та самопізнання власної індивідуальної сутності» [7, с. 98].

Звернемось до поняття «художня інтерпретація». Поняття «інтерпретація» як свого роду «супутник» або «тінь» – супроводжує кожен феномен культури, будь-який мистецький твір. Мистецтво існує доти, поки існує його інтерпретація – виконавська, вербальна. «Інтерпретація» (від лат. *interpretatio* – посередництво – тлумачення, роз'яснення смислу) у мистецтві визначається як фундаментальна операція мислення, творче розкриття змісту художнього твору, що визначається ідейно-художнім задумом та індивідуальними особливостями артиста, співака, інструменталіста, диригента музичного твору у процесі його виконання.

Категорія інтерпретації посідає важливе місце в естетиці Р. Інгардена, Ф. Шлейермахера, В. Дільтея, М. Хайдеггера, Г. Гадамера, в естетичних концепціях яких ставиться питання про незавершеність художнього твору як особливої, унікальної якості мистецьких творів, що стимулюють творчу активність суб'єкта пізнання, оскільки в процесі художнього діалогу реципієнт доповнює образ власною уявою, фантазією.

Теоретичні концепції щодо структуризації, внутрішніх механізмів і змісту процесу художньої інтерпретації містять визначення художньої інтерпретації як активного творчого процесу,

художнього трактування музичного твору; як кінцевого результату виконавської діяльності, індивідуального художньо-образного відтворення й ставлення до музичного твору; як особливої духовно-практичної діяльності, у складній інтегративній структурі якої діалектично взаємодіють інтелектуальні та емоційні реакції, співпереживання, ідентифікація й співтворчість.

Важливими є висновки науковців про те, що особистість майбутнього вчителя музичного мистецтва розвивається, формується і реалізується в художній інтерпретації і через художню інтерпретацію. Перспективність вивчення зазначеної проблеми з позицій герменевтичного підходу доводить О. Олексюк. Пропонуючи педагогічну концепцію формування здатності до творчої самореалізації студентів музичних спеціальностей у вищих навчальних закладах, учена наголошує, що творча самореалізація майбутнього фахівця-музиканта в інтерпретаційному процесі охоплює весь шлях індивідуальної мети – від першої думки про художню ідею твору аж до її виконавського втілення. Важливим є узагальнення О. Олексюк щодо того, що джерелом творчої самореалізації є духовний потенціал особистості музиканта, який відображає міру актуалізації духовних сил у цьому процесі [6].

Як особлива духовно-практична діяльність, художня інтерпретація має складну структуру, у якій діалектично взаємодіють інтелектуально-розумові, емоційно-почуттєві реакції, здатність до співпереживання, ідентифікації й співтворчості. Внаслідок складної творчої взаємодії емоційно-інтелектуальних та аналітико-пізнавальних процесів, що містять асоціативно-образне мислення інтерпретатора, вміння знаходити різні зв'язки в цілісному художньому об'єкті, стає можливим процес співпереживання, проникнення й «вживлення» в художній образ, інтеріоризація художнього змісту, повноцінне діалогового спілкування з автором твору. У такій діалогічності здійснюються складні внутрішні психологічні перетворення сприймача, відбувається заглиблення у почуттєву стихію твору, діють механізми співпереживання, синтонії та ідентифікації. Автор твору як взаємодійна сторона діалогу

у свідомості інтерпретатора постає зі своєю художньо-смісловою позицією, що спричиняє внутрішній діалог виконавця (діалог між внутрішнім світом особистості й духовним «Я» музичного твору). У такий спосіб відбувається зближення духу людського «Я» з позицією «художнього «Я» автора, здійснення духовного «діалогу» [10; 11].

Творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва набуває значущості та інноваційності, оскільки ґрунтується не тільки на здатності творчо сприймати, виконувати та інтерпретувати музичні твори (інструментальні, вокальні, хорові), самовиражатися у виконавській діяльності, а й передбачає здатність майбутніх учителів до самотворчості, авторської спроможності, тобто бути водночас автором і виконавцем власного твору.

Варіантом композиторської творчості є імпровізація, як «мистецтво мислити і виконувати музику одночасно», є процесом, що передбачає здатність до композиторського творення й інтерпретації, творчого мислення, уваги, самостійності, спонтанний вияв своїх почуттів, несподіваність, непередбачуваність, а отже, і її непідготовленість. Саме ці характеристики, споріднюють імпровізацію із самоактуалізацією і, у такий спосіб, спонукають до самовдосконалення автора-виконавця. Власна проєктивно-імпровізаційна діяльність і є головним формотвірним методом самовдосконалення майбутнього вчителя музичного мистецтва, фактором розвитку спеціальних здібностей, (слухових уявлень, почуття ладу і ритму), особистісних якостей (креативності, емоційної чуттєвості), здатності переживати «форму як процес», творчо «мислити звуками», «реалізувати в діяльності специфічну музично-мовну здатність».

Крім цього, імпровізація допомагає глибше зрозуміти закономірності гармонічної мови, усвідомити художньо-виражальну та формоутворюючу роль гармонії у комплексі з іншими засобами музичної виразності в художньо-цілісній побудові. Основними показниками сформованості вмінь імпровізаційної художньої техніки як варіативного потенціалу композиторсько-виконавської

діяльності студентів є: високорозвинена інтонаційно-слухова підготовка, усвідомлення музичних уявлень; розвиненість мелодичного та гармонічного слуху, музичного мислення, почуття форми, стилю і жанру; розвиненість художньо-стильового і художньо-слухового досвіду, володіння інтонаційними, метро-ритмічними, фактурними, структурними стереотипами музики різних стилів і жанрів; розвиненість музично-виконавської техніки, володіння навичками творчо-виконавської інтерпретації; розвиненість умінь миттєвого перетворення музичних образів на внутрішні слухові уявлення та їх реалізація у звучанні на інструменті або голосом; здатність перетворювати наявні у пам'яті музичні образи, створювати на цій основі нові, власні.

Володіння імпровізаційною технікою, як варіативним потенціалом композиторської творчості, передбачає й, водночас, впливає на розвиток музичного слуху, асоціативно-образного мислення, сприяє удосконаленню виконавської техніки (вокальної, інструментальної), здатності миттєвого перетворення музичних образів на внутрішні слухові уявлення та їх реалізацію у звучанні голосом або на інструменті; формує почуття форми, художнього стилю і жанру; здатність розуміти закономірності музичної мови, усвідомлювати виражальну та формоутворювальну функцію засобів музичної виразності (гармонії, мелодії, метро-ритму та ін.), метро-ритмічні, інтонаційно-фактурні, структурні стереотипи музичних творів різних стилів; здатність перетворювати наявні у пам'яті музичні образи та здатність створювати на цій основі нові, «вплітати» до індивідуального досвіду та аксіологічної сфери студента нові смисли, стимулювати творчу самоактуалізацію, виникнення потреби у творчому самовираженні, збагаченні творчо-виконавського досвіду, розкріпаченні й розкритті власних творчих можливостей.

Основи композиторської та імпровізаційної техніки закладаються у всіх фахових дисциплінах, розвиваються і формуються у процесі цілеспрямованої навчально-творчої діяльності у її специфічних формах (композиція, імпровізація, творче музикування). Особливістю цих креативних якостей є те, що вони є точкою

перетину різних видів художнього мислення, зокрема, художньо-стильового, інтонаційного, інтерпретаційного, наближають навчання до музично-творчої практики.

Широкі можливості у цьому плані надають музично-теоретичні дисципліни, зокрема «Історія музичного мистецтва», «Теорія музики та сольфеджіо», «Гармонія», «Аналіз музичних творів», «Поліфонія», «Акомпанемент та імпровізація», «Основи музичної композиції», «Методика художньо-педагогічної інтерпретації музичних творів», «Практикум сценічного виконавства», «Івент-технології у позашкільній музичній діяльності» за умов інтеграції з предметами музично-виконавського, методичного, практичного циклів.

І незалежно від того, розкриються майбутні вчителі у майбутній діяльності як композитори, чи виконавці, чи досягнуть високого рівня концертно-виконавської зрілості, реалізація творчого потенціалу майбутніх фахівців у композиторсько-виконавській творчості у процесі навчання допоможе їм бути успішними, інтенсивно творчо виявитись у професійній діяльності.

Творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва спрямовується на розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця, котрий надалі спрямує його на своїх вихованців. У результаті це дає змогу схарактеризувати майбутнього вчителя музичного мистецтва як цілісну особистість, творчосамостійну, ініціативну, мобільну, креативну, компетентну, здатну до авторської спроможності, складання власних пісень, музичних композицій, музичних казок для дітей, творчих івент-проектів, залучаючи до співтворчості учнів, впливаючи таким чином на розвиток їх духовно-творчих якостей.

Мета творчо-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва полягає у її спрямованості на майбутню професію, на унікальну можливість розвитку внутрішнього світу учнів через творчість. Ефективними напрямками розвитку творчої особистості майбутнього вчителя є:

- залучення студентів до композиторсько-виконавської творчості;

– інтеграція різних видів музично-виконавської творчості у процесі сприйняття – інтерпретації – творення (імпровізація, творче музикування, ансамблеве виконання, власне творення («композиторство»);

– стимулювання творчої активності студентів засобами інтеграції різних видів мистецтв (театралізація, інсценізація, творчо-проектувальна діяльність, що ґрунтується на власній композиторсько-виконавській творчості).

Композиторсько-виконавська діяльність як внутрішньо-структурний і водночас самостійний компонент в системі дисциплін музично-теоретичного циклу, передбачає тісний зв'язок з музично-виконавськими та іншими фаховими і суспільними дисциплінами, забезпечує підготовку творчих фахівців в умовах сучасних інноваційних змін, вдосконалює процес професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Інноваційна композиторсько-виконавська технологія спрямована на духовно-творчий розвиток особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва, формування його моральних якостей, оволодіння загальнолюдськими цінностями, спонукає до творчої самореалізації у професії, передбачає сформованість планетарного мислення, усвідомлення себе активним учасником і творцем духовного світу особистості.

Теоретичний аналіз особливостей творчо-виконавської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва, розкриття суті понять «творчість», «креативність», «співтворчість», «композиторство», «виконавство», «інтерпретація» дали змогу виявити їх специфічні та спільні характеристики й виокремити композиторсько-виконавську творчість як важливий компонент професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, який є самостійним, однак тісно зв'язаний з фаховими дисциплінами (музично-виконавськими, вокально-хоровими, практично-методичними, науково-дослідними) при збереженні їх автономності, класичності й традиційності й водночас передбачає реконструкцію й оновлення змісту професійної підготовки, розуміння важливості оволодіння

мистецтвом композиторсько-виконавської творчості у процесі навчання та її значущості у музично-педагогічній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навчальний посібник. К. : Академвидав, 2012. 256 с.
2. Завалко К. В. Педагогічна інноватика в теорії та практиці музичної освіти : монографія. Черкаси : Черкаський ЦНП, 2013. 520 с.
3. Кевішас І. Становлення музичної культури школяра. Кіровоград, 2008. 287 с.
4. Комаровська О. Духовна сфера особистості в контексті художньої обдарованості. Теорія і методика мистецької освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» 25–27 квітня 2013 року. Київ, 2013. Вип. 14 (19). Ч. 1. С. 6–10.
5. Масол А. М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика. К. : Промінь, 2006. 432 с.
6. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. К., 2006. 188 с.
7. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
8. Смерж Л. Естетика : навч. посібник. К. : Кондор, 2009. 334 с.
9. Стратан-Артишкова Т. Б. Особливості творчо-виконавської підготовки майбутнього викладача музичного мистецтва. *Наука і техніка сьогодні* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка») : журнал. 2023. № 7(21). 516 с. С. 476–484.
10. Шевцова О. Б. Співтворчість у процесі музично-виконавської інтерпретації художнього образу. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький : Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2022. Вип. 207. 403 с. С. 368–371.
11. Шевцова О. Б. Художня інтерпретація у розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Актуальні питання у сучасній науці* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія») : журнал. 2024. № 11(29) 2024. С. 1391. С. 1088–1096.

2.2 ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Здобуття вищої освіти – час формування основ професійно важливих умінь і навичок особистості вчителя та гармонійного поєднання соціально значущих критеріїв професійної підготовки до музично-педагогічної діяльності з їх індивідуальною трансформацією-інтерпретацією на рівні Я-концепції особистості, яка складає основу глибокого оволодіння спеціальністю. Учитель музики, у першу чергу, є представником суспільства і виконавцем найважливішого соціального замовлення – формування особистості. Музичний розвиток студентів – основа фахової музичної підготовки.

З'ясуємо значення фахового музичного компоненту в професійній підготовці майбутнього вчителя музики.

Вивчення теоретичних джерел з означеної проблеми дає можливість з'ясувати, що музична підготовка передбачає систему взаємопов'язаних дій особистості, спрямованих на усвідомлення значущості музичного мистецтва в суспільстві, формування інтегрованої системи знань, умінь і навичок з музичного мистецтва. Зміст музичної підготовки у закладах вищої педагогічної освіти складає система історико-теоретичних та інтерпретаційно-виконавських знань, умінь і навичок студентів, що формуються поетапно.

Кожен цикл дисциплін передбачає свої завдання, властиві саме цьому компоненту знань. Разом з тим кожна із галузей музичних знань, умінь і навичок, якими оволодівають студенти у процесі музичної підготовки, складає невід'ємну частину формування загальної музичної культури майбутніх учителів. Специфікою музичної підготовки в педагогічних університетах виступає різнобічність охоплення музичної підготовки. Музичне мистецтво майбутніми учителями має засвоюватись в його різних гранях. Якщо студенти навчальних закладів суто музичного профілю протягом навчання оволодівають якимось певним різновидам музичного

мистецтва, то перед студентами, що готуються стати педагогами в галузі загальної музичної освіти, обов'язковим завданням є різнобічна музична підготовка. Виходячи з потреб шкільної музичної практики, навчальний план з підготовки учителів мистецтва, музичного мистецтва для середньої школи передбачає широку гаму музичних дисциплін. За період навчання студенти можуть оволодіти в досить широкому обсязі історико-теоретичними знаннями в галузі музичного мистецтва, уміннями і навичками з диригування і хорового співу. Навчальним планом передбачено підготовку студентів до гри на основному та додатковому інструментах. Важливого значення надається постановці голосу, оволодінню вокальними вміннями і навичками. Необхідність такого комплексу музичних дисциплін, які мають засвоїти студенти, мотивується особливостями їх майбутньої художньо-виховної роботи в школі. Учитель музики має ознайомити дітей з багатограним світом музики, музичної грамоти, необхідним мінімумом відомостей з історії музики; дати учням необхідний мінімум відомостей з історії музики; познайомити їх з кращими музичними творами світової музичної скарбниці мистецтва; прищепити вміння виразного співу, любові до хорового мистецтва тощо.

Отже, різноплановість завдань музичного виховання в школі зумовлює і широкий підхід до музичної підготовки студентів. Інструментальне, хорове, вокальне мистецтво – необхідні складники виконавської підготовки шкільного вчителя. Такий же статус необхідності набирає цикл історико-теоретичних дисциплін, оскільки робота в школі вимагає від педагога компетентності в галузі історії розвитку мистецтва, знання його закономірностей. Разом різні музичні дисципліни складають цілісне ядро підготовки майбутніх учителів, проте кожний освітній компонент має власні, специфічні завдання.

Цикл історико-теоретичних дисциплін становить фундамент розвитку загальної музичної культури студентів. Він об'єднує вивчення історії вітчизняної, зарубіжної сучасної музики. Велике значення надається опанування народної творчості. Студенти

мають ознайомитися із напрямками розвитку не тільки класичного мистецтва, а і з кращими зразками, популярними в музичному середовищі. Широка обізнаність в питаннях розвитку мистецтва, знання фактичного музичного матеріалу, уміння розуміти різні стилі, художні напрями музичного мистецтва, закономірності жанрового розвитку музики набуває серйозного значення в підготовці майбутніх вчителів.

Аналіз навчальних програм з історії мистецтва дозволив виокремити цілий ряд вимог, які вважаються першочерговими для становлення музичної культури студентів. Головна мета курсів з історії музики, як підкреслюють автори програм, полягає в тому, щоб створити в студентів уявлення про музичне мистецтво як про цілісне явище, що має власну історію розвитку, невіддільну від соціально-історичного процесу. Саме такі уявлення, на думку укладачів програм з історії музики, можуть стати надійним фундаментом майбутньої педагогічної і просвітницької діяльності вчителів музики. Серед важливих завдань опанування історії музики висувуються такі, як формування у студентів знань про сутність кожного з етапів розвитку музичної культури, окреслення кола проблем і провідних тенденцій становлення музичного мистецтва. Серйозного значення надається розгорнутій характеристиці творчості видатних композиторів. У навчальних програмах підкреслюється значення пізнання студентами історії розвитку різних жанрів – опери, симфонії, балету, концерту, ораторії, камерної музики, ознайомлення з кращими зразками. Студентів спрямовують на здатність виявити те особливе, неповторне, що відрізняє одні художні напрями, стилі, окремі твори від інших. Отже, у процесі засвоєння курсів з історії музики здобувачі мають усвідомити як загальну картину розвитку музичного мистецтва і її еволюційному становленні, так і специфічне, особливе, що характеризує виокремлені підходи до засвоєння багатоплановості стилів, жанрів, окремих творів.

Вивчення історії мистецтва в педагогічних університетах відрізняється від програм у музичних вищих навчальних закладах.

Якщо там представлено теми трьох основних типів (оглядові, жанрові, монографічні), а музичні твори згруповано за жанровою належністю і часом створення, то програми з історії музики в системі музично-педагогічної освіти пропонують багато оглядових тем, що викликано необхідністю узагальнення і відповідної орієнтації музично-історичного знання майбутніх учителів. Крім того, аналіз програмних вимог засвідчив переважний підхід до монографічного викладу матеріалу, причому основний музичний матеріал пропонується вивчати у зв'язку із стилевим портретом того чи іншого видатного композитора. Такий підхід мотивується дещо обмеженим слуховим досвідом більшості студентів музично-педагогічних і тим більше педагогічних факультетів. Особливі вади спостерігаються в галузі сучасної музики класичного спрямування. Через те чинні програми спрямовано на формування в студентів готовності до сприйняття серйозної музики авторів, усвідомлення особливостей музичної мови мистецтва, глибокого проникнення в розмаїття сучасної музичної стилістики.

Позитивно оцінюючи загальну спрямованість програмного матеріалу на розширення музичної ерудиції студентів і в галузі історико-теоретичних знань, і в галузі знань фактичного музичного матеріалу, зауважимо, що можливості поліхудожнього виховання дуже мало враховуються у визначенні сучасних вимог до музично-історичної підготовки студентів. Між тим, тенденції розвитку виховання в сучасній школі базуються на розвитку художньої культури учнів у її широких мистецьких вимірах.

Аналізуючи підходи до музичної підготовки майбутніх фахівців, не можна оминати їх музично-теоретичну підготовку. У процесі навчання в педагогічному університеті студенти мають оволодіти широким колом знань з гармонії, поліфонії, аналізу музичних творів. Прогресивним підходом, відображеним у навчальних програмах з цих курсів, є розгляд музикознавчого теоретичного знання як єдиного цілого, всі частини якого системно взаємодіють між собою, являючи компоненти певної стійкої системи. Так, знання з класичної гармонії, які мають засвоїти студенти, знаходяться

у взаємозв'язку із теоретичними відомостями щодо загальних закономірностей будови музичних творів і окремих засобів виразності, поліфонічні уявлення спираються на усвідомлення логіки голосоведення, положення із аналізу музичних творів – на закономірності виражального змісту окремих елементів музичної форми тощо. Важливе завдання вивчення музично-теоретичних курсів укладачі навчальних програм убачають не тільки в тому, щоб розкрити певні закономірності створення музичного мистецтва, надати студентам відомості щодо засобів музичної виразності, елементів структури музичних творів тощо, а і в розвитку музичних здібностей, музично-образного мислення студентів. Цей, на нашу думку, цілком закономірний підхід, повністю узгоджується з завданнями професійної підготовки студентів до майбутньої музично-педагогічної діяльності. Учитель музики не може працювати результативно, якщо в арсеналі його підготовки будуть відсутні знання з різних галузей музикознавства або ці знання будуть відірвані від реальної практики побудови музичного мистецтва. Музикознавча підготовка не досягне мети, якщо не буде співвідноситись із завданнями музичного розвитку студентів.

Програма з теорії музики і сольфеджіо трактується як складник професійної підготовки учителя. Підкреслюється необхідність досконалого опанування студентами часової, звуковисотної організації музичного матеріалу; з'ясування сутності окремих елементів музичної мови, характеристики музичного звука, виражального значення ладу, тональності, метру, ритму, мелодичного руху тощо. Завдання з сольфеджіо пов'язуються з необхідністю вдосконалення навичок точного інтонування, розвитку умінь слухового аналізу, ансамблевого співу; визначення на слух різних гармонійних послідовностей. Програми з гармонії орієнтують на вивчення закономірностей гармонічної будови музичних творів, інтерпретують цю дисципліну як основу музикознавчої освіти. У процесі вивчення цього освітнього компонента здобувачі мають засвоїти закономірності співвідношення тональностей, співзвуччя акордів, особливості консонансних і дисонансних поєднань, гармонійне підґрунтя

мелодичної лінії тощо. Окремі питання гармонії мають узгоджуватись між собою, даючи змогу майбутнім фахівцям усвідомити її роль як одного з найсуттєвіших засобів створення музичних образів. Засвоєння здобувачами знань з поліфонії розглядається як необхідний елемент їхньої музикознавчої підготовки.

У процесі навчання майбутні вчителі мають усвідомити особливості структури фуги, інвенції, канону, поліфонічних варіацій тощо. Важливим напрямком поліфонічної підготовки здобувачів у закладах музично-педагогічної освіти укладачі програм вважають опанування особливостей імітаційної і підголоскової поліфонії. Програми з освітнього компонента «Аналіз музичних творів» передбачають послідовне і систематичне залучення студентів до наукового дослідження змісту творів у взаємозв'язку із визначенням музичних засобів, за допомогою яких втілюється цей зміст. Аналіз музичних творів як навчальна дисципліна має на меті розкриття закономірностей вивчення музичного твору як художнього цілого. Розбір окремих засобів виразності має пов'язуватись із визначенням їх ролі у створенні музичного змісту; студенти мають усвідомити необхідність взаємопов'язаного аналізу окремих засобів виразності.

Важливе значення в освітньо-професійних програмах з підготовки майбутніх учителів музики надається розвитку їх виконавської культури. Програмні вимоги з різних виконавських дисциплін спрямовано таким чином, щоб забезпечити в процесі підготовки розвиток необхідного комплексу вокальних умінь здобувачів, їх виконавської майстерності в класі «Основного музичного інструменту», здатності до ансамблево-хорового співу, диригентських умінь. Аналіз навчальних документів свідчить про те, що виконавська підготовка майбутніх учителів, ґрунтуючись на загальних принципах виконавського мистецтва має власні відмінності, зумовлені як характером майбутньої діяльності студентів, так і особливостями здобуття музичної педагогічної освіти.

Однією із основних дисциплін музично-виконавського циклу вважається хоровий клас. У програмах з «Хорового класу»

підкреслюється необхідність навчання здобувачів співу в хоро-
вому колективі, дотримуючись правил хорового строю і ансамблю;
зазначається, що мета хорової підготовки студентів полягає в роз-
витку емоційності, художнього смаку, музичних здібностей, спі-
вацьких навичок у специфічних умовах хорових занять. Одним із
завдань з «Хорового класу» є те, що студент як учасник колективу
хорового класу, вчиться керувати хором, оволодіває мистецтвом
диригентської роботи. Важливим моментом програмних вимог
є положення, згідно з яким керівник хорового класу створює таку
систему роботи з хоровим колективом, яка в майбутньому може
стати основою хорової діяльності студентів. Музичне навчання
і виховання здобувача треба спрямовувати таким чином, щоб
його творча думка працювала не тільки на рівні учасника хоро-
вого колективу, а головним чином на рівні хормейстера. Деталіза-
ція вимог у «Хоровому класі» стосується відпрацювання в студен-
тів навичок свідомого і професійно-художнього виконання творів,
розвитку слухових, вокально-хорових навичок, необхідних для
роботи з хоровим колективом. Важливе місце відводиться озна-
йомленню майбутніх учителів з кращими зразками хорового мис-
тецтва світу. Заняття з хорового класу будуть неповноцінними,
якщо не передбачатимуть організації для студентів практики
роботи з хором.

Поряд з хоровим класом диригування займає центральне місце
в музичній підготовці майбутніх учителів. У процесі навчання, як
свідчить аналіз програм, студенти мають оволодіти виконавською
майстерністю хорового диригента, навчитися розкривати худож-
ній задум твору завдяки мануальній техніці й виражати власне
творче ставлення до музики на основі глибокого проникнення
в її змісту. Важливо, як підкреслюється в програмних вимогах,
щоб у студентів систематично розвивались навички самостійної
роботи над хоровим твором. У класі диригування значне місце
відводиться знайомству та оволодінню хоровим репертуаром.
Навчально-художній репертуар має включати різні види хорового
мистецтва: народнопісенна творчість, класичні твори вітчизняних

і зарубіжних композиторів. Поетапне вивчення репертуару передбачає дотримання принципу поступового ускладнення завдань з художньо-виконавських навичок і з удосконалення технічних умінь студента. Аналізуючи програмні вимоги з диригування, ми звернули увагу на ті, що стосуються виконавсько-технічного розвитку студентів. У розділах програм, присвячених висвітленню конкретних завдань курсу, на перше місце ставляться задачі, які стосуються відпрацюванню слухомоторних зав'язків, розвитку диригентського апарату, постановці корпусу, голови, міміки; опануванню диригентськими схемами тощо. Не може бути сумніву в тому, що набуття конкретних диригентських умінь і навичок – важливе завдання підготовки диригента, але нехтування художніми завданнями, на нашу думку, може негативно вплинути і на власне розвиток виконавсько-технічних умінь. Отже, урівноваженість художніх і технічних завдань має складати основний напрямок диригентської підготовки майбутнього вчителя музики. Уточнення вимог до підготовки у цьому плані має значні резерви.

Серед виконавських дисциплін важливого значення в навчальних планах надається інструментальній підготовці студентів. Як і в інших циклах дисциплін, в інструментально-виконавських дисциплінах мета і завдання підготовки студентів виходять насамперед із потреб їх майбутньої діяльності в ЗЗСО. Навчання гри на фортепіано, скрипці, баяні, народних інструментах зумовлюється специфікою роботи вчителя в ЗЗСО. Студенти мають оволодіти таким рівнем музично-виконавської майстерності, щоб бути в змозі професійно використовувати інструмент на уроці мистецтва і в різних формах позакласної роботи з учнями. Випускник ОПП має оволодіти навичками високохудожнього виконання на музичному інструменті різних за формою, змістом і стилем музичних творів. Особливої уваги заслуговує виконання різнохарактерного репертуару. Заняття з музичного інструменту спрямовані на розвиток навичок читання з листа, виконання мелодій на слух, оволодіння навичками акомпанементу; сольному, хоровому, колективному співу. Майбутній учитель має вміти перекладати

й адаптувати твори відповідно до власних виконавських можливостей. Вимоги до такого виду роботи в навчальних програмах майже зовсім не опосередковуються художніми завданнями. Між тим підбір і створення акомпанементу пісень за слухом, відповідно до вокальної мелодії, і адаптування музичного матеріалу поза художнім осмисленням цієї роботи ризикує скотитись до обмеженого, ремісницького засвоєння окремих музичних навичок. Тому, визначаючи вимоги до музично-інструментальної підготовки студентів, необхідно мати на увазі художні підходи до всіх її граней.

Випускники факультетів музичного мистецтва, як зазначається в програмах музично-інструментального циклу дисциплін, повинні продемонструвати здатність до змістовного осмисленого виконання, розуміння авторського задуму і стильових особливостей виконуваних творів. Виконавські підходи мають включати виявлення власного емоційного ставлення до музики: суха, позбавлена яскравого відчуття й індивідуального ставлення інтерпретація не може вважатися достатньою для майбутнього вчителя музичного мистецтва. Важливе значення в переліку вимог до виконавської інструментальної підготовки надається оволодінню студентами різноманітними засобами виразності, широкою палітрою виконавських прийомів, а також основами інструментальної техніки.

Виконавська підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва як профільна дисципліна включає також «Постановку голосу». У програмах з вокалу підкреслюється, що за період навчання у закладі вищої освіти мистецько-педагогічного профілю студентам необхідно засвоїти знання та прийоми вокальної роботи з дитячими голосами. Здобувачі мають не інтуїтивно, «навмання» підходити до постановки голосу в школярів, а застосовувати методи мають ґрунтуватись на виважених знаннях і власних уміннях. Важливими завданнями вокального курсу є розвиток художньо-виконавських і вокально-технічних можливостей студентів. У програмах підкреслюється індивідуальний підхід до вокального, професійного розвитку студентів. У навчальних

програмах з «Постановки голосу» зазначається необхідність виховання музичних смаків студентів, розвиток їх ініціативності, творчої уяви, прагнення до самовдосконалення. Студенти мають оволодіти вміннями аналізу вокальних творів, виявлення їх художньої образності й естетичної цінності. Серед конкретних, суто вокальних вимог висувуються такі, як оволодіння основними елементами правильного співацького звукодобування, співацьким диханням; дикцією і правильною артикуляцією; уміння співати в ансамблі; виконувати вокальні твори під власний акомпанемент і без інструментального супроводу. Особливого значення надається розвитку в здобувачів культури прилюдного виконавства і навичок сценічної поведінки.

Підсумовуючи результати аналізу вимог до музичної підготовки студентів, представлені в чинних програмах, підкреслимо:

- значний обсяг музичних дисциплін, якими мають оволодіти студенти протягом навчання в педагогічних університетах;
- повноту охоплення музично-історичної і музично-теоретичної підготовки студентів;
- різноманітність виконавської підготовки студентів.

Зазначені характеристики загалом можуть бути оцінені позитивно.

Разом з тим, зауважимо, що подальше вдосконалення музичної підготовки майбутніх учителів могло б передбачити уникнення розрізненості, розкиданості вимог щодо кожної дисциплін, більш послідовного спрямування музичних курсів на художні знання; значно ширшого використання засобів поліхудожнього впливу на музичний розвиток студентів.

Аналіз програмних вимог до підготовки студентів у педагогічних університетах доповнюється в нашому дослідженні розглядом проблем, актуальних у науково-методичній літературі.

Під системою музичної підготовки вчені розуміють цілеспрямовану єдність змісту, методів і форм професійної музичної діяльності. Удосконалення (оптимізація) системи музичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва означає розроблення

таких педагогічних умов, які б надавали можливість досягти найвищих для конкретних умов результатів (максимального ефекту) при мінімальних затратах праці. Специфіка музичної підготовки в контексті педагогічної освіти полягає в організації процесів передачі знань і способів музичної діяльності, формування особистісної значущості музичних цінностей.

Відомі професіограми вчителя музики містять у своїй структурі компонент «музичне виконавство». Вимоги до показників виконавської діяльності в структурі музичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва стосуються рівня розвитку пізнавальних процесів (увага, відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уява), техніко-мануального рівня та рівня виконавської творчості – музичної інтерпретації, її педагогічної спрямованості.

У науково-методичній літературі виконавська діяльність розглядається як основа музичної підготовки, «провідний вид музичної діяльності», що характеризується психофізіологічною активністю, естетичною спрямованістю, безмежними можливостями творчого самовираження (А. Болгарський, Г. Нейгауз та ін.).

Значення виконавської підготовки підкреслюється в дослідженнях Є. Куришева, Л. Масол, С. Масного, О. Скрипкіної та ін. Учені зазначають, що виконавське опрацювання музичних творів створює умови для комплексного мистецтвознавчого і педагогічного аналізу, подоланню «поверховості» початкового оцінювання; дає можливість на вищому рівні – наступному усвідомленні навчального матеріалу – звернути увагу на непомічені деталі, активізувати оцінювальне ставлення особистості на уточнення адекватних вимірів авторських смислів.

Поряд з виконавською проблематикою становлення майбутніх учителів музичного мистецтва важливого значення надається розвитку їх музичного сприйняття. Проблема «найбільш всеосяжної» музичної діяльності трактується багатьма вченими як провідний у сучасній музичній педагогіці. У контексті дослідження вимоги в цій сфері музичної діяльності зосереджуються на актуальності

художньо-педагогічної організації музичного сприймання (зміст, методи, форми, мотиваційні характеристики). Майбутній учитель музичного мистецтва має вміти:

- створювати художньо і педагогічно доцільну самоустановку на сприйняття музики;
- організувати особистісні розуміння й переживання музики;
- адекватно оцінювати музику.

Музична підготовленість студентів передбачає розвиток уміння за кожним унікальним музичним текстом бачити певну систему музичної мови, що уособлює загальні змістовні та комунікативні засоби музичної виразності й співвідносити індивідуальну своєрідність музичної мови із закономірностями узагальнено-художнього мислення.

У працях сучасних науковців прослідковується тенденція до вдосконалення історико-теоретичної бази музичної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Пропонуються варіанти вирішення головної проблеми: як зробити музичну історико-теоретичну підготовку професійно орієнтованою. У контексті цієї проблеми виокремлюються декілька перспективних ідей.

1. Активізація слухових підходів у процесі засвоєння музики (аналіз на основі виключно слухового сприймання, слухової атрибуції). Дидакти вважають, що у такий спосіб (у поєднанні з проблемно-аналітичними підходами) формується активна позиція до музики не лише відомої, що має зразки трактування й інтерпретації, але й забутої та відродженої, сучасної, тобто «музичного універсуму», котрий супроводжуватиме майбутніх учителів музичного мистецтва впродовж їх педагогічної діяльності.

2. Посилення уваги до аналітичних методів теоретичного аналізу (понятійно-категоріальне узагальнення виражальних засобів) – текстологічного, семантичного, структурного, інтонаційного, порівняльного. Дослідження елементів музичної мови з точки зору їх психологічного впливу (симетрії і ритму, «емансипованої паузи», симетрії мажору і мінору, втілення законів статичності і динаміки, центр центробіжної і центрострімкої сил у засобах музичної

виразності тощо) актуалізують питання формування музично-аналітичних умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Отже, аналіз вимог до музичної підготовки студентів, репрезентовані в працях учених, у системі їх музично-педагогічної роботи засвідчують, що вони безпосередньо стосуються оволодіння комплексом фахових знань, умінь, навичок спеціальних предметів виконавського та історико-теоретичного циклів дисциплін. Така різнобічність музичної підготовки пояснюється необхідністю опанування багатьма сферами музичного мистецтва (Г. Падалка, А. Рапацька, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.).

Серед провідних проблем удосконалення музичної підготовки вчителя, що вже знайшли глибоке наукове опрацювання, назвемо питання розвитку індивідуального музичного досвіду майбутнього вчителя музичного мистецтва, становлення його вміння цінувати і розуміти музику у всій її різноманітності жанрів, форм, стилевих напрямків та національної належності; розрізняти позитивні і негативні цінності музичної культури.

Науковці важливого значення надають питанням досягнення мобільності, різнобічності, широкого спектру музичної ерудиції майбутніх учителів. Застосування діяльнісного аналізу в контексті цих проблем дозволяє визначити і систематизувати склад дій, виконання яких забезпечується на всіх ланках музичної освіти і виховання та є основою фахового навчання майбутнього вчителя музичного мистецтва – сприймання і виконання музики.

Зазначимо, що дія, з одного боку, є структурною одиницею діяльності, а з іншого – комплексом прийомів (способів) роботи, спрямованих на усвідомлення практичного і теоретичного досвіду. Опанований індивідом спосіб виконання дій визначається як вміння, яке є головним показником рівня опанування дією, що залежить в основі певної діяльності.

Досліджуючи систему професійної підготовки студентів педагогічних ЗВО до художньо-естетичної освіти школярів, О. Щолокова наголошує на тому, що пізнання різновидів мистецтва у їх взаємодії регулює педагогічну діяльність та визначає професійний рівень її розвитку.

Виконавська діяльність разом з педагогічною уможливає виконання майбутнім учителем музичних навчальних і виховних завдань. Регулювання педагогічного компоненту фахової підготовки майбутніх вчителів за допомогою засобів поліхудожнього впливу може відбуватися в напрямках, обґрунтованих у Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України, теоретичних та організаційно-практичних роботах Л. Масол, Г. Падалки, Г. Шевченко:

а) посилення взаємозв'язку між смисловим та художнім простором музичного твору засобами амбівалентної характеристики якісно нових художніх образів мистецького синтезу (висвітлення загальної емоційно-смислової спрямованості поліхудожнього образу та спрямування художнього мислення особистості на продукування власних смислів, концепцій, інтерпретацій на основі особистісно-ціннісної логіки символів, які панують у її внутрішньому світі);

б) розширення можливостей самореалізації творчої особистості майбутнього вчителя музики у сфері педагогічної інтерпретації музичного твору засобами вербальної комунікації (конструктивна ознака поліхудожнього впливу – усвідомлення множинності значень слова), розширення значення слова як універсального вербального знака, який опосередковує всі несловесні типи художньої творчості;

в) розвиток системно-класифікаційних підходів до педагогічної організації виконавського репертуару для музичної навчально-виховної роботи в школі (на всіх рівнях виконавської діяльності – сольному виконанні, акомпануванні, грі в ансамблі, творчому музикуванні та ін.);

г) опанування історією еволюції ідеї комплексного впливу мистецтв, педагогічних пошуків шляхів розвитку художньо-творчих здібностей дітей;

ґ) узгодження виконавської та педагогічної діяльності студентів: урахування вродженої полімодальності інтересів і потреб дитини, тобто одночасного інтересу до різних видів мистецтва

та бажання висловити свій внутрішній стан через пісню, танець, слово, малюнок тощо. Це підтверджує концепцію цілісної художньої свідомості дитини та її знаходження в єдиному художньому просторі, у якому немає розподілу на різні художні дисципліни. Цілісні художні образи формуються механізмами вищих інтелектуальних рівнів психіки суб'єкта, вимагаючи від нього і емоційно-споглядального переживання, і раціонального осмислення художніх вражень, тобто цілісного процесу взаємодії певних рівнів психіки. Ця концепція дозволяє зробити важливий педагогічний висновок щодо необхідності якомога раніше переходити в роботі з дітьми від інтуїтивного до усвідомленого сприйняття комплексу мистецтв, формувати з перших кроків навчання «розумово-почуттєву» активність учнів, спрямовуючи їх на глибоке інтелектуальне осягнення змісту та виразної форми творів у їх цілісній єдності.

Українські ЗЗСО мають значні резерви для інноваційних змін. З метою підвищення ефективності художнього виховання в них дедалі ширше впроваджуються інтеграційні підходи. В основу обґрунтування змісту освітньої галузі та розроблення відповідної типової навчальної програми для ЗЗСО покладено принцип взаємозв'язку мистецтв, координації отриманих знань, що забезпечить формування в учнів основ цілісної картини світу. Усе це уможливує впровадження поліхудожніх підходів у модель освітнього процесу, де художньою домінантою, яка визначає педагогічну доцільність використання інших видів мистецтва, є музичні твори.

Як уже зазначалось, важливим напрямком удосконалення музичної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО має стати її педагогічна спрямованість. Експериментальне розширення діапазону художньо-виховних дій майбутніх учителів відбувається в процесі індивідуальних музичних занять, що сприяє досягненню органічного зв'язку між музично-навчальною діяльністю і потребами майбутньої професійної роботи здобувачів.

При підготовці уроку з мистецтва майбутній учитель має опікуватися організацією ефективної, педагогічно доцільної взаємодії образів музики, літератури й образотворчого мистецтва. У теорії

і методиці музичного навчання здобувачів ЗВО цим питання присвячено ряд ґрунтовних досліджень (Г. Падалка, О. Ростовський та ін.). У цих роботах увагу зосереджено переважно на аспектах майбутньої професійної діяльності здобувачів, які стосуються музичного виховання школярів. У працях О. Щолокової можна простежити дещо інший, більш розширений підхід. У полі зору науковця – підготовка здобувачів до реалізації завдань художнього розвитку школярів засобами комплексної опори на різні види мистецтва, здійснення поліхудожнього виховання школярів.

При плануванні педагогічної практики було розроблено серію завдань. Першу серію завдань (ознайомлювальну) було спрямовано на вивчення здобувачами досвіду залучення різних видів мистецтв до музично-педагогічної діяльності. Ознайомлення з літературно-методичними джерелами, спостереження дають змогу здобувачам увійти в контекст майбутньої професійної спеціальності, розширюють їхні педагогічні уявлення. Індивідуальна форма музичних занять, об'єктивна можливість досягнення особливого психологічного контакту з викладачем фахових дисциплін (з постановки голосу, гри на музичному інструменті, у класі хорового диригування) давали змогу не тільки вибудувати довірливі стосунки, атмосферу психологічного комфорту при обговоренні шкільної проблематики, а й активізувати формування внутрішніх компонентів оцінного ставлення здобувачів до майбутньої професійної діяльності.

Обговорення зі студентами результатів практичних спостережень та вивчення методичної літератури в процесі музичних занять при постійному прагненні викладача до створення невимушеної обстановки має підпорядковуватись цілеспрямованим завданням, досягненню певної мети. Основними питаннями професійно-функціональних бесід мають стати такі, як цільове призначення опори на інші види мистецтв у процесі проведення уроку з музичного мистецтва; характер застосування художніх аналогій, їх доречність у процесі опрацювання зі школярами музичного матеріалу; образна відповідність мистецьких аналогій,

що пропонуються учням; організаційні підходи до поліхудожнього виховання на уроках мистецтва.

Обговорюючи в класі з індивідуальних занять результати педагогічної практики (на етапі її спостереження й аналізу), здобувачі мають висловлювати власну думку щодо правомірності використання художніх аналогій на уроці мистецтва. Типовим прикладом проведення такого обговорення може слугувати наступний. На запитання викладача: «Чим мотивувалось використання інших видів мистецтв на уроці, який Ви спостерігали?» студентка висловила міркування про те, що «ілюстрування» народної пісні «Їхав козак на війноньку», яку розучували школярі, картиною М. Кривенка «Їхав козак на війноньку» не тільки пожвавило процес роботи, а й сприяло емоційності виконання. Живописні асоціації, доповнюючи музичний образ, допомагали уявити учням цілісну картину прощання дівчини з козаком.

Обговорення результатів практичних педагогічних спостережень не мають займати багато часу на індивідуальних заняттях. Основна увага, без сумніву, має приділятися проблемам розвитку музичної майстерності здобувачів. Разом з тим, зацікавленість викладача зі спеціальності проблемами майбутньої професійної діяльності здобувачів надзвичайно сприяє зростанню престижу педагогічної професії. Навіть короткі репліки мають велике значення в спрямуванні здобувачів на художньо-виховну роботу зі школярами.

Важливим предметом обговорення мають стати питання доречності проведення художніх аналогій. Спостереження свідчить про те, що далеко не завжди навіть досвідчені педагоги-практики звертають увагу на образну відповідність мистецьких асоціацій. Подекуди можна, на жаль, побачити, що вчитель проводить художні аналогії між творами, присвяченими одній темі, але образний зміст, емоційний настрій їх зовсім різний.

Друга серія завдань (вибіркова) має на меті залучення здобувачів до самостійного вибору творів мистецтва для реалізації завдань художньо-виховної роботи зі школярами. Педагогічна сутність

завдань «на вибір» полягає в активізації оцінного ставлення здобувачів до методичних проблем застосування різних видів мистецтв у майбутній професійній діяльності. Особливо ефективними виявились завдання, що передбачали побір поліхудожнього навчального матеріалу на певну тему. До таких відносяться, наприклад, завдання вибрати музичні, поетичні, живописні твори на теми: «Жіночий портрет у мистецтві», «Композитори, художники й поети про дітей», «Колискова пісня», «Іграшка в дитячому житті» тощо. Добирання художніх образів з різних видів мистецтв на певну тему дає змогу здобувачам застосовувати порівняльний підхід. Це, в свою чергу, дозволить майбутнім учителям збагнути непомічені раніше відтінки художнього вирішення певної проблематики і тим самим художньо виважено, загострено підійти до естетичного оцінювання. У процесі проведення експерименту ми також переконались, що тематика завдань «на вибір» і порівняння художніх творів має співвідноситись з потребами здобувачів. У такому разі виконання завдання проходить значно активніше, ніж при опрацюванні академічно абстрагованих тем типу: «Історичні витоки взаємодії музики і хореографії», «Взаємовплив живопису і музики в мистецтві імпресіоністів» тощо. Завдання на вибір художнього матеріалу, співзвучного з майбутньою педагогічною діяльністю, дає змогу здобувачам розширити художній кругозір, збагатити педагогічні уявлення, діапазон художньо-педагогічних дій, удосконалити естетичне відчуття музичних образів через призму їх поліхудожнього осмислення.

Так, наприклад, виконуючи завдання на вибір творів до теми «Мистецькі образи дітей», студентка М. звернулась до дитячих альбомів В. Косенка, В. Кирейка, В. Сильвестрова, П. Чайковського, до творів М. Мусоргського, картин, поезій Лесі Українки, сучасних поетів. Зібраний матеріал дав змогу здобувачці переосвідчитись у різноманітності художніх підходів до мистецького вирішення проблеми дитинства. Здобувачка була вражена тим величезним інтересом, який виявляли видатні майстри, до відтворення дитячих образів. Важливо також, що виконання завдання

сприяло розширенню педагогічних поглядів студентки, спонукало її пильніше вдивлятися в основи педагогічної професії, зацікавитись багатобарвним світом дитячого життя, дитячих захоплень.

З великим інтересом студенти виконали завдання на вибір художніх матеріалів до теми «Казка в музиці, поезії, живописі». Значна кількість зібраних творів спонукала здобувачів до необхідності їх класифікувати. Таким чином з'явилися підтеми, такі як «Фантастика в мистецтві імпресіонізму» «Легенди про Русалок» (за мотивами Лорелеї у Ф. Ліста і Г. Гейне, Світезянки у А. Міцкевича і Ф. Шопена), «Українська мистецька казка» тощо. Процес відбирання матеріалу, його групування за блоками спонукають студентів до застосування порівняльних підходів. Процес усвідомлення художньої суті творів, їх образного змісту і формотворчої естетики справляють вплив на музичний розвиток здобувачів.

Третя серія завдань (професійно-діяльнісна) зорієнтована на педагогічно-творчу самореалізацію здобувача. Порівняно з попередніми серіями завдань ознайомлювального і вибіркового характеру, завдання третьої серії вимагають від майбутніх учителів музичного мистецтва високого рівня активності, що проявляється в творчих діях і передбачає залучення до таких форм роботи, як художньо-педагогічна інтерпретація музики, проведення рольових ігор художньо-педагогічного спрямування, підбір і виконання творів, об'єднаних у певні блоки (художньо-методичні композиції), проведення театралізованих міні концертів тощо. Основу запропонованих форм складає музична діяльність, разом з тим поліхудожнє уявлення здобувачів розширює образно-творчу палітру їх музичного сприйняття і виконання, активізує процес музичного розвитку в контексті завдань майбутньої професійної діяльності.

Залучення студентів до художньо-педагогічної інтерпретації музики мотивується необхідністю вдосконалення педагогічних аспектів їх музичної підготовки. За визначенням Г. Падалки, художньо-педагогічна інтерпретація передбачає таке виконання музичних творів, яке б при загальному збереженні його естетичних ознак урахувало можливості дитячого сприймання і потреби їх

музичного розвитку. Художньо-педагогічна інтерпретація музики передбачає розвиток у студентів умінь музично-виконавської та словесної інтерпретації творів і їх органічне поєднання, зумовлене змістом художніх творів, орієнтує на необхідність педагогічного спрямування виконавського і вербального тлумачення музики.

Художньо-педагогічна інтерпретація музики як вид навчальної діяльності вимагає нових художньо-інтегративних підходів, що ґрунтуються на безмежному потенціалі ситуативно-ігрового навчання (постановка проблеми, пошук шляхів її вирішення шляхом моделювання реальних ситуацій: концертного виступу, різних форм художньо-виховної роботи зі школярами, організація ігрових моментів); аналіз отриманих результатів, загальний висновок) щодо різних видів мистецтва, активізації самостійного пошуку та виховання творчого методичного мислення здобувачів.

Майбутні вчителі повинні усвідомити, що виконавська інтерпретація музики в системі педагогічної освіти має свою специфіку, зумовлену спрямованістю на дитячу аудиторію, тому, насамперед, ми визначили закономірності художньо-педагогічної інтерпретації музики, які мають здобувачі:

1. Яскраво-емоційне й доступне подання значущих деталей музичного твору, рельєфне підкреслення головних ознак музичного образу.

2. Синтез музично-інтерпретаційної діяльності зі словесними поясненнями в різноманітних формах навчальних музично-тематичних добірок.

3. Знання специфіки виконання репертуару, який внесено до шкільних програм з музичного мистецтва.

Метою визначення цих закономірностей було створення в майбутніх учителів музичного мистецтва установки на виконання, яке різниться не тільки виразністю, а й яскравою подачею образів, що зацікавляє дітей.

Спілкування з різними видами мистецтва має особливе формувальне значення для підкреслено-виразного виконання музичного матеріалу як на етапі зародження творчого виконавського

задуму в загальній структурі виконавського процесу (засвоєння художньо-музичного тексту, створення індивідуалізованої виконавської концепції), так і практично-спрямувальне на етапі втілення задуму, реалізації виконавської концепції (репетиційний процес та концертний виступ).

Класифікація різних напрямків, підходів і відповідних їм вимог до музичної підготовки майбутніх учителів музики, висвітлених у науково-методичній літературі, приводить до висновку про їх взаємозв'язок, взаємозумовленість та взаємозалежність на засадах певної супідрядності. Основний блок становлять спеціальні музичні знання, уміння і навички студентів. Це основний, базовий, але недостатній компонент музичної підготовки майбутніх фахівців. Виходячи з можливостей теоретичного аналізу, дослідники розглядають умовно виокремлені аспекти цього процесу: естетичний, творчий і педагогічний, які в реальному бутті перебувають у нерозривній єдності. Музичний компонент передбачає вільне володіння студентами комплексом спеціальних знань, умінь і навичок з музичного мистецтва. Естетичний аспект музичної підготовки забезпечує адекватне сприймання і оцінювання музичних творів, ставлення до музики як до прекрасного початку, відчуття естетичного задоволення від виконання художніх образів. Творчий аспект музичної підготовки передбачає формування в студентів здатності до самостійного створення інтерпретації музики, досягнення у виконанні вираження власного, індивідуального ставлення до музики, виявлення оригінальності підходів до тлумачення музичних образів, звичайно, на основі дотримання авторських задумів та стильових характеристик музичного твору. Педагогічний аспект музичної підготовки орієнтує студентів на професійну модифікацію музичного досвіду, сприяє розвитку умінь застосовувати знання, уміння і навички з музичного мистецтва відповідно до потреб художньо-виховної роботи з учнями.

Утвердження гуманістичної парадигми освіти на сучасному етапі розвитку суспільства активізує увагу науково-педагогічної громадськості до проблем формування професійних

компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва. Вирішення педагогічних завдань, що постають у світлі загальнодержавних пріоритетів, значною мірою залежить від рівня підготовки вчителів художнього циклу предметів, зокрема майбутніх учителів музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія. К. : ВІПОЛ, 2000. С. 11–56.
2. Растригіна А. Компетентнісний підхід до підготовки майбутнього магістра музичного мистецтва. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2012. С. 501–509.
3. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навчальний посібник. К. : Вища школа, 2003. 270 с.
4. Падалка Г. Педагогіка мистецтва: Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
5. Щолокова О. Професійна компетентність як стратегічний напрям модернізації мистецької освіти України. *Вісник Глухівського державного університету*. 2006. Вип. 8. С. 35–42.

2.3 ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦТВА

Сучасні художньо-педагогічні технології є невід'ємною частиною освітнього процесу в закладах вищої освіти та спрямовані на розвиток творчого потенціалу здобувачів, формування їх естетичних смаків і культурних цінностей. Сутність вимог до застосування педагогічних технологій визначена Законами України «Про вищу освіту», «Про освіту» тощо. Значної уваги потребує

підготовка вчителів мистецтва, які не лише визначають обсяг спеціальних знань, умінь і навичок, а й повинні формувати компетентності, зорієнтовані на досягнення акмеологічного рівня практичної роботи з фундаментальними принципами національної самосвідомості, соціокультурної та естетичної відповідності, гуманізму, проблематизації, особистісно-орієнтованого підходу та діалогізації в освітньому процесі. Вони ґрунтуються на інтеграції традиційних і новітніх методів навчання з використанням сучасних технологій.

У галузі професійної підготовки вчителя мистецтва є чимало наукових праць відомих науковців (І. Зязюн, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Щолокова, В. Чепрасов та інші). У сфері застосування сучасних художньо-педагогічних технологій при викладанні мистецтва в Україні дослідження проводили Л. Масол, Л. Кондратова, Г. Шевченко, О. Рудницька та інші. Основними питаннями в їхніх працях були інтегративний підхід на уроках мистецтва, розвиток креативності учнів / здобувачів за допомогою мистецької діяльності, роль мистецтва у формуванні цінностей особистості, роль естетичного сприйняття, арт-терапія на уроках мистецтва, а також вивчення методів оцінювання творчих досягнень.

Метою нашої статті є обґрунтувати потенціал художньо-педагогічних технологій у підготовці майбутніх учителів мистецтва до професійної діяльності.

Науковці розглядають різні підходи до визначення сутності художньо-педагогічних технологій. Автор підручників «Мистецтво» для закладів загальної середньої освіти Л. Масол у монографії «Загальна мистецька освіта: теорія і практика» представляє теоретико-методологічні засади до розробки художньо-педагогічних технологій, спрямованих на поліхудожнє виховання школярів в умовах предметно-інтегративної моделі мистецької освіти та репрезентує розроблену концепцію і шляхи її реалізації в серії освітньо-виховних і навчальних програм з інтегрованих курсів базового і варіативного компоненту змісту освіти [3]. Вона

розглядає художньо-педагогічну технологію як теоретично і методично обґрунтований спосіб організації навчально-виховного процесу, спрямований на оптимальне досягнення цілей мистецької освіти в єдності (континуальності) навчання та естетичного виховання учнів на основі реалізації потенціалу художніх цінностей. Результатом такої організації є формування ціннісно-сислової сфери особистості та розвиток ключових, предметних і міжпредметних компетентностей за допомогою гнучкого управління та коригування спільних дій учителя та учнів відповідно до педагогічної ситуації. А. Масол визначає структуру художньо-педагогічних технологій, яка включає:

- людські ресурси (емоційно забарвлена суб'єкт-суб'єктна взаємодія вчителя та учнів, палітра форм і методів організації різних видів художньотворчої діяльності учнів);
- художньо-інтелектуальні ресурси (твори мистецтва, художні знання, ідеї, смисли, цінності);
- технічні ресурси (аудіовізуальні, комп'ютерні тощо) [3].

В освітньо-професійній програмі Середня освіта (музичне мистецтво та англійська мова) першого рівня вищої освіти Бердянського державного університету в розділі «Фахові компетентності» зазначено, що здобувач повинен мати здатність розуміти та вміло використовувати традиційні та інноваційні форми, методи, засоби, технології викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», музичного мистецтва в освітньому процесі, застосовуючи знання спеціальної музичної термінології англійською мовою. У розглянутому ракурсі в освітній компоненті «Теорія і методика навчання мистецтв у ЗЗСО» художньо-педагогічні технології розглядаються окремим модулем, де під час ознайомлення з теоретичним матеріалом здобувачі вивчають поняття «педагогічна технологія», «художньо-педагогічні технології в мистецькій освіті». У сучасній мистецько-педагогічній освіті використовується багато технологій, але під час вивчення саме цієї ОК розглядаються інтегративні, проблемно-евристичні, ігрові, інтерактивні, комп'ютерні або мас-медійні, дистанційні, модульні, сугестивні технології.

Під час проведення виробничої практики в закладах загальної середньої освіти здобувачами застосовуються теоретичні знання на практиці і художньо-педагогічні технології можуть бути в таких формах, як мистецькі воркшопи, практичні завдання та інтерактивні ігри.

Потужним засобом для активізації творчого мислення, естетичного сприйняття та розвитку особистісних якостей здобувачів є використання інтерактивних підходів на практичних заняттях з курсу «Теорія і методика викладання мистецтв в ЗЗСО», що дозволяє зробити заняття захоплюючими та динамічними, залучати здобувачів до активної участі у творчому процесі. На нашу думку, найбільш ефективними є такі методи: мистецькі воркшопи та майстер-класи, групові творчі проекти, ігрові методи, інтерактивні завдання, метод рефлексії. Спинимося детальніше на їх характеристиці.

1. Мистецькі воркшопи та майстер-класи – це можливість для учнів створювати щось власноруч під керівництвом вчителя або запрошеного майстра. На практиці здобувачі згідно з темою уроку організують різні воркшопи та майстер-класи. Такі заняття часто мають практичну спрямованість, дозволяють дітям опанувати нові техніки, стилі чи матеріали. Воркшопи сприяють розвитку творчих здібностей, а також формують навички спільної роботи, що допомагає їм краще спілкуватися та працювати в команді.

2. Групові творчі проекти не лише розвивають навички роботи в команді, а й вчать здобувачів приймати рішення, формувати власні ідеї, презентувати свої роботи, розвивати навички *soft skills* та аналізувати результати. Наприклад, здобувачі разом з учнями об'єднуються в групи для створення спільних мистецьких проектів. Проектна діяльність сприяє розвитку критичного мислення та має свої особливості:

1) реалізація творчих ідей, коли можна самостійно обирати тематику та напрямок проекту, що відповідає їхнім інтересам, або ж адаптувати завдання вчителя під власне бачення, що робить навчання більш мотивуючим;

2) інтерактивний підхід, коли проекти заохочують до співпраці та взаємодії, що особливо актуально на практиці на уроках мистецтва. Спільна робота над проектом дає можливість ділитися ідеями, вчитися в інших, розвивати комунікативні навички та відчувати командну підтримку;

3) практичні навички, коли під час виконання проекту учні здобувають досвід роботи з різними матеріалами, техніками та інструментами, що розширює їхній практичний арсенал. Вони можуть експериментувати з формами, кольорами, текстурами, розвиваючи власний унікальний стиль;

4) розвиток критичного мислення під час уроків мистецтва часто передбачає дослідницьку складову, де учні аналізують вже існуючі твори, досліджують історію мистецтва, шукають інноваційні підходи та рефлексують над своїми результатами. Це допомагає не лише у створенні більш глибоких і продуманих робіт, а й у розвитку навичок оцінки й самокритики;

5) інтеграція знань із різних дисциплін відбувається під час об'єднання знання з інших галузей (історії, літератури, природознавства), що допомагає розвивати міждисциплінарне мислення й розширює загальний культурний світогляд;

6) фінальним етапом є публічна презентація проекту перед аудиторією, що вчить учнів аргументовано розповідати про свою роботу, пояснювати ідею, техніку та концепцію.

Це можуть бути як традиційні мистецькі проекти (наприклад, настінні розписи чи інсталяції, створення музичного твору), так і цифрові роботи, створені в спеціальних програмах. Проекти сприяють розвиненню навичок співпраці, дозволяють учням обмінюватися ідеями, взаємопідтримкою, а також розвивають почуття відповідальності за результат роботи.

Важливими методами на уроках мистецтва є ігрові, які допомагають перетворити навчання на захоплюючу подорож у світ мистецтва. Наприклад: здобувач може організувати квест, у якому учні шукають елементи певного стилю чи епохи в мистецтві. Інші варіанти ігор – це мистецькі вікторини, загадки або рольові

ігри, де учні можуть спробувати себе в ролі відомих художників чи навіть експертів на аукціоні мистецтва. Такі методи сприяють розвитку уяви та дозволяють глибше засвоїти матеріал у невимушеній атмосфері.

Мультимедійні технології відкривають багато можливостей для інтерактивних завдань. Використовуючи планшети, ноутбуки та телефони, учні можуть працювати з інтерактивними програмами для малювання, створювати анімації або навіть 3D-моделі, робити аудіо та відеофайли. Це дозволяє ще більше знайомитися з сучасними цифровими інструментами та розвивати навички роботи з інструментами та технологіями.

Невід'ємною частиною інтерактивного навчання на уроках мистецтва є рефлексія та обговорення робіт учнів. Учитель може організувати дискусії, де кожен учень презентує свою роботу, ділиться своїми почуттями та враженнями, а також вислуховує думки однокласників. Така форма обміну інформацією допомагає розвивати критичне мислення, навчає учнів давати та сприймати конструктивну критику.

Отже, інтерактивні методи навчання на уроках мистецтва допомагають створити живий, динамічний та мотивуючий процес навчання, де учні можуть досліджувати, експериментувати, взаємодіяти та творити. Ці методи роблять заняття цікавішими, дозволяють глибше зануритися у світ мистецтва та сприяють розвитку багатьох важливих навичок, необхідних для всебічного особистісного зростання.

Завдяки цифровим технологіям учні можуть відвідувати відомі музеї та галереї всього світу прямо з класу. Після початку пандемії багато світових музеїв та закладів культури відкрили свої двері у віртуальному просторі. Це дозволяє їм ближче познайомитися з видатними мистецькими творами, отримати доступ до шедеврів різних епох і культур. Наприклад, можна організувати віртуальний тур Лувром, музеєм Ван Гога в Амстердамі або бути на прем'єрі опери чи на концерті видатного майстра, обговорюючи побачене та аналізуючи стилі та техніки виконавців.

На уроках мистецтва, особливо в 5–10 класах, можуть використовуватися цифрове малювання та графічний дизайн. Програми для малювання (Photoshop, Procreate, Illustrator) дають змогу створювати цифрові ілюстрації, редагувати фотографії, працювати з кольором і текстурою, створювати графічні дизайни. Наприклад, учні можуть вивчати основи цифрового малюнка, експериментувати з різними стилями, створювати власні персонажі та інші художні елементи. Застосування графічних планшетів дозволяють працювати з цифровими пензлями так само, як з реальними, що є зручним для художників, які переходять від традиційних до цифрових технік. Використання програми для 3D-моделювання (Blender, Maya, ZBrush) допомагають створювати тривимірні моделі, вивчати основи скульптурного моделювання та анімації, а також розробляти складні сцени для відеоігор чи анімаційних фільмів. За допомогою відео редакторів (Adobe Premiere Pro, Final Cut Pro) учні можуть створювати короткометражні фільми, експериментальні відеоролики та інші медіапроекти, а також навчатися основам монтажу та спецефектів. Використання програм для створення музики (Ableton Live, FL Studio), коли учні можуть записувати, редагувати, створювати електронні музичні треки, корисні для тих, хто хоче стати композиторами або музичними продюсерами. Також дуже популярним стало використання штучного інтелекту (AI) в мистецтві, використання AI-інструментів для генерації зображень і стилізації (DALL-E, Midjourney), що дозволяє учням експериментувати зі створенням нових стилів, генерувати ідеї та референси, а також досліджувати творчі можливості нейромереж.

Таким чином, цифрові технології відкривають перед учнями широкі можливості для експериментів і творчості. Вони допомагають не лише засвоювати нові техніки, а й готують до роботи в сучасних професіях, де мистецтво та технології переплітаються, створюючи унікальні можливості для вираження ідей.

Важливим напрямком сучасної освіти є застосування сугестивних технологій, потоків інформації, що сприяють стимулюванню

фантазії, утворенню нових художніх образів, розвитку музично-творчих здібностей, індивідуалізації майбутнього фахівця. Володіння майбутнім учителем мистецтва різними вправами, прийомами та методами сугестивного впливу, його особистісні якості й властивості дають змогу створити емоційно сприятливу атмосферу навчання для розкриття внутрішнього потенціалу учнів, підвищити їхню працездатність і зняти психічне напруження, зануритись у світ музичного твору, допоможуть у самовдосконаленні та самореалізації особистості в практичній діяльності.

Важливим розділом є рефлексія на уроках мистецтва, яка дозволяє учням глибше усвідомлювати свої досягнення та аналізувати процес творчості. У рамках цього методу майбутні вчителі можуть організовувати обговорення, де учні діляться своїми враженнями від виконаних завдань. Такий підхід сприяє розвитку впевненості та формує критичне ставлення до власної роботи, що є необхідним для їхнього подальшого творчого зростання.

Метод рефлексії є важливою складовою мистецької освіти, оскільки він допомагає учням краще усвідомити власні творчі процеси, аналізувати виконані роботи та розвивати здатність до критичного мислення. Рефлексія дозволяє не лише оцінювати власні результати, а й удосконалювати техніки, підходи, розуміти власний стиль та знаходити нові ідеї. До основних аспектів і практик рефлексії на уроках мистецтва можна віднести внутрішній аналіз процесу та результату, коли учні оцінюють свої роботи, звертаючи увагу на вдалі рішення, а також на моменти, які потребують покращення. Наприклад, після завершення проєкту вони аналізують композицію, кольорову гаму, музичне оформлення, техніку виконання, вплив емоцій та обставин на кінцевий результат. Актуальним є такі запитання: «Чи вийшло передати задумане? Чи ефективні засоби виразності? Що я зробив би інакше?». Це формує навичку критичного аналізу й здатність об'єктивно оцінити на власну роботу. У класі учні можуть презентувати свої роботи та отримувати відгуки від інших. Викладач або одногрупники допомагають подивитися на роботу з іншої перспективи, знаходять

деталі, які могли залишитися непоміченими, і пропонують покращення. Така колективна рефлексія сприяє розвитку комунікативних навичок і дає змогу вчитися на чужих прикладах. Особливим є аналіз проектів і робіт в групі, коли учні можуть обговорювати теми, які обрали для проектів, використовувані техніки, прийоми та досягнуті результати. Це допомагає побачити нові підходи та зрозуміти, як інші інтерпретують подібні теми. Прикладами використання рефлексії на уроках мистецтва є арт-терапія та художні семінари, коли учні після створення робіт діляться своїм досвідом, пояснюють мотиви, які їх спонукали, і намагаються краще зрозуміти власний внутрішній світ через мистецтво.

Метод рефлексії допомагає у вдосконаленні технічних навичок, розвитку стилю, а також у глибшому розумінні своїх емоцій і задумів, що робить мистецьку освіту більш осмисленою та результативною.

Важливим підходом на уроках мистецтва є інтеграція його з іншими дисциплінами. Цей підхід розширює контекст навчання, демонструючи, як мистецтво взаємодіє з іншими галузями знань, такими як історія, математика або навіть наука. Інтегроване навчання дозволяє учням побачити міждисциплінарні зв'язки та застосовувати мистецтво в більш ширшому контексті.

Інтеграція мистецтва з іншими дисциплінами є захопливою і надзвичайно корисною практикою, яка розширює можливості для глибшого і більш осмисленого навчання. Поєднання мистецтва з науками, технологіями, літературою та навіть математикою створює унікальний і багатовимірний освітній досвід, що розвиває здатність мислити критично, креативно та системно. Може бути поєднання з різними науками, такими як-от біологія або фізика, коли можуть досліджувати дивовижну красу природних явищ та явищ фізичних законів. Наприклад: створення неймовірно деталізованих ілюстрацій як кольорових, так і музичних, рослин, тварин або молекул допомагає не лише зрозуміти їхню будову, а й відчути красу природи, її витонченість та складність. Вивчення космосу через мистецькі роботи дозволяє передати

чарівну велич і загадковість Всесвіту. Наприклад: створення картин або інсталяцій на тему зірок, галактик і чорних дір допомагає студентам глибше усвідомити масштаби космосу та природу гравітаційних сил.

Цікавими є інтеграція мистецтва та технології. Упровадження цифрових інструментів, таких як 3D-моделювання, доповнена реальність (AR) та віртуальна реальність (VR), дає можливість створювати вражаючі візуальні проекти, які інтерактивно взаємодіють з аудиторією. Наприклад: створення віртуальних галерей чи доповнених скульптур дозволяє глядачам досліджувати мистецькі твори в абсолютно новий, інтерактивний спосіб.

Вивчення штучного інтелекту (AI) в мистецтві дозволяє учням досліджувати межі творчості й технологій, генерувати абстрактні форми, анімації, музику та візуальні ефекти. Це відчуття експериментальної свободи стимулює новаторський підхід, що особливо цінно в сучасному світі.

Музичні та художні ілюстрації літературних творів дозволяють глибше передати атмосферу і суть розповідей, а також розширюють уявлення про героїв і події. Наприклад: створення художніх робіт за мотивами класичних казок або драматичних романів допомагає оживити улюблені сцени та наблизити їх до глядача. Літературні перформанси, поєднані з музикою, хореографією та живописом, створюють емоційно насичений досвід, де текст оживає перед глядачами. Таке поєднання мистецтва та літератури робить навчання більш захопливим і допомагає краще зрозуміти контекст твору.

Математичні фрактали та геометричні форми часто стають натхненням для художніх робіт, допомагаючи передати складність симетрії, ритму та закономірностей. Наприклад: використання принципів золотого перетину та послідовності Фібоначчі дозволяє створювати гармонійні композиції, що відчутно впливають на сприйняття глядача. Архітектура також є прекрасним прикладом інтеграції мистецтва та математики, де через точні розрахунки і майстерне проектування створюються чудові будівлі,

що дивують своєю досконалою гармонією й симетрією. Через мистецькі роботи учні можуть досліджувати важливі історичні події та культурні феномени. Наприклад: відтворення стилів різних епох або створення плакатів, що відображають соціальні та політичні рухи, допомагає глибше зануритись у культурний контекст і побачити, як мистецтво впливало на розвиток суспільства. Реконструкція історичних артефактів і виставок дозволяє «оживити» минуле, роблячи історію більш цікавою і доступною.

Інтеграція мистецтва з іншими дисциплінами надає учням безліч можливостей для самовираження і розвитку. Вони навчаються бачити світ через призму різних підходів, що сприяє формуванню багатогранного й допитливого світогляду, здатного знаходити нові рішення і генерувати справді унікальні ідеї.

Інтеграція мистецтва з іншими дисциплінами — це освітній підхід, який поєднує мистецькі методи, процеси і концепції з різними галузями знань. Це дозволяє учням і студентам не лише освоювати художні навички, але й поглиблювати розуміння інших предметів, розвиваючи креативність, аналітичне та міждисциплінарне мислення.

Застосування художньо-педагогічних технологій у викладанні мистецтва в закладах загальної середньої освіти має низку важливих цілей, які спрямовані на всебічний розвиток особистості учнів, як-от: формування естетичного світогляду, розвиток творчого мислення і креативності, залучення до культурної спадщини, розвиток емоційного інтелекту, формування художніх компетентностей, стимулювання інтегративного мислення, підвищення мотивації до навчання, соціалізація учнів підготовка до життя в сучасному світі, формування особистісної ідентичності.

Сучасні художньо-педагогічні технології значно збагачують процес викладання мистецтва, роблячи його більш різноманітним, динамічним та адаптованим до потреб нового покоління. Використання інноваційних підходів сприяє не лише розвитку художніх здібностей учнів, але й формуванню всебічно розвиненої, креативної особистості. Застосування сучасних технологій у викладанні

мистецтва має низку переваг, а саме: залучення здобувачів до активного навчання, розвиток творчого мислення й естетичних здібностей, створення позитивного емоційного фону на заняттях, підвищення мотивації до вивчення мистецтва. Ці технології забезпечують інтеграцію мистецтва в життя майбутнього покоління, допомагаючи їм глибше усвідомити культуру та розвинути особистісний потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кондратова А. Розвиток педагогічної майстерності вчителів музичного мистецтва засобами цифрових технологій в умовах неформальної освіти. *Virtus. Scintific Journal*. Вип. 34. 2019. С. 101–105.
2. Масол А. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія. Київ : Промінь, 2006. 432 с.
3. Міщанчук В. Застосування сугестивно-педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх вчителів музики. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 «Теорія і методика мистецької освіти»*. 2010. Вип. 9. С. 36–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2010_9_10
4. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 405 с.

2.4 РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У сучасному освітньому просторі важливим завданням є підготовка вчителів, здатних не лише передавати знання, але й стимулювати творчий розвиток учнів. Особливо це актуально для вчителів музичного мистецтва, адже музика є одним із найпотужніших засобів емоційного та духовного впливу.

Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку ефективних шляхів розвитку творчих здібностей здобувачів у процесі фахової підготовки.

Дослідження цієї теми є актуальним і важливим тому, що розвиток творчих здібностей у майбутніх учителів музичного мистецтва безпосередньо впливає на ефективність їхньої педагогічної діяльності та формування творчого потенціалу учнів. Ця проблема відповідає сучасним змінам в освіті, зокрема зростанню уваги до особистісно орієнтованого підходу, креативності та інноваційності.

Мета дослідження полягає в теоретичному аналізі основ творчості та творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва, обґрунтуванні ефективних методів і прийомів, які забезпечать формування їх у процесі фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що творчий розвиток особистості викликає значний інтерес серед учених і є надзвичайно актуальною. Ця проблема досліджувалася багатьма відомими педагогами і науковцями, а саме: В. Верховинцем, М. Леонтовичем, К. Стеценко, К. Орфом та ін.

У сфері мистецької освіти творчу активність вивчали Л. Масол, О. Олексюк, О. Рудницька, О. Щолокова та інші. Праці цих авторів містять багато цінних думок щодо розуміння процесу формування творчої активності учнів у ході музичного навчання. Значущими стали дослідження про організацію творчого процесу, який базується на розвитку мисленневих операцій, підвищенні емоційної та мотиваційної сфер. Так, на думку О. Олексюк, на музичний розвиток найактивніше впливають індивідуальні заняття з фаху, на яких застосовуються різні прийоми впливу та активні методи навчання, адже творчий підхід до розвитку індивідуальності – одне із завдань музичної педагогіки [3].

Творчість людини є складним багатогранним процесом, оскільки передбачає появу і розвиток нових ідей. У педагогічному та психологічному контексті творчість розглядається як здатність

особистості виходити за межі стандартних шаблонів мислення, проявляючи оригінальність, гнучкість та інноваційність [3].

Успішність людини у творчій діяльності та здатність генерувати нові, оригінальні ідеї визначає комплекс психологічних характеристик особистості, які називаються творчими здібностями [3]. У музичній педагогіці вони є ключовими для формування висококваліфікованого педагога, який не лише володіє технікою виконання, але й здатний передавати свій творчий досвід учням, стимулювати їх інтерес до музики та розвивати творчий потенціал.

До структури творчих здібностей відносяться компоненти, які взаємодіють між собою та забезпечують цілісне функціонування творчого процесу: інтелектуальний компонент: здобуття нових знань, відповідних умінь та навичок; наявність творчого мислення, уявлення; розвиток професійних якостей; мотиваційний компонент: зацікавленість в навчанні, внутрішня потреба у творчій діяльності; бажання самовдосконалюватися та досягати нових вершин у професійній сфері; емоційно-вольовий компонент: здатність активного сприйняття поставлених творчих завдань; досягнення мети діяльності, успішне завершення роботи та її аналіз; креативний компонент: здатність генерувати нові оригінальні ідеї; формувати творчі якості; комунікативний компонент: уміння працювати в колективі; впливати на емоційний та інтелектуальний стан учнів та колег через творчі ідеї та діяльність.

Розвиток творчості відбувається під час різних видів діяльності: аналіз музичних творів: вивчення структури, гармонії, мелодії, що розвиває інтелектуальну складову творчих здібностей; колективне музикування: участь в ансамблях, що розвиває комунікативні навички та вміння працювати в команді; імпровізація та композиція: створення власних музичних творів, варіацій на відомі теми, що стимулює креативне мислення; пошук нових підходів до виконання, викладання та інтерпретації музичних творів різних стилів та епох.

Таким чином, поняття творчості та творчих здібностей у музичній педагогіці охоплює комплекс психологічних

та педагогічних компонентів, які сприяють формуванню креативного, гнучкого та інноваційного майбутнього вчителя, розуміння сутності творчості та усвідомлення її значення в професійній діяльності.

Розвиток творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва може бути ефективним у процесі застосування різноманітних методів та прийомів. Серед них особливе місце займають різні види виконавської діяльності: читання з листа, транспонування, ескізне вивчення творів, імпровізація, аранжування та інтерпретація. Розглянемо детально кожний вид.

1. Читання з листа (*prima vista*) є однією з фундаментальних навичок, необхідних для піаніста та майбутнього вчителя музичного мистецтва. Ця навичка дозволяє миттєво інтерпретувати та виконувати нові музичні твори без попередньої підготовки, що є особливо важливим у педагогічній практиці. Володіння читанням з листа сприяє ефективному проведенню уроків, де педагог може демонструвати різноманітний музичний матеріал, адаптуватися до інтересів та потреб учнів, а також стимулювати їх до розвитку власних навичок.

Розвиток навичок читання з листа в процесі фортепіанної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва має декілька важливих аспектів: розширення музичного кругозору, розвиток творчих здібностей, покращення технічної майстерності та стимулювання імпровізації.

2. Процес транспонування є важливим компонентом фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, він передбачає перенесення музичного твору з однієї тональності в іншу без зміни його ритмічної та мелодичної структури. Володіння навичками транспонування є надзвичайно важливим, оскільки розвиває музичний слух, допомагає краще розуміти інтервали, акорди та гармонічні послідовності; сприяє творчості, стимулює креативне мислення та здатність до імпровізації; покращує педагогічні вміння, дозволяє адаптувати музичний матеріал під вокальні чи інструментальні можливості учнів.

Важливими є методи розвитку навичок транспонування: вивчення структури мажорних і мінорних гам та знання квінтового кола; транспонування простих мелодій на різні інтервали; виконання знайомих пісень у різних тональностях.

Навчання транспонуванню допомагає учням краще розуміти гармонію та мелодію, а відповідні вміння сприяють успішній співпраці з іншими музикантами.

Транспонування не лише розвиває технічні навички, але й стимулює творче мислення. Студенти починають розуміти музику на більш глибокому рівні, що дозволяє їм експериментувати з музичним матеріалом та розвивати імпровізаційні навички.

До методичних прийомів, які передбачають швидке ознайомлення з музичним твором, його загальною структурою, основними темами та образами без детального опрацювання всіх технічних нюансів відноситься ескізне вивчення творів. Воно розвиває аналітичні здібності здобувачів, які вчаться швидко аналізувати музичний матеріал, виділяти головні ідеї та художні засоби виразності; покращує музичну пам'ять та уяву: ескізне вивчення стимулює розвиток внутрішнього слуху; сприяє ефективному плануванню освітнього процесу. Учитель, який володіє навичками ескізного вивчення, може швидко підбирати та адаптувати музичний матеріал для уроків.

Обов'язковим на заняттях з основного музичного інструменту є застосування методів ескізного вивчення творів, до яких відносяться:

1. Первинне ознайомлення з партитурою: огляд структури твору (визначення форми, кількості частин, основних розділів); виявлення головних тем та мотивів (виділення мелодичних та ритмічних елементів, що визначають характер твору).

2. Внутрішнє слухання та уявлення: ментальне програвання; уявне виконання твору без інструменту, що розвиває внутрішній слух; візуалізація музичних образів: створення емоційних та художніх асоціацій з музичним матеріалом; виконання основних фрагментів: програвання ключових моментів; виконання

важливих тематичних та технічних ділянок твору; аналіз виконавських труднощів; визначення потенційних складнощів для подальшого детального опрацювання.

3. До порівняльного аналізу ми відносимо зіставлення з іншими творами; виявлення стилістичних та жанрових особливостей шляхом порівняння з подібними творами; вивчення історичного контексту; ознайомлення з біографією композитора та епохою створення твору.

Ескізне вивчення творів є важливим компонентом фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Цей методичний прийом дозволяє ефективно розвивати аналітичні та творчі здібності, покращує навички швидкого освоєння музичного матеріалу та сприяє подальшому професійному зростанню. Використання ескізного вивчення в процесі фахової підготовки підвищує якість музичної освіти та готує здобувачів до успішної педагогічної діяльності.

Одним із найпотужніших засобів розвитку творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва є імпровізація, яка стимулює спонтанність, гнучкість мислення та оригінальність діяльності. Використання імпровізаційних вправ на заняттях з основного музичного інструменту сприяє розвитку слухових навичок, де здобувачі формують уміння миттєво реагувати на музичні подразники, розпізнавати інтервали, акорди та гармонійні послідовності; покращує техніку гри, оскільки імпровізація вимагає вільного володіння інструментом, стимулює вдосконалення виконавських навичок. Важливим моментом на заняттях є зняття психологічних бар'єрів, тому що практика імпровізації допомагає подолати страх помилок та невпевненість у собі.

Ми пропонуємо застосовувати на заняттях імпровізаційні вправи, які можна поділити на три групи: тематична імпровізація, коли здобувачам пропонується створити мелодію на задану тему або емоцію; гармонічна імпровізація, яка створюється на основі певної гармонічної послідовності чи акордової прогресії; ритмічна імпровізація, де створюються ритмічні малюнки з використанням різних метроритмів.

Розвиток творчих здібностей у майбутніх вчителів мистецтва відбувається через аранжування музичних творів. На нашу думку, воно має такі складники: розуміння структурних елементів музики: аналіз форми, гармонії, мелодії оригінального твору; креативне мислення: пошук нових способів подачі знайомого матеріалу; розвиток технічних навичок, а саме адаптація музики до можливостей інструменту або виконавського складу.

Під час цієї діяльності важливими є такі методи роботи: створення аранжувань пісень шкільного репертуару та хорових творів; стилістичне переосмислення музичного твору, виконання в іншому жанрі або стилі та інтеграція сучасних елементів, додавання електронних звуків, ритмів.

Обов'язковим в освітньому процесі є приділення уваги інтерпретації музичних творів. Це дозволяє здобувачам виразити особисте розуміння твору через темпи, динаміку, артикуляцію; розвинути емоційну виразність через передачу почуттів та настроїв у музиці; поглибити виконавську майстерність у процесі роботи над деталями виконання.

Для того, щоб цей процес був успішним, треба виконувати такі практичні поради: заохочувати здобувачів до експериментів з інтерпретацією; обговорювати різні підходи до виконання одного твору; аналізувати записи відомих виконавців для порівняння інтерпретацій тому, що різноманітний музичний матеріал охоплює твори різних стилів, епох та жанрів. Вивчення такого репертуару розширює художній кругозір майбутнього вчителя музичного мистецтва, знайомить його з різними композиторськими техніками та стилями, стимулює творчий пошук. У процесі опрацювання музичних творів, які є шедеврами світової культури, майбутні вчителі збагачують власний досвід, розвивають творчу активність, самовдосконалюються. Тому так важливо добирати відповідний репертуар, який містить глибокий художній зміст і може викликати активність та зацікавленість у роботі.

Під час військового стану в Україні дуже поширеним є дистанційне навчання із застосуванням мультимедійних

засобів в освітньому процесі. Відеоуроки та майстер-класи дозволяють ознайомитися з досвідом провідних музикантів світу; онлайн-платформи використовуються для спільного музикування: колаборації з іншими здобувачами та викладачами; для інтерактивного вивчення теорії музики та розвитку слуху на заняттях аналізуються музичні додатки та програми. Але треба розуміти важливість творчого розвитку особистості, тому впроваджувати такі технології треба поступово, урахувавши рівень підготовки здобувачів; організовувати семінари та тренінги з використання музичних програм, заохочувати здобувачів до самостійного освоєння нових технологій.

Поширеними в сучасній освіті є міждисциплінарні підходи, де відбувається поєднання музики з іншими видами мистецтва (літературою, образотворчим мистецтвом). При вивченні музичного твору на заняттях з основного музичного інструменту головним є розкриття художнього образу через міждисциплінарні проекти, куди входять музично-літературні композиції, наприклад, створення музики на основі поезії чи прози; синестезія в мистецтві (вираження музичних ідей через образотворче мистецтво); мультимедійні перформанси, тобто поєднання музики з відео, танцем, театром. Приклад, Шуман, Є Гріг.

Застосування міждисциплінарних підходів в освітньому процесі має низку переваг: здобувачі навчаються мислити ширше, поєднуючи різні форми вираження; відбувається розвиток уяви та образного мислення; проходить ознайомлення з іншими видами мистецтва та традиціями, збагачення культурного досвіду. Важливими є навички *soft skills*, зокрема вміння працювати та взаємодіяти в команді, колективі.

Отже, усебічний розвиток творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва забезпечується впровадженням в освітній процес інноваційних технологій. Вони не тільки дозволяють здобувачам удосконалювати свої технічні навички, але й формують креативне мислення, здатність до самовираження в педагогічній діяльності. Подальшого вивчення потребує практичне

впровадження інновацій, які створюють сприятливі умови для розкриття творчого потенціалу кожного здобувача, є запорукою їх успішного професійного становлення та подальшого розвитку музичної освіти загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1999. 466 с.
2. Крицький В. Формування уміння художньої інтерпретації у студентів музичних факультетів педагогічних закладів вищої освіти : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 1999. 180 с.
3. Лазарев М. О. Основи педагогічної творчості : навч. посіб. для пед. ін-т. Суми : ВВП «Мрія» ЛТД, 1995. С. 204.
4. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 248 с.
5. Падалка Г. Художньо-методична культура викладача мистецьких дисциплін: сутність, принципи саморозвитку. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2019. № 4. С. 16–21.
6. Щолокова О. Художньо-педагогічна інтерпретація як компонент професійної підготовки майбутнього вчителя. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя : монографія. Київ : ВПОЛ, 1996. С. 62–76.

Розділ III

Сучасні підходи у підготовці фахівців хореографічного профілю

3.1 СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ПІДГОТОВКИ ХОРЕОГРАФІВ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЇХ НА ПРАКТИЦІ

У сучасному світі хореографія є важливим складником культурного і соціального життя, відіграючи значну роль у збереженні культурної спадщини, розвитку творчих здібностей особистості та популяризації мистецтва серед різних верств населення. Якісна підготовка хореографів стає необхідністю, адже від їх професійної компетентності залежить успішність розвитку цієї сфери.

У XXI столітті підготовка фахівців-хореографів виходить за рамки традиційних методик, і є важливим аспектом інноваційних стратегій, які відповідають сучасним викликам і тенденціям у сфері мистецтва та освіти. Проблемою такої підготовки в Україні стає реальність, обумовлена війсьним станом, окупацією територій та вимушеним переміщенням закладів вищої освіти (ЗВО).

Релокація закладів вищої освіти створює складні умови для організації освітнього процесу, але також відкриває можливості для впровадження нових стратегій підготовки фахівців. У сфері хореографії вони мають бути спрямовані на адаптацію до реалій, збереження якості освіти та забезпечення розвитку студентів навіть у складних умовах.

Незважаючи на численні виклики, здатність науково-педагогічних працівників ефективно інтегрувати сучасні технології

навчання в умовах релокації університету, мобільно реагувати на виклики сьогодення сприяє забезпеченню якісної вищої освіти [8].

Ключовою силою переміщених закладів вищої освіти є їхній потужний кадровий та інтелектуальний потенціал, який може слугувати важливим ресурсом для розвитку не лише самого університету, але й усього суспільства. Досвід викладачів забезпечує стабільність і професіоналізм освітнього процесу, а інтелектуальний потенціал гарантує високу якість підготовки нового покоління фахівців і лідерів [2].

Університети демонструють стійкість та незламність, єдність і прагнення до розвитку й підвищення якості освіти. У цьому контексті особливо актуальним стає висвітлення досвіду професійної підготовки фахівців в умовах зміненої реальності, що дозволяє адаптувати освітній процес до нових викликів та дає можливість зберегти якість навчання, забезпечуючи при цьому інтеграцію інноваційних технологій і гнучкість програм.

У багатьох наукових публікаціях висвітлюється проблема підготовки фахівців в умовах воєнного стану в Україні: А. Вдовічена, Т. Голубенко, І. Івженко, М. Дерунова, Д. Зінченка, А. Козлова, Н. Науменко, Л. Ковтун, В. Костіної, В. Кифяка, С. Лондаря та ін. Питання організації освітнього процесу в складний для України воєнний час розглядаються в працях О. Землянської, О. Глушко, Т. Дюжикової, С. Кравченко, О. Локшиної, Н. Нікольської, М. Чикалової, Н. Юхно та ін.

Науковці активно розглядають питання проблеми професійної підготовки фахівців у сфері хореографії. Так, сучасний процес підготовки в закладах вищої освіти висвітлений у працях Л. Андрущук, Н. Бідюк, Т. Благової, О. Бурлі, Н. Добролюбової, О. Козачука, Л. Косаковської, Я. Левченко, О. Мартиненко, Т. Медвідь, Ю. Тараненко, Н. Терешенко, А. Тарасюк, В. Чуба та ін. Проте, лише деякі з них висвітлюють особливості підготовки майбутніх фахівців-хореографів в умовах тимчасового переміщення закладів вищої освіти.

Так, у дослідженні О. Мартиненко та Ю. Тараненко окреслено освітні виклики підготовки бакалаврів хореографії в релокованому

ЗВО, до яких науковиці відносять забезпечення якісної організації освітнього процесу для всіх учасників, незалежно від умов перебування, психологічне виснаження та професійне вигорання викладачів, зниження мотивації здобувачів освіти до навчання та втрата контингенту, виїзд студентської молоді до України, заходи Міністерства освіти і науки України щодо реорганізації системи освіти з метою наближення до сучасних європейських стандартів, практична підготовка без наявності відповідних умов тощо [4].

Отже, аналіз сучасних наукових праць з проблеми підготовки майбутніх фахівців у сфері хореографії засвідчує значний науковий інтерес до різних її аспектів. Однак питання цього процесу в умовах зміненої реальності залишаються недостатньо дослідженими, що підкреслює актуальність подальшого вивчення та потребує розробки сучасних стратегій для забезпечення якісного навчання в сучасних умовах.

Метою нашої статті є визначення стратегій підготовки хореографів, а також розкриття їх на прикладі досвіду роботи в тимчасово переміщеному закладі вищої освіти – Бердянському державному педагогічному університеті (БДПУ).

У своєму дослідженні сучасні стратегії підготовки фахівців ми розглядаємо як сукупність інноваційних підходів, методик, інструментів та технологій, спрямованих на формування висококваліфікованих професіоналів, які здатні ефективно адаптуватися до змін у професійному середовищі, застосовувати здобуті знання на практиці та відповідати вимогам ринку праці. Така професійна підготовка фахівців базується на компетентнісному підході, інтеграції міждисциплінарних знань, використанні цифрових технологій, розвитку творчого та критичного мислення, а також на створенні умов для практико-орієнтованого навчання, професійної мобільності та інклюзивності.

Сучасні стратегії підготовки хореографів, спрямовані на виховання універсальних фахівців, здатних відповідати викликам сучасності, зберігати культурну спадщину та інтегрувати нові форми й технології в мистецьку діяльність, гармонійно узгоджуються

з місією Бердянського державного педагогічного університету на 2022–2025 рр. Її основні положення полягають у впровадженні моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагога, фахівця, громадянина, патріота та інноватора; сприянні досягненню Цілей сталого розвитку України шляхом імплементації кращих європейських практик та принципів інноваційності до своїх наукових досліджень і професійної діяльності, формуючи особистість з високим рівнем професійної компетентності, інтелектуальної активності та соціальної відповідальності [5].

Основними пріоритетами розвитку університету є прагматизація змісту освіти і науки з метою поширення культури якості та зміцнення БДПУ як простору можливостей для особистісного і професійного зростання; інноваційно-прогресивного центру наукових досліджень українського Північного Приазов'я задля реалізації Цілей сталого розвитку України; плекання загальнолюдських, крос-культурних, професійних цінностей та просування національно-патріотичних ідей спільнотою однодумців, які навчають і навчаються разом [5].

Визначені пріоритети розвитку університету закладають міцне підґрунтя для сучасного освітнього середовища, яке відповідає викликам часу, та сприяють підвищенню професійного зростання здобувачів вищої освіти, навіть у складних умовах. Саме це й визначило наш підхід до розробки стратегій підготовки хореографів, що враховують як інноваційні технології, так і потребу в гнучкості та психологічній підтримці.

У своєму дослідженні ми виокремили такі сучасні стратегії підготовки хореографів в умовах релокації ЗВО: гнучка організація освітнього процесу; використання цифрових технологій; практико-орієнтоване навчання в умовах зміненої реальності; психологічна підтримка здобувачів вищої освіти і викладачів; співпраця з іншими ЗВО та партнерами; збереження культурної спадщини та творчого потенціалу.

Розкриємо більш детально стратегії підготовки хореографів, спираючись на власний досвід роботи в тимчасово переміщеному

закладі вищої освіти – Бердянському державному педагогічному університеті.

Гнучка організація освітнього процесу в умовах переміщення закладу освіти стає ключовим чинником забезпечення доступності, ефективності та якості навчання. Такий підхід дозволяє зберегти контингент здобувачів вищої освіти, які можуть перебувати в різних регіонах країни та за її межами; забезпечити безперервність навчання навіть в умовах кризових ситуацій, оптимізувати використання ресурсів і часу в нових обставинах, підтримувати психологічний комфорт і мотивацію всіх учасників освітнього процесу.

Бердянський державний педагогічний університет сьогодні надає освітні послуги здобувачам вищої освіти першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів за різними спеціальностями як в синхронному, так і асинхронному форматі із застосуванням дистанційних технологій, а з 2024–2025 навчального року впроваджує формат змішаного навчання (blended learning). Так, наприклад, синхронне навчання майбутніх хореографів відбувається на платформі ZOOM із записом практичних занять з метою фіксації їх для здобувачів вищої освіти, які тему будуть опановувати в асинхронному форматі у зв'язку з безпековою ситуацією чи в разі відсутності на занятті з поважної причини тощо.

Змішане навчання стає можливим завдяки договорам про співпрацю з іншими закладами освіти, установами для практичної підготовки фахівців-хореографів, а також навчальним аудиторіям у м. Запоріжжі, куди тимчасово релоковано Бердянський державний педагогічний університет.

Так, деякі практичні заняття з ОК «Теорія і методика викладання класичного танцю» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 1 курсу спеціальності 024 Хореографія відбуваються в змішаному форматі: в Zoom-конференції онлайн та очно в Запорізькій дитячій школі мистецтв № 2, яка є головним культурним осередком Південного мікрорайону міста Запоріжжя. Така форма роботи дуже важлива в умовах тимчасового переміщення університету, що забезпечує розвиток технічної

майстерності, сценічної виразності та емоційної взаємодії здобувачів освіти.

Попри всі виклики, у Бердянському державному педагогічному університеті постійно реалізуються святкові зустрічі, виховні проекти та інші цікавинки «живого» спілкування. Хочемо навести приклад підготовки та проведення посвяти в першокурсники, яка відбулася на початку навчального року, де студенти-хореографи мали можливість виступити на двох сценічних просторах: у місті Запоріжжі та у віртуальній залі – відеоконференції.

Освітній процес за рівнями вищої освіти здійснюється з урахуванням визнаних в Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО) та рекомендованих Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою механізмів і процедур із дотриманням вимог Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в ЄПВО. Модульно-рейтинговий підхід дозволяє створювати завдання, які можна адаптувати до нових умов. Так, наприклад, завдання самостійної роботи з освітньої компоненти «Теорія і методика викладання сучасного сценічного танцю» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 2 курсу ми розробили у формі проходження «Марафону з сучасного танцю» в соцмережі Instagram. Окрім того, дуже важливим підґрунтям для якісного засвоєння освітнього матеріалу стала освітня платформа Moodle, де розміщуються посилання на контент практичних занять з хореографічної підготовки на персональних YouTube-каналах викладачів.

Індивідуальна траєкторія освітнього процесу з урахуванням потреб кожного студента в умовах релокації надає можливість здобувачам вищої освіти отримувати консультації викладачів, що допомагає покращити практичні навички та теоретичні знання.

Отже, гнучка організація освітнього процесу є ключовим інструментом адаптації в умовах релокації ЗВО. Вона забезпечує доступність освіти, сприяє збереженню контингенту здобувачів вищої освіти та штату викладачів, а також підтримує високі стандарти підготовки майбутніх фахівців-хореографів.

В умовах тимчасового переміщення закладу вищої освіти цифрові технології стають невід'ємною частиною освітнього процесу, оскільки дозволяють забезпечити доступність навчання, підтримувати комунікацію між викладачами та здобувачами освіти, а також створювати нові форми викладання, що сприяють інтеактивності та практичній спрямованості. Для хореографії, яка поєднує теоретичні знання та практичні навички, цифрові інструменти відкривають можливості адаптації до змінених умов, без втрати якості навчання.

Окрім цього, майбутні хореографи мають можливість використовувати відеоуроки, віртуальні інструменти для творчих постановок з освітньої компоненти «Мистецтво балетмейстера» (наприклад, ArrangeUs) тощо, а викладачі застосовують ігрові цифрові інструменти Jeopardy Labs, Wordwall, Kahoot тощо для перевірки знань.

На нашу думку, існують такі переваги цифрових технологій у хореографічній освіті: гнучкість (студенти можуть навчатися незалежно від місця перебування), доступність (цифрові матеріали та ресурси доступні в будь-який час), інтерактивність (створення інтерактивних завдань, які залучають студентів до активної роботи), індивідуалізація (можливість налаштування навчання під потреби кожного здобувача), архівування процесу (збереження відео, планів занять та інших матеріалів для подальшого використання в практичній діяльності).

Принагідно зазначимо, що відеоархіви виконують роль містка між минулим, теперішнім і майбутнім у хореографічній освіті, сприяючи формуванню багатогранних фахівців, які володіють як практичними, так і теоретичними знаннями. Так, під час вивчення вибіркової освітньої компоненти «Створення танцювального відео» майбутні хореографи набувають навичок роботи в різних гібридних професіях: відеограф, хореографічний режисер, танцівник кіно тощо.

Цікавим віртуальним заходом у Бердянському державному педагогічному університеті, на нашу думку, є онлайн-екскурсії

бібліотекою. Майбутні фахівці-хореографи мають можливість 24/7 зайти на сайт і знайти необхідну літературу для написання наукових статей, тез та курсових робіт. Провідні фахівці бібліотеки допомагають розібратися в різноманітних базах даних та електронних ресурсах, які доступні для користувачів у репозитарії БДПУ – електронному сховищі наукових робіт викладачів та здобувачів університету. Справжньою скарбничкою онлайн-екскурсій є Фонд рідкісної та цінної книги бібліотеки, який зберігає унікальні видання, що мають історичну та культурну цінність.

Отже, інтеграція цифрових технологій в освітній процес підготовки хореографів є ефективною стратегією, яка забезпечує його неперервність та якість у складних умовах релокації, відкриває нові перспективи розвитку, зберігаючи баланс між творчістю, технічністю та інноваціями.

Практико-орієнтоване навчання є основою підготовки майбутніх хореографів, адже ця професія вимагає не лише теоретичних знань, а й високого рівня практичних навичок у виконанні танцювальних елементів, створенні постановок та роботі з творчими колективами. В умовах релокації закладів освіти виникає необхідність адаптувати освітній процес до нових реалій, ураховуючи обмеженість матеріальних ресурсів, зменшення доступу до сценічних майданчиків та зміну складу академічних груп.

У практиці роботи з майбутніми хореографами ми використовуємо декілька напрямів: організація виробничих практик у змішаному форматі, співпраця з танцювальними колективами випускників-хореографів БДПУ, апробація методик на культурних заходах і проектах, участь у майстер-класах, інтенсивах та тренінгах тощо. Так, наприклад, під час вивчення ОК «Теорія і методика викладання сучасного сценічного танцю» здобувачами першого рівня вищої освіти спеціальності 024 Хореографія завдяки платформі сучасного танцю *Let the Body Speak* вони мали змогу пройти серію майстер-класів від провідних танцівників та педагогів, які ділилися закордонними техніками та методами: «Вступ та основи техніки Марти Грехем» (Олеся Шляхтич), «Вступ до Jooss-Leeder

Method» (Галина Щупак), “Physical Class: DanceTechnique in one metre squared” (Carrie Whitaker), “Physical Class: DanceTechnique” (Madison Burgess) тощо. [9].

Організація виробничих практик майбутніх хореографів БДПУ відбувається у місцевих культурних центрах, театрах, школах мистецтв, про що є договори про співпрацю з такими організаціями та установами різних міст (м. Запоріжжя, м. Дніпро, м. Київ, м. Львів тощо). Це дозволяє здобувачам вищої освіти отримати реальний досвід роботи в професійному середовищі, адаптуватися до умов сучасної хореографічної діяльності та залучатися до створення культурних проєктів. Практика сприяє вдосконаленню в майбутніх хореографів виконавських і педагогічних навичок, допомагає формувати компетенції організації репетиційного процесу, постановки номерів та проведення занять із різними віковими категоріями. Окрім того, взаємодія з творчими колективами в регіонах України сприяє обміну досвідом між митцями, популяризації сучасного хореографічного мистецтва та інтеграції здобувачів вищої освіти в професійну спільноту ще під час навчання.

У процесі професійної підготовки мотивуємо здобувачів до участі у волонтерських проєктах, пов’язаних з мистецтвом, для популяризації хореографії та підтримки громад. Це відбувається переважно зі здобувачами вищої освіти, які знаходяться за кордоном. Так, наприклад, студентка 2 курсу Валерія М. у Вірменії стала учасницею волонтерського руху, до якого долучилися представники України, Італії, Франції та Грузії. Головним завданням цього руху було спілкування молоді 13–18 років під час розваг, ігор, діалогів. Валерія Ч. у літній період працювала хореографом у дитячому таборі «Сяйво» при українській школі «Материнка» у місті Познань у Польщі. Здобувачка 3 курсу Христина О. стала педагогинєю міського танцювального табору з української народної хореографії “Volja linnalaager” в м. Таллінн (Естонія) від Асоціації українських організацій в Естонії за підтримки Міністерства Культури та Інтеграційного Фонду.

Отже, перевагами практико-орієнтовного підходу в освітньому процесі підготовки хореографів в умовах сьогодення є забезпечення адаптації до реальних викликів професійної діяльності, формування здатності швидко реагувати на зміни та знаходити творчі рішення, сприяння розвитку ініціативності, лідерських якостей та командної роботи, підтримка мотивації студентів завдяки залученню до реальних практичних завдань.

Практико-орієнтоване навчання в умовах релокації не лише забезпечує збереження рівня професійної підготовки майбутніх хореографів, а й сприяє розвитку їхнього інноваційного мислення. Це підхід дозволяє не просто адаптуватися до нових умов, а й використовувати їх як джерело для творчого зростання.

Важливою стратегією освітнього процесу внутрішньо переміщеного університету є психологічна підтримка здобувачів вищої освіти і викладачів, що є ключовим інструментом для створення комфортного середовища, необхідного для успішного навчання та викладання.

У Бердянському державному педагогічному університеті працює навчальна психолого-консультативна лабораторія, основною місією якої є створення умов для всебічного розвитку здобувачів освіти, охорони їх психічного здоров'я, надання психологічної допомоги (підтримки) всім учасникам освітнього процесу. Викладачі й студенти мають можливість взяти участь у тренінгах, кінолекторіях, навчальних програмах, майстер-класах, психологічних акціях; отримати індивідуальні психологічні консультації тощо.

Так, наприклад, здобувачі вищої освіти хореографічних спеціальностей проходили тренінг «Емоційне вигорання» та «Ресурсність митців», де ознайомилися з основними причинами та проявами емоційного вигорання у представників творчої сфери, а також отримали практичні рекомендації щодо збереження психоемоційного балансу; засвоїли техніки саморегуляції, вправи для зниження стресу та розвитку емоційної стійкості, що є надзвичайно важливими в умовах інтенсивної творчої діяльності

та високого емоційного навантаження. Здобувачі та викладачі-хореографи мали змогу поділитися власним досвідом, обговорити складні ситуації, з якими стикаються у професійній діяльності, і знайти ефективні шляхи їх вирішення.

Функціонування на базі БДПУ психологічної онлайн Кав'ярні для викладачів «Я тут» сприяє створенню атмосфери підтримки та взаєморозуміння серед педагогічного колективу, допомагає зберігати ентузіазм у викладанні та зміцнювати командний дух.

З метою створення комфортного освітнього середовища для майбутніх хореографів в онлайн-форматі викладачі починають заняття з психологічної хвилинки, де застосовуємо картинки-настрої, метафоричні асоціативні картки, дихальні й тілесні вправи. Це надає можливість здобувачам вищої освіти поділитися переживаннями й почуттями, а викладачам – більше зрозуміти потреби і вчасно психологічно їх підтримати. Крім цього, студенти обирають освітню компоненту «Танцювальна терапія», яка допомагає знайти баланс, подолати перешкоди та віднайти психологічну рівновагу. Під час занять студенти вивчають основи танцювальної терапії, освоюють техніки релаксації, дихальні практики та методи тілесно-орієнтованої роботи, які сприяють зняттю м'язового і психологічного напруження. Курс не лише допомагає здобувачам вищої освіти піклуватися про власне психофізичне здоров'я, а й дає інструменти, які вони зможуть використовувати у майбутній професійній діяльності.

Психологічна підтримка викладачів і здобувачів вищої освіти стає важливим компонентом підготовки майбутніх хореографів в умовах війни та переміщення університету, допомагаючи не лише формувати професійні навички, а й розвивати психологічну стійкість, необхідну для успішної кар'єри у сфері танцювального мистецтва.

Співпраця Бердянського державного педагогічного університету з іншими ЗВО та партнерами є важливим елементом забезпечення якості освіти, професійного зростання викладачів і студентів, а також інтеграції в освітній та науковий простір України.

Така взаємодія сприяє обміну досвідом, реалізації спільних проєктів, участі у тренінгах, вебінарах та наукових конференціях.

Особливо актуальним є спільне провадження інноваційних освітніх програм, створення можливостей академічної мобільності для здобувачів і викладачів, а також залучення до міжнародних грантових програм. Крім того, співпраця допомагає зберегти зв'язок із культурною, соціальною та професійною спільнотою в умовах викликів, пов'язаних із релокацією.

Яскравим прикладом участі в програмі академічної мобільності здобувачів вищої освіти спеціальності 024 Хореографія БДПУ є налагодження співпраці з Львівським національним університетом імені Івана Франка, який на початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, після окупації міста Бердянська, забезпечив можливість продовжувати отримувати якісну освіту. Студенти спеціальності 014 Середня освіта (Хореографія) навчалися в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за програмою мобільності.

Співпраця закладів вищої освіти підтримує стабільність освітнього процесу та створює можливості для інтеграції студентів і викладачів у нові умови, розвиваючи їхню адаптивність і стійкість. Взаємодія між ЗВО допомагає обмінюватися ресурсами, знаннями та досвідом, а також спільно вирішувати організаційні та освітні виклики. У період кризи важливо зберегти національні культурні традиції, які є основою хореографічної освіти. Творчий потенціал викладачів і здобувачів також стає рушієм для інновацій.

Збереження та популяризація культурної спадщини відбувається в освітньому процесі під час вивчення ОК «Теорія і методика викладання українського народно-сценічного танцю», «Народознавство та хореографічний фольклор України», «Мистецтво балетмейстера», «Бойовий гопак» тощо у формі відкритих лекцій, семінарів-практикумів, виступів на науково-практичних конференціях тощо, а також покладено в основу виховної роботи БДПУ.

Так, наприклад, у процесі вивчення освітньої компоненти «Народознавство та хореографічний фольклор України» зі здобувачами першого рівня вищої освіти 1 курсу спеціальності 024 Хореографія відбувається ознайомлення з фольклорним матеріалом, зокрема з танцями Запорізького краю. Майбутні хореографи із задоволенням беруть участь у проектній діяльності, апробують вивчення танців-ігор та хороводів на вихованцях ансамблів, організовують волонтерські акції в підтримку України за кордоном, де популяризують фольклорні традиції нашого народу.

Викладачі хореографічних спеціальностей Бердянського державного педагогічного університету в співпраці з Центром дитячо-юнацької творчості ім. Є. Рудневої вже шостий рік поспіль організовують та проводять семінар-практикум «Діалог актуальних дискурсів хореографічної освіти: теорія, методика, практика», де домінантою є національно-патріотичний аспект та позашкільна освіта. У рамках семінару були проведені різноманітні види лекцій, тренінги, майстер-класи, панельні дискусії тощо. Учасники шукали дієві методи національно-патріотичного виховання, обговорюючи проблематику, ділилися досвідом, наголошували на загальних проблемах, пропонували шляхи їх вирішення. Така форма популяризації цієї проблеми сприяє активному залученню учасників до обговорення важливих суспільних питань, об'єднує представників хореографічної сфери з різних куточків України та за її межами для напрацювання спільних рішень і підвищує обізнаність громадськості щодо актуальності національно-патріотичного виховання. Це дозволяє не лише обмінюватися досвідом, але й створювати нові підходи до реалізації освітніх програм, ураховуючи сучасні виклики та потреби суспільства.

Виховна робота в БДПУ є важливою складовою освітнього процесу, вона спрямована на забезпечення гармонійного цілісного розвитку особистості, формування у здобувачів гуманістичного світогляду, соціально-політичної орієнтації, моральності й культури, виховання на основі національних традицій і культурно-історичного надбання українського народу. Викладачі та здобувачі

вищої освіти хореографічних спеціальностей постійно беруть участь у різних виховних проєктах та заходах в змішаному форматі, вони є частиною культурного життя університету «без стін», активно пропагуючи мистецтво танцю як засіб творчого самовираження та міжкультурної комунікації. Завдяки своїй діяльності вони сприяють формуванню позитивного іміджу закладу освіти, зміцненню зв'язків із громадськістю та інтеграції сучасного хореографічного мистецтва в освітньо-культурний простір.

Збереження та популяризація культурної спадщини України в підготовці студентів-хореографів релокованого ЗВО є важливим компонентом формування професійної ідентичності, розвитку національної самосвідомості та зміцнення культурного коду нації. Це сприяє передачі традиційних цінностей через мистецтво танцю, вихованню шанобливого ставлення до історичної спадщини та створенню умов для творчого переосмислення культурних надбань у сучасному контексті.

Таким чином, сучасні стратегії підготовки хореографів демонструють високу ефективність у контексті адаптації до викликів сьогодення, забезпечуючи інтеграцію інноваційних підходів та збереження культурної спадщини. Аналіз наукових досліджень та практичний досвід Бердянського державного педагогічного університету як тимчасово переміщеного закладу освіти свідчить про важливість гнучкої організації освітнього процесу, використання цифрових технологій, практико-орієнтованого навчання та надання психологічної підтримки. Результати власної практичної діяльності демонструють ефективність упровадження стратегій в освітній процес під час професійної підготовки майбутніх фахівців-хореографів та їх значний потенціал для використання в інших закладах вищої освіти, що функціонують в умовах тимчасового переміщення чи кризових ситуацій.

Перспективи подальших розробок вбачаємо в обґрунтуванні важливості питань резильєнтності викладачів і здобувачів вищої освіти хореографічних спеціальностей та висвітленні ефективних механізмів її формування, зокрема через розвиток емоційної

стійкості, адаптивності до змін, психолого-педагогічної підтримки та інноваційних підходів у навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук Л. М. Бар'єри розвитку хореографічно-педагогічної освіти як інноваційного явища. *Емпіричні дослідження для реформування освіти в Україні* : зб. матеріалів I Міжнар. наук. конф. Української асоціації дослідників освіти (Київ, 11 лют. 2017 р.). Київ; Дрогобич : ТзОВ «ТрекЛТД», 2017. С. 11–14.
2. Лиман І., Петрик К. Традиції та новації: міжнародний і європейський досвід освітньої діяльності Бердянського державного педагогічного університету в умовах релокації. *Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій*. Вип. VIII. Київ : APREI, 2023. С. 46–55. URL: <http://yearlybook-aprei.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/The-Ukrainian-Yearlybook-on-European-Integration-Studies.-Issue-VIII.-2023.pdf>
3. Мартиненко О. В. Вектори успішної підготовки фахівців хореографічного профілю. Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців мистецьких дисциплін як фактор їх професійної самореалізації : колективна монографія / О. В. Мартиненко та ін.; за ред. А. І. Омельченко. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2019. С. 164–189.
4. Мартиненко О., Тараненко Ю. Освітні виклики фахової підготовки бакалавра хореографії. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Бердянськ : БДПУ, 2024. Вип. 1. 340 с. С. 208–218.
5. Стратегія розвитку Бердянського державного педагогічного університету (2022–2025 рр.). URL: https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Stratehiiiia_BDPU.pdf (дата звернення: 20.10 2024).
6. Тараненко Ю. Активні форми вивчення народознавства та українського танцювального фольклору студентами-хореографами. *Художні практики та мистецька освіта у кроскультурному просторі сучасності* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., 11–12 жовтня 2022 р. Полтава: 2022. 171 с. С. 128–132.
7. Androshchuk L., Medvid T., Blahova T., Zhyrov O., & Bykova O. Training of Choreographers in Higher Education Institutions. *Harmonia:*

- Journal of Arts Research and Education*. 2023 (1), pp. 14–27. URL: <https://journal.unnes.ac.id/nju/index.php/harmonia/article/view/43559>
8. Lopatina H., Tsybuliak N., Popova A., Bohdanov I. and Suchikova Y. University without Walls: Experience of Berdyansk State Pedagogical University during the war. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. No. 21(2-si). Pp. 4–14. DOI: [https://doi.org/10.21511/ppm.21\(2-si\).2023.02](https://doi.org/10.21511/ppm.21(2-si).2023.02)
  9. LET THE BODY SPEAK is a hub of the Ukrainian contemporary dance during the war. URL: <https://www.youtube.com/@letthebodyspeak/videos> (дата звернення: 2023–2024 pp.).

3.2 ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ХОРЕОГРАФІЧНОГО ПРОФІЛЮ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Євроінтеграційні процеси в українській системі освіти розглядаються як важливий ресурс розвитку інтелектуального потенціалу нації, спрямований на створення конкурентоспроможної, динамічної, мобільної моделі, в якій мають оптимально поєднуватися кращі вітчизняні й зарубіжні традиції. У зв'язку з цим якість фундаментальної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти вимагає постійного оновлення змісту.

Особливо актуальною ця проблематика постає в умовах воєнного стану в Україні і трактується як «наскрізне завдання розвитку системи освіти в повоєнний період у довгостроковій перспективі» (С. Бабак, С. Шкарлет, О. Лісовий). Саме зараз, коли українці виборюють свою державність, незалежність і свободу, проблема якості освіти набуває важливого ідеологічного, соціального, економічного і технічного значення. Держава має розуміти, до яких наслідків можуть призвести стрімкі освітні реформи; визначити пріоритети, щоб через запровадження досвіду європейських та світових закладів вищої освіти не втратити національні культурно-історичні цінності та зберегти кращі напрацювання фахової підготовки здобувачів.

Мистецька освіта – особливий сегмент вищої освіти, адже на відміну від інших сфер вона має для держави важливе значення, оскільки пов'язана не лише з підготовкою фахівців для ринку праці та продукування благ – в цій системі формуються цінності, суспільні орієнтири розвитку, естетичні критерії споживання культурних продуктів та культурних практик. Отже, мистецька освіта впливає на формування стратегічної основи розвитку держави [3, с. 164].

У руслі останніх подій в Україні особливого значення набуває посилення ролі національної культури, зорієнтованої на відтворення і розвиток матеріальних і духовних цінностей народу та передачу їх нащадкам. Тому, система вищої мистецької освіти має бути зорієнтована на підготовку митців та вчителів мистецьких дисциплін, які б відповідали європейським стандартам і при цьому свідомо вирішували комплекс завдань щодо вивчення, відродження, збереження та впровадження у сферу своєї професійної діяльності духовних надбань українського народу, були спроможні вести культурну дипломатію, уміли швидко та гнучко адаптуватися до різних культурних середовищ.

Проблематику активізації процесу реформування вищої мистецької освіти відповідно до умов соціально-орієнтованої інтеграції України в європейську освітню спільноту розглядали Ф. Ващук, О. Комаровська, О. Дацко, О. Савченко, Г. Ніколаї, Л. Андрощук, О. Плахотнюк, О. Реброва та інші. Учені порушували багато актуальних питань модернізації освітньої мистецької галузі відповідно вимог сьогодення і специфіки тієї чи іншої спеціальності.

Трансформація вищої хореографічної освіти відносно європейських стандартів і вимог в умовах воєнного стану в Україні ставить перед ЗВО багато викликів. З першими непорозуміннями цього процесу стикнулися заклади вищої освіти, які готують фахівців за спеціальністю 014 «Середня освіта (Хореографія)». Згідно з наказом МОН України № 260 від 04 березня 2024 року «Про затвердження переліку предметних спеціальностей спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)...»,

ця спеціальність була вилучена з переліку і, як наслідок, вчителі хореографії в ЗЗСО були звільнені або переведені на інші вакансії на різних умовах працевлаштування. Отже, урок хореографії, зміст якого спрямований на вирішення актуальних проблем покращення фізичного та психічного здоров'я здобувачів освіти, залучення їх до національних культурних надбань з метою національно-патріотичного виховання, вбачається в реформах як зайвий структурний компонент шкільної освіти. Держава більше не потребує вчителя хореографії, що поступово призведе до втрати ціннісних напрацювань фахової підготовки фахівців педагогіко-хореографічного профілю.

Зауважимо, що за останні десятиріччя актуальність фахової підготовки вчителя хореографії, здатного працювати в шкільних та позашкільних закладах освіти, розкривалася в наукових дослідженнях відомих українських науковців (Т. Благова, Л. Андрощук, О. Реброва, І. Терешко, Г. Ніколаї, О. Мартиненко, Ю. Тараненко, Ю. Ростовська, О. Бикова, Л. Пригода, С. Калашник, І. Кощавець та ін.). Так, у докторській дисертації Т. Благової (2021) зроблено цілісний та аргументований аналіз розвитку хореографічної освіти в Україні в період ХХ – початку ХХІ століття. Авторка підкреслює, що залучення майбутніх учителів до хореографічної діяльності в системі педагогічної освіти того періоду зумовлювалося передусім посиленням уваги до мистецтва хореографії в системі шкільництва і впровадження в навчальні плани шкільної освіти дисциплін хореографічного спрямування (гімнастики, ритмопластики, рухливих ігор, танців), а також застосування хореографії в позаурочній діяльності (танцювальні гуртки) [2]. На актуальності фахової підготовки фахівців педагогіко-хореографічного профілю наголошується в ряді кандидатських дисертацій, які були захищені за останні роки: В. Максименко «Формування художньо-творчого досвіду майбутніх викладачів хореографії у процесі фахової підготовки» (2024), М. Разводова «Підготовка студентів педагогічних коледжів до формування хореографічних умінь і навичок учнів молодшого шкільного віку» (2024), А. Подгорінова «Формування

творчої індивідуальності майбутнього вчителя хореографії у процесі фахової підготовки» (2024), С. Твердохліб «Формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів хореографії в процесі фахової підготовки» (2021), О. Скрипник «Формування професійного іміджу майбутніх учителів хореографії у процесі фахової підготовки» (2020), Хе Сюефей «Удосконалення музичної підготовки майбутнього вчителя хореографії в умовах вищої педагогічної освіти» (2019), Ю. Тараненко «Підготовка майбутніх учителів хореографії до розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів» (2017), О. Бикова «Формування індивідуальних творчих здібностей майбутніх учителів хореографії у процесі позааудиторної виховної роботи вищих навчальних закладів» (2017), О. Пархоменко «Формування балетмейстерських умінь майбутніх учителів хореографії у процесі фахової підготовки» (2016), Ю. Волкова «Формування художньо-комунікативних умінь майбутніх учителів музики і хореографії» (2016) та інші. Отже, можемо зробити висновок, що проблематика підготовки вчителя хореографії є актуальною і розглядається вченими з позиції різних професійних аспектів.

Такий науковий інструментарій є важливим підґрунтям для підготовки фахівців, здатних викладати хореографію в закладах освіти і вирішувати важливі професійні завдання. Але слід зазначити, що на сьогодні в Україні залишилося лише 4 заклади вищої освіти, які готують фахівців за спеціальністю 014 «Середня освіта (Хореографія)», два з яких у 2024 році у зв'язку з нововведеннями в реформуванні освіти не проводили набір на цю спеціальність. Отже, українська система освіти з часом втратить фахівців педагогіко-хореографічного профілю, які здатні системно та компетентно викладати хореографію в закладах освіти.

Не менш болючим для української хореографічної спільноти є Постанова Кабінету Міністрів України № 1021 від 30 серпня 2024 року щодо внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Такі зміни зумовлені встановленням

відповідності між українськими спеціальностями та деталізованими галузями Міжнародної стандартної класифікації освіти. Відносно цього документу дві окремі спеціальності «Хореографія» та «Сценічне мистецтво» були об'єднані в нову спеціальність «Перформативне мистецтво». На думку більшості науково-педагогічних працівників ЗВО України, які готують здобувачів за спеціальністю 024 «Хореографія», це призведе до звуження підготовки фахівців, втрати унікальної системи хореографічного освіти, складнощів збереження українського фольклорного танцю і відновлення його традицій. На сьогодні залишається актуальною проблема стандартів, за якими потрібно розробляти освітні програми за новою спеціальністю «Перформативне мистецтво», щоб здійснювати набір здобувачів вищої освіти в 2025 році.

Отже, стрімкий рух мистецької хореографічної освіти в європейській освітній простір ставить багато викликів перед ЗВО. Головним залишається збереження кращих напрацювань у підготовці хореографів, які, як показує досвід, є конкурентоспроможними на ринку праці не лише в Європі, а й у всьому світі. Не менш важливим у перспективі є завдання підготовки фахівця «Перформативного мистецтва», здатного вивчати та популяризувати етнокультурні цінності (звичаї, обряди, релігійні традиції). Важливо в змісті освітніх програм залишити принцип національності та регіональності з акцентом на українську танцювальну культуру.

Незважаючи на окреслені вище освітні виклики, заклади вищої освіти, які готують фахівців хореографічного профілю, продовжують працювати якісно та чесно, намагаючись упроваджувати в цей процес новітні форми та методи навчання, організувати активну співпрацю з різними учасниками освітнього процесу.

Мета публікації полягає у висвітленні досвіду підготовки фахівців хореографічного профілю в контексті євроінтеграційних процесів на прикладі Бердянського державного педагогічного університету (БДПУ).

Протягом п'яти останніх років БДПУ набув досвіду підготовки фахівців у найбільш непередбачуваних умовах: офлайн навчання,

змішане навчання, онлайн та асинхронне навчання. За ці роки університет працював в умовах пандемії, де набув першого досвіду дистанційного навчання хореографії, та в умовах релокації, пов'язаної з окупацією м. Бердянська.

Попри всі виклики, в ЗВО готують фахівців хореографії за двома ОПП: «Хореографія» (спеціальність 024 «Хореографія») та «Середня освіта (Хореографія). Фітнес» (спеціальність 014 Середня освіта (Хореографія)) [7], обидві з яких пройшли успішні акредитації (2020, 2021), а з початком війни в Україні було здійснено ще дві умовно-відкладені акредитації.

Чинне законодавство декларує автономію закладів освіти не лише у виборі, а й у створенні освітніх програм (стаття 33 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII і стаття 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX). Унікальність кожної освітньої програми передбачена потребами ринку праці Запорізького регіону і має на меті забезпечення випускників ЗВО загальними і фаховими компетентностями. Зараз Україна потребує фахівців, здатних працювати в умовах воєнного та післявоєнного часу, тому систематично відбувається перегляд та вдосконалення змісту ОП з позиції їх актуальності.

Метою ОПП «Хореографія» є професійна підготовка сучасних висококваліфікованих фахівців у галузі хореографічного мистецтва з високим рівнем професійної компетентності, інтелектуальної і творчої активності, соціальної відповідальності; мотивованих на якісне виконання професійних обов'язків і здатних здійснювати виконавську, балетмейстерську, викладацьку, методичну діяльність відповідно до потреб праці сьогодення.

ОПП «Середня освіта (Хореографія)» є єдиною програмою в Україні, яка об'єднує в собі хореографію і фітнес і готує конкурентоспроможного вчителя хореографії, орієнтованого на сучасні освітні потреби та соціальні запити, з високим рівнем професійної компетентності, інтелектуальної активності, соціальної відповідальності, здатного здійснювати інноваційну педагогічну

діяльність з домінантою національно-патріотичного виховання в закладах освіти, інтегрувати хореографію та фітнес з метою вирішення актуальних освітніх завдань.

Траекторіями освітньої діяльності фахової підготовки хореографів обох спеціальностей у БДПУ можна окреслити: орієнтир на якісну підготовку фахівців через подолання освітніх викликів; систематичне осучаснення ОПП з позиції вимог сьогодні (співпраця зі стейкхолдерами); професійне зростання викладацького складу; оновлення матеріально-технічної бази шляхом відкритих закупівель (навіть в умовах релокації); розширення горизонтів співпраці з іншими ЗВО; відкритий доступ до засвоєння закордонних практик, самореалізація через створення актуального мистецького продукту, психологічна підтримка та корекція психологічного стану учасників освітнього процесу, підтримка іміджу БДПУ.

Основними труднощами фахової підготовки хореографів з початком воєнних дій в Україні можна вважати: тривале онлайн навчання і відносно цього зниження рівня практичної підготовки та обмеженість сценічної практики; втрата мотивації до навчання через невпевненість у завтрашньому дні; професійне вигорання викладачів, пов'язане з подоланням життєвих та професійних викликів, збереження контингенту здобувачів освіти та викладацького складу; пошук ефективних форм та методів навчання для здійснення освітнього процесу в найбільш непередбачуваних умовах тощо.

Одним з найважливіх викликів фахової підготовки хореографів в БДПУ є збереження якісного виконання змісту освітньо-професійних програм в умовах довготривалого дистанційного навчання.

Позитивні та негативні моменти дистанційної хореографічної освіти розглядалася в наукових публікаціях О. Барабаш, О. Єфімової, Т. Луговенко, Р. Кундис, С. Куценко, Н. Кривунь, О. Мартиненко, Т. Медвідь, О. Мерлянової, О. Пастухова, Є. Подкопай, В. Сидоренко, Ю. Тараненко та ін. Більшість

дослідників наголошують, що така форма навчання є ефективною лише в синтезі з традиційною освітою, яка здійснюється в танцювальних аудиторіях під наглядом викладача. Автори публікацій зазначають, що дистанційна освіта може сприяти покращенню зосередженості, уваги, стійкості, технічності, цілеспрямованості, системності, якості та ефективності в сольному виконавстві, розширенні кругозору, наполегливості в отриманні професійних якостей особистості; стимулювати активність та самоосвіту, покращувати цифрові навички, збільшувати цифровий простір та ін. [4; 6].

Розглянемо специфіку підготовки майбутніх хореографів в університеті «без стін» з огляду на формування виконавської, балетмейстерської, педагогічної та наукової компетентностей у дистанційному форматі.

З позиції унікальності обох освітніх програм особливої уваги під час фахової підготовки набуває формування педагогічної компетентності майбутніх фахівців хореографічного профілю. Крім того, це корелюється зі змістом Стандарту вищої освіти України зі спеціальності 024 «Хореографія», який включає фахові компетентності, спрямовані на розвиток педагогічної складової майбутнього хореографа (СК 04, СК 05, СК 12, СК 13).

Педагогічний аспект професійної компетентності хореографа розкривається в багатьох наукових публікаціях: Ю. Ростовська (професійна підготовка майбутніх учителів хореографії у контексті формування їх педагогічних переконань); О. Єфімчук (специфіка професійної підготовки вчителя хореографії в педагогічному закладі вищої освіти); Л. Андрощук (індивідуальний стиль діяльності педагога-хореографа); Я. Левченко (професійна підготовка майбутніх хореографів як педагогічна проблема); Ян Чжуан, Н. Добролюбова (професійна підготовка майбутніх педагогів-хореографів); Т. Царик, Л. Боремчук (модель професійної підготовки керівників хореографічних колективів); О. Яворська, П. Фриз (педагогічна готовність хореографа до впровадження народної хореографії в зміст освіти) та інші.

Основними складниками педагогічної компетентності є теоретичні знання, практичні вміння та особистісні якості. Відповідно до рекомендацій стейкхолдерів, до ОПП було включено вивчення курсів психолого-педагогічного циклу. Так, на першому курсі здобувачі вищої освіти вивчають ОК «Педагогіка» (3 кредити), що сприяє засвоєнню ключових педагогічних понять. Це має на меті сформувати вміння майбутніх фахівців моделювати освітній процес відповідно до сучасних вимог та розвиток системного педагогічного мислення і професійної самосвідомості.

На початку другого курсу студенти вивчають дисципліну «Психологія спілкування з практикумом» (3 кредити), яка ознайомлює їх основними соціальними та психологічними теоріями спілкування. Це надає можливість набути навичок ефективної комунікації в різних сферах життєдіяльності. Важливо відзначити, що зміст цієї ОК корелює з СК 16 ОПП (здатність дотримуватись толерантності в міжособистісних стосунках, етичних і добродійних взаємовідносин у сфері виробничої діяльності).

Базові основи педагогіки та психології закріплюються та вдосконалюються під час вивчення наскрізних обов'язкових компонентів ОПП, в назві яких закладено педагогічну складову: «Теорія та методика викладання класичного танцю» (21 кредит), «ТМВ українського народно-сценічного танцю» (17 кредитів), «ТМВ народно-сценічного танцю» (11 кредитів), «ТМВ сучасного бального танцю» (9 кредитів), «ТМВ сучасного сценічного танцю» (14 кредитів). Формування виконавської майстерності відбувається під час вивчення методики роботи з певними вправами та рухами, а також завдяки впровадженню лабораторного методу. Окрім того, кожна ОК містить модулі, які безпосередньо спрямовані на викладання певного виду хореографії в позашкільних установах та закладах культури і мистецтва. Застосування лабораторного методу під час вивчення цих дисциплін сприяє апробації здобутих знань та вмінь у реальних професійних умовах.

Однією з ключових міждисциплінарних дисциплін, яка формує та вдосконалює педагогічні компетентності майбутнього

хореографа, є «Теорія та методика роботи з хореографічним колективом» (9 кредитів), яка передбачає формування професійної готовності майбутнього фахівця до керівництва танцювальним колективом (гуртком) з урахуванням сучасних освітніх вимог та соціальних запитів; засвоєння змісту традиційних та сучасних інноваційних методик педагогічної роботи; формування вмій застосовувати набуті знання та міждисциплінарні зв'язки в професійній діяльності, генерувати креативні ідеї та дотримуватися правил академічної доброчесності [10]. Дисципліна підкріплюється навчальними та виробничими практиками в хореографічних колективах та написанням курсової роботи з обов'язковим проведенням педагогічного експерименту.

Систематичне оновлення дисципліни базується на вимогах сьогодення та багаторічному досвіді викладачки, яка понад 35 років працює в закладі позашкільної освіти на посаді керівника гуртка-методиста. Так, з початком воєнних дій в Україні зміст ОК «Теорія та методика роботи з дитячим хореографічним колективом» було оновлено щодо створення безпекового навчання, надання першої домедичної допомоги та правильного дихання під час панічних атак; упровадження вправ естетотерапії та українського фольклору в зміст хореографічних занять; моделювання змісту інтегрованих видів занять; комп'ютерне проектування «брендингу» колективу (майбутнього або існуючого); ознайомлення з ігровим освітнім інструментарієм онлайн навчання (learningapps, crossword labs, davebriss.com, worldwall, geopardylabs); моделювання репертуарного плану колективу з акцентом на збереження та популяризацію української танцювальної культури.

Задля підвищення інтересу здобувачів освіти до педагогічних та методичних аспектів у роботі хореографа викладачами кафедри розробляється навчально-методичний інструментарій, який застосовується не лише в освітньому процесі БДПУ, а й користується популярністю в системі української позашкільної освіти: Ю. Тараненко «Сучасний танець. Зошит для дітей

8–11 років» [12], Н. Кривунь «Упровадження цифрових ігрових інструментів у зміст хореографічної позашкільної освіти в умовах онлайн-навчання» [5]. Зауважимо, що здобувачі мають можливість співпрацювати з викладачем під час роботи над тією чи іншою педагогічною темою. Наприклад, у процесі вивчення вибіркової дисципліни «Теорія і методика contemporary dance» доценткою кафедри Ю. Тараненко було ініційовано, розроблено та апробовано «Щоденник власного тіла» як один з інструментів роботи над поліпшенням психологічного стану.

Окремої цінності у формуванні педагогічної компетентності хореографів набувають практики. За ОПП «Хореографія» вона становить 24 кредити, причому кожний вид практики передбачає виконання ряду професійних завдань та набуття практичного досвіду. Зокрема, 12 кредитів відводяться на ознайомлення зі специфікою роботи керівника хореографічного колективу в закладах позашкільної освіти та клубних установах різного типу; 6 кредитів – на підвищення виконавської майстерності, і ще 6 кредитів – на ознайомлення з особливостями балетмейстерської роботи та перевірку готовності до неї.

Невід'ємною складовою професійного становлення майбутнього хореографа є формування його виконавсько-сценічної майстерності (Т. Благова, В. Грек, А. Ветринська, Т. Повалій, Т. Медвідь, Л. Андросчук, М. Грищенко, О. Таранцева, Ю. Ростовська, А. Паладійчук та ін.). Формування виконавської компетентності хореографів в БДПУ закладено в змісті різноманітних компонентів, які знайомлять здобувачів з теорією, методикою та практикою класичного, народно-сценічного, українського народно-сценічного танців, сучасної та бальної хореографії, а також під час вивчення дисципліни «Мистецтво балетмейстера», коли майбутні фахівці беруть участь у постановках своїх однокурсників, або виконують частину танцювального проекту самостійно. Безумовно, відсутність належного танцювального простору, опори, наявність інтернету, непередбачувані повітряні тривоги знижують якісний підхід до отримання належних виконавських

навичок. Разом з тим, кожен здобувач освіти має вільний доступ до відео-уроків, які готують науково-педагогічні працівники в рамках відповідної теми з чіткими поясненнями та рекомендаціями. Асинхронне навчання допомагає в зручний для студента час засвоїти відповідну інформацію і скласти модуль. Отже, під час асинхронного навчання важливою є самоорганізація здобувача освіти та його прагнення до самоосвіти задля отримання якісного результату.

Майбутні хореографи також мають можливість підвищувати свою виконавську майстерність під час виробничої практики на 4 курсі, яка проходить у колективах відповідного фахового спрямування (театр, філармонія, професійні ансамблі тощо). На сьогодні базами практик є колективи за місцем перебування здобувача вищої освіти. Керівником виконавської практики є соліст театру танцю «Життя» Львівської обласної філармонії Д. Ільїн, який у разі відсутності бази практики (окупована територія, територія бойових дій, сільська місцевість та ін.) надає можливість її проходження онлайн шляхом вивчення репертуару та тренувань з артистами балету театру танцю «Життя». Крім того, на спільному Telegram-каналі хореографів БДПУ анонсуються безкоштовні онлайн майстер-класи (платформа цифрового хабу «Говори тілом/Let the Body Speak»); гостьові зустрічі із закордонними хореографами (В. Васильєв, І. Бенкевич) та відомими українськими танцівниками та перформерами (В. Дубінін, В. Рубан та ін.) [7].

Наступною важливою компонентою професійної підготовки майбутнього хореографа є балетмейстерська складова, яка спрямовує майбутніх фахівців для створення творчих проектів та танцювальних номерів різного рівня складності. Проблематиці формування балетмейстерської компетентності в підготовці здобувачів зі спеціальності 024 «Хореографія» в Україні були присвячені дослідження Л. Андрощук, О. Бігус, Т. Благової, О. Плахотнюка, Н. Добролюбової, О. Пархоменко та ін. У дисертаційному дослідженні О. Пархоменко (2016) визначає поняття «балетмейстерської підготовки», під яким він розуміє «творчий процес,

спрямований на набуття хореографом теоретичних та практичних знань, що сприяють формуванню балетмейстерських умінь, які формуються на основі фахових знань, навичок (або системи навичок) завдяки варіюванню умов тренування, які ґрунтуються на майстерності та творчості, що успішно функціонують у динаміці балетмейстерської діяльності» [8].

Підготовка майбутнього хореографа в БДПУ до самостійної балетмейстерської діяльності відбувається в трьох напрямках: під час вивчення базових освітніх компонентів та дисциплін вільного вибору, у процесі проходження виробничих практик та в змісті окремих виховних заходів.

Освітньо-професійна програма «Хореографія» передбачає вивчення освітньої компоненти «Мистецтво балетмейстера» (19 кредитів) протягом усього періоду навчання і складена за принципом поступового ускладнення: від постановки сольного етюду (1 курс) до створення хореографічного спектаклю (4 курс) [9]. Усі модулі цієї дисципліни логічно побудовані і передбачають: повторення теоретичного матеріалу з композиції та постановки танцю на основі особливостей роботи балетмейстера над відповідною танцювальною формою; аналіз зразків балетмейстерських робіт; самостійне створення та публічна презентація постановочної роботи, її аналіз викладачем, глядачем та самоаналіз); оформлення постановочного плану (за окремими модулями); самостійна робота (написання наукових тез; розробка особистого бренду). Деякі модулі передбачають не лише індивідуальну балетмейстерську роботу, а й роботу в команді (хореографічна казка, колективний проект через синтез мистецтв, хореографічний спектакль), що сприяє розвитку навичок soft skills. Зауважимо, що пропозиції стейкхолдерів, пов'язані з військовою ситуацією в країні, сприяли збільшенню акценту на національно-патріотичний аспект творчої діяльності балетмейстера: постановка українських хороходів (2 курс), побутових або сюжетних українських народно-сценічних танців (3 курс) із застосуванням міждисциплінарного підходу («Народознавство та хореографічний фольклор України»,

«ТМВ українського народно-сценічного танцю»). Під час викладання інших модулів («Танці для дітей та на дітей», «Вокально-хореографічні композиції») відбувається мотивація студентів щодо пошуку можливостей застосування національно-патріотичної тематики в реалізації творчого задуму.

Формування балетмейстерської компетентності передбачено також у змісті виробничих практик, навчальних програмах інших фахових освітніх компонентів («ТМВ сучасного сценічного танцю», «Акторська майстерність та режисура в хореографії») та в переліку дисциплінах вільного вибору («Танцювальні проекти», «Експериментальна хореографія», «Інтерпретація танцювального фольклору»), які студент може обирати під час формування індивідуальної траєкторії навчання.

Коли здобувачі освіти перебувають за кордоном, у місці бойових дій або на окупованих територіях, вони мають можливість створити постановки в онлайн форматі через контакт з керівниками танцювальних колективів, які входять до Асоціації випускників БДПУ (понад 200 членів). У таких випадках майбутні фахівці застосовують покроковий відеозапис роботи балетмейстера з чіткими поясненнями хореографічного тексту, який надають керівнику колективу або виконавцям для самостійного вивчення з подальшим його розбором під час зустрічей. Крім того, відсутність сценічних площадок для показу готового номера мотивує студентів застосовувати цифрові технології (презентація відео) тощо. Останнім часом основний акцент робиться на створення відео танцю, який набуває в актуальності й активно пропагується в багатьох лекціях, майстер-класах, семінарах, відео тощо.

Наступний складник професійної підготовки – це науководослідна діяльність здобувачів, який визначається в змісті освітньо-професійних програм та навчальними планами спеціальності.

Науковий складник у фаховій підготовці хореографів повністю можна забезпечити дистанційно. Доступність Інтернет ресурсів розширює можливості доступу до різноманітних бібліотек та наукових сайтів, надає можливість онлайн участі в наукових

конференціях тощо. У зміст деяких дисциплін включено наукову складову як вид самостійної роботи. Здобувачі мають написати наукові тези з тієї чи іншої теми, яка вивчатся в певному семестрі, виступити з науковою доповіддю перед однокурсниками або в рамках Днів науки БДПУ тощо. Крім того, у змісті ОПП «Хореографія» передбачено написання двох курсових робіт з ОК «Мистецтво балетмейстера» (культурологічний аспект) та з ОК «ТМ роботи з ХК» (з проведенням експериментального дослідження в рамках виробничої практики). Майбутні фахівці мають можливість займатися в наукових гуртках, які функціонують на кафедрі, брати участь у Всеукраїнській студентській олімпіаді та конкурсах наукових робіт, які проводяться в онлайн форматі [7].

Важливе значення в професійній підготовці майбутніх хореографів у контексті євроінтеграційних процесів відводиться співпраці з іншими закладами вищої освіти, які готують фахівців хореографічного профілю [1]. За роки війни було підписано чотири таких договори. Саме академічна мобільність допомогла не ставити освітній процес в перші місяці війни на паузу. Двадцять чотири студенти БДПУ пройшли навчання у Львівському державному університеті імені Івана Франка (спеціальність 024 «Хореографія») та Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського (спеціальність 014 «Середня освіта (Хореографія)») [7].

Описаний нами досвід формування професійних компетентностей майбутніх хореографів на шляху до європейської освітньої інтеграції дає можливість зробити певні висновки. Позитивний імідж ЗВО, професійна команда викладачів, яка здатна злагоджено вирішувати різноманітні освітні виклики, орієнтація на актуальні освітні завдання та соціальні потреби, постійне оновлення освітніх програм сприяють удосконаленню дистанційного формату хореографічної освіти для тих здобувачів, які не мають можливості в умовах воєнного стану в Україні отримувати освіту в реальному або змішаному форматах. Актуальними залишаються питання подальшого пошуку ефективних форм та методів

хореографічного навчання, можливості використання штучного інтелекту в процесі освітньої діяльності, визначення мотиваційних методів навчання онлайн та методів відновлення ресурсності; засвоєння здобувачами техніки танцювально-рухової терапії; доповнення змісту всіх освітніх компонентів національно-патріотичним контентом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна мобільність здобувачів освіти. URL: <https://salo.li/D1f4ECE> (дата звернення 1.12.2024).
2. Благова Т. Розвиток хореографічної освіти в Україні (XX – початок XXI століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Полтава, 2021. 438 с.
3. Дацко О. Реформи вищої школи в Україні: виклики для мистецької освіти. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2023. Вип. 51. С. 164–176. URL.: <http://surl.li/gqrjia> (дата звернення 24.11.2024).
4. Єфімова О., Барабаш О., Подкопай Є., Сидоренко В. Проблеми вивчення хореографічних дисциплін в умовах дистанційного навчання. *Витоки педагогічної майстерності* : збірник наукових праць. Вип. 32. Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2023. С. 124–127.
5. Кривунь Н. Упровадження цифрових ігрових інструментів у зміст хореографічної позашкільної освіти в умовах онлайн-навчання : методична розробка з художньо-естетичної творчості. Бердянськ : ЦДЮТ, 2023. 64 с.
6. Мерлянова О. Роль дистанційного навчання в системі підготовки хореографів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Вип. 1. Умань : Візаві, 2021. С. 183–188.
7. Офіційний сайт кафедри хореографії та фітнесу БДПУ. URL: <http://surl.li/zeaxbn> (дата звернення 01.12.2024).
8. Пархоменко О. Формування балетмейстерських умінь майбутніх учителів хореографії у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2016. 20 с.
9. Силабус освітньої компоненти циклу професійної підготовки «Мистецтво балетмейстера»: освітня програма «Хореографія», спеціальність 024 «Хореографія», I рівень (бакалаврський) вищої освіти. Бердянськ : БДПУ, 2024. 25 с. URL: <http://surl.li/ivhepp> (дата звернення 1.11.2024).

10. Силабус освітньої компоненти циклу професійної підготовки «Теорія та методика роботи з хореографічним колективом»: освітня програма «Хореографія», спеціальність 024 «Хореографія», I рівень (бакалаврський) вищої освіти. Бердянськ : БДПУ, 2024. 25 с. URL: <http://surl.li/ivherr> (дата звернення 1.11.2024).
11. Скрипник О. М. Формування професійного іміджу майбутніх учителів хореографії у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кропивницький, 2020. 20 с.
12. Тараненко Ю., Марф'ян К., Назарова А., Піліпішина К., Самойлова С. Сучасний танець. Зошит для дітей 8–11 років / за редакцією Ю. Тараненко. Бердянськ : БДПУ, 2022. Ч.1. 59 с.

3.3 ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МИСТЕЦЬКОГО НАПРЯМУ В УМОВАХ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ

На початку XXI століття досягнутий прогрес у сфері цифрових технологій зумовив глибокі трансформації у функціонуванні різноманітних систем, охоплюючи як глобальну економіку, так і окремі організації та заклади вищої освіти. Цифровізація набула стратегічного значення, перетворившись на ключовий фактор економічного зростання, який сприяє підвищенню конкурентоспроможності національних економік і стимулює їх інтеграцію у світовий ринок. Водночас цифрові інновації стали каталізатором позитивних змін у сфері освіти, значно розширивши доступ до знань і навчальних ресурсів через онлайн-платформи, дистанційне навчання та інтерактивні освітні технології. Окрім того, цифровізація стимулює культурний розвиток суспільства, сприяючи збереженню та поширенню культурної спадщини за допомогою цифрових архівів, віртуальних музеїв і мультимедійних проєктів. Вона також забезпечує більш ефективну комунікацію та співпрацю між різними групами, створюючи нові форми соціальної взаємодії та культурного вираження.

Під впливом розвитку цифрових технологій відбувається перехід від їх фрагментарного впровадження до комплексної побудови цифрової екосистеми. Саме цифровізація орієнтує людей на процвітання, вдосконалення своїх знань, умінь, компетентностей, оволодіння новими видами діяльності [5].

Високотехнологічний напрям розвитку України підтримується державою та суспільством, про що свідчить ухвалення низки важливих нормативно-правових актів, зокрема Закон України «Про національну програму інформатизації», Постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471 «Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України», Розпорядження КМУ від 14 березня 2023 р. № 221-р «Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2023 рік», Розпорядження КМУ від 3.03.2021 р. № 167 «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації», Розпорядження КМУ № 67-р від 17 січня 2018 р. «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації». У зв'язку зі стрімким зростанням упровадження технологій у всі галузі та сфери суспільного життя, формування цифрових компетентностей громадян набуває особливого значення, а завдання з розробки Рамки цифрових компетентностей для громадян України набуває високої актуальності [7].

Для підтримки університетів в освоєнні цифрового навчання та освітніх сервісів за сприяння Міжнародного фонду «Відродження» створено команду. Разом із Міністерством освіти і науки України (МОН) вона допомагає закладам вищої освіти отримати доступ до різноманітних платформ, проводить вебінари для представників, відповідальних за цифровий компонент навчання. У співпраці з Tech To The Rescue та SoftServe команда МОН розробляє веб портал для збору інформації про можливості використання онлайн-платформ, а також успішні приклади застосування та адаптації контенту в університетах [9].

Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану, на думку В. Рогової, характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Саме тому підтримка активного впровадження інновацій в освітню галузь під час війни стала одним із ключових напрямів роботи Міністерства освіти і науки України та його підрозділів [6].

Масовий перехід ЗВО на онлайн-навчання під час пандемії коронавірусу, а згодом і з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну виявив низку можливостей та проблем, пов'язаних із використанням цифрових технологій в освітньому процесі. Для мистецьких дисциплін цей перехід був особливим викликом, оскільки традиційні методи навчання часто включають безпосередній контакт із матеріалами, техніками та інструментами, що важко перевести в цифровий формат. Але водночас це стало і можливістю для трансформації освітнього процесу, особливо в галузі мистецтва. З часом були знайдені нові способи навчання мистецьким дисциплінам в онлайн-форматі, що робить тему ще більш важливою.

Цифрові інструменти, такі як графічні планшети, 3D-моделювання, відеомонтаж, цифрові скульптури та програмне забезпечення для анімації й візуальних ефектів стали невід'ємною частиною сучасного мистецтва. Для майбутніх фахівців хореографії важливо мати можливість навчатися використанню цих технологій у рамках освітнього процесу, адже сучасний ринок праці вимагає від фахівців мистецьких напрямів здатності адаптуватися до технологічних змін і використовувати інноваційні інструменти.

Уміння працювати з сучасними цифровими платформами, сервісами та інструментами дає здобувачам вищої освіти можливість знайти роботу не лише в традиційних мистецьких галузях, а й у креативних індустріях, таких як дизайн, відеопродукція, анімація тощо.

Особливості інноваційної діяльності в галузі освіти в різних аспектах досліджували вітчизняні педагоги: О. Андреев, І. Бех, Ю. Богачков, М. Бойко, Т. Бегаль, Л. Буркова, С. Василенко, Л. Даниленко, Дж. Ендрю, О. Киричук, О. Козлова, В. Мадзігон, К. Макагон, С. Подмазін, В. Пінчук, О. Савченко, А. Сологуб, Н. Федорова, А. Фурман, А. Хуторський, М. Ярмаченко та ін. Питанням цифровізації вищої освіти займалися Д. Белшоу, М. Лещенко, Л. Манович, І. Роберт, П. Самуельсон, С. Сисоева, Д. Тапскотта, А. Яцишин та ін.

Проблеми розвитку та використання цифрових технологій в освітньому процесі висвітлюють В. Бикова, О. Бочко, О. Бурова, Б. Гершунський, А. Гуржій, М. Жалдак, Т. Коваль, О. Колгатина, А. Коломієць, В. Кремень, С. Кузьменко, Н. Морзе, Є. Полат, О. Співаковський, О. Спіріна та ін. Учені розглядають важливість та ефективність використання цифрових технологій в освіті, описують роль для підвищення ефективності освітнього процесу та досліджують їх вплив на якість освіти й особистісний розвиток здобувачів освіти.

Так, Т. Бегаль у своїй роботі розглядає роль цифрових технологій у формуванні сучасного експозиційного простору [1]. Дж. Ендрю виокремлює нові вимоги до дослідницької етики при використанні нейромереж або, так званого, штучного інтелекту в дослідженнях [3]. Особливості організації хореографічної освіти дистанційно висвітлюють у своїх роботах О. Авраменко, А. Ветринська, Л. Гаврілова, Н. Горбатова, І. Гутник, А. Кошкодаєва, О. Мартиненко, О. Мерлянова, О. Пастухова, Ю. Тараненко та ін.

До переваг цифровізації освіти науковці відносять: залучення здобувачів до самостійності з раннього віку; ліквідація паперової рутини, здобувачам освіти не треба постійно носити з собою підручники, посібники і зошити, а вчителям і викладачам – різноманітні посібники; один планшет або навіть смартфон замінить собою кілограм макулатури; економія – зниження витрат на канцелярію, використання електронних версій підручників

чи зошитів, що потребує менших витрат; більша доступність знань для людей у віддалених населених пунктах. Разом з тим, мають місце і недоліки концепції цифровізації: зниження соціалізації учнів; менше уваги фізичному розвитку; зниження ролі педагогів [2].

Порушена нами проблема є надзвичайно важливою та актуальною, оскільки підготовка до вирішення завдань в умовах зміненої реальності потребує адаптації освітнього процесу. Цифрові технології стають ключовим інструментом у підготовці майбутніх фахівців хореографії, забезпечуючи безперешкодний доступ до навчальних матеріалів та сприяючи колективній творчій діяльності, навіть в умовах війни.

Мета статті – розкрити особливості використання цифрових технологій у процесі підготовки майбутніх фахівців мистецького напрямку в умовах онлайн-навчання на прикладі досвіду роботи Бердянського державного педагогічного університету.

Цифрові технології, на нашу думку, використовують цифрові дані для зберігання, обробки, передачі й використання інформації, які включають різноманітні інструменти, системи та методи з комп'ютерних та електронних пристроїв.

Серед основних цифрових технологій в освітньому процесі української електронної системи «Мій клас» застосовуються такі: елементи дистанційного навчання з використанням сервісів відео- та текстової комунікації (Meet, Zoom, Skype, Viber тощо), засоби для організації дистанційного навчання та спільного опрацювання документів (наприклад, Google Клас і Google Документи), зберігання матеріалів у «хмарних» сховищах (наприклад, Google Диск); розміщення навчального відео з використанням сервісів YouTube; віртуальні лабораторії, інтернет-словники та енциклопедії, електронні версії шкільних підручників; цифрові пристрої SMART-лабораторій, що надійшли в школи останнім часом, для проведення досліджень навколишнього середовища, створення та програмування роботів тощо; «розумні» інструменти смартфонів (лінійка, рівень, компас, секундомір, лупа

тощо) для проведення досліджень і вимірювань, під час виконання навчальних проєктів [4].

З огляду на різноманіття цифрових технологій, які вже інтегровані в освітній процес, триває постійне вдосконалення методик викладання та навчання в закладах вищої освіти, зокрема й у Бердянському державному педагогічному університеті. Це, у свою чергу, спонукає науково-педагогічних працівників до підвищення кваліфікації та адаптації до нових викликів в умовах зміненої реальності.

Так, під час проходження програми підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників від Центру викладацької майстерності ARS DOCENDI БДПУ ми прослухали модуль «Інноваційні методики викладання та навчання у вищій школі», який включав такі теми: «Студентоцентризований підхід у викладанні та навчанні; активні методики навчання»; «Гейміфікація, веб-квести в освітньому процесі»; «Діалогічні методики викладання»; «Ігрові методики викладання»; «Проблемно-орієнтоване навчання»; «Проектне навчання, «перевернутий» клас»; «Цифрові інструменти підтримки викладання та навчання»; «ШІ у викладанні та навчанні». На основі отриманих знань та навичок, урахувавши сучасні вимоги освітнього процесу, розпочали активно впроваджувати інтерактивні технології в професійну діяльність.

Незважаючи на тимчасове переміщення до м. Запоріжжя, феноменальність «Університету без стін», Бердянський державний педагогічний університет залишається командою однодумців, залюблених у професію, з особливим кліматом та корпоративним духом, які завжди готові до змін. Станом на сьогодні, враховуючи безпекову ситуацію в країні, освітній процес в університеті здійснюється за допомогою технологій дистанційного навчання (онлайн, синхронно, асинхронно, у гібридному форматі).

Упровадження цифрових технологій у професійну підготовку майбутніх фахівців мистецького напрямку, яка здійснюється на кафедрі хореографії та фітнесу, дозволило нам імплементувати сучасні цифрові інструменти та платформи в освітній процес.

Психологія мистецтва

галузь психології, яка вивчає закономірності процесу сприйняття і розуміння людьми творів мистецтва, досліджує особливості психічної діяльності людей, що займаються творчістю (письменників, художників, композиторів тощо), під час створення ними художніх творів, а також розробляє психологічні основи художнього виховання [4].

Розкриємо на конкретних прикладах особливості використання цифрових технологій у процесі підготовки майбутніх фахівців-хореографів в умовах онлайн-навчання.

Так, готуючись до лекційних занять з фахових дисциплін «Психологія мистецтва» та «Дитячий фітнес» зі спеціальностей 024 Хореографія та 014 Середня освіта (Хореографія), ми користувались мультимедійною платформою Canva.

Під час підготовки до проведення проблемної лекції за допомогою хмарного сервісу Canva ми оперативно та зручно створили мультимедійну презентацію, додавши необхідний контент до теми, використовуючи готові шаблони та бібліотеку стокових фотографій.

Наприклад, під час проведення проблемної лекції з вибіркової освітньої компоненти «Психологія мистецтва» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 4 курсу ми висвітлювали тему через мультимедійні презентації, які включали в себе відео, анімацію та інтерактивні елементи, що дозволило підвищити інтерес майбутніх фахівців-хореографів та вмотивувати їх до активної пізнавальної діяльності у процесі роботи (див. рис. 1).

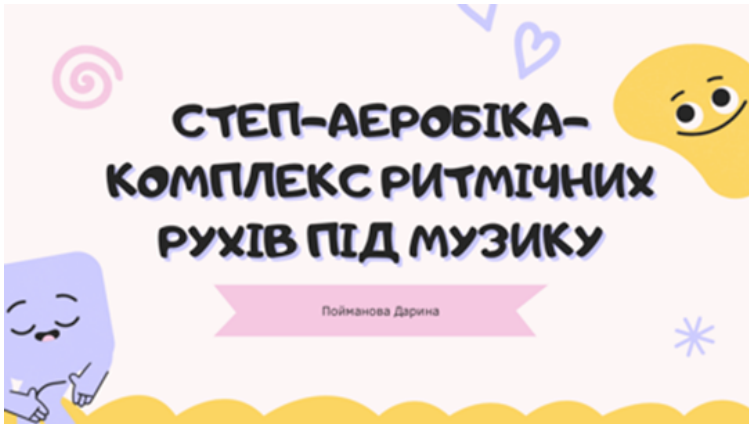

Рисунок 1 – Мультимедійна презентація

Використовуючи веб-сервіс Canva, створювати різноманітні графічні заголовки, логотипи тощо. Цей сервіс допомагає організувати одночасну роботу кількох користувачів над проектом у реальному часі. У бібліотеці, яка вміщує понад 70 тисяч готових шаблонів та більше 2 мільйонів стокових фотографій, здобувачі мають можливість створювати графіки, діаграми, унікальні творчі продукти.

Здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в процесі вивчення вибіркової освітньої компоненти «Дитячий фітнес» використовували веб-сервіс Canva для виконання індивідуальної та групової самостійної роботи. Так, під час створення презентацій «Степ-аеробіка – комплекс ритмічних рухів під музичний супровід» та «Дитячий фітнес з використанням предметів (гімнастична палиця)», майбутні фахівці-хореографи розробляли онлайн плакати та постери, які потім презентували та обговорили на практичних заняттях (див. рис. 2).

Під час підготовки майбутніх фахівців мистецького напрямку та проведення з ними практичних занять ми працювали з програмами Crossword Labs, Jeopardy Labs та Word Wall, використовуючи такі методи, як брейнстормінг, гейміфікація, сторітелінг та інші.

Рисуюнок 2 – Презентації (самостійна робота)

Так, наприклад, під час викладання вибіркової освітньої компоненти «Черлідінг» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня 3 курсу з теми «Базові положення рук» нами було запропоновано перевірку знань із застосуванням цифрового ігрового інструменту Crossword Labs, що є безкоштовним, за відсутністю реклами і водяних знаків та без обов'язкової реєстрації. Він має функцію пошуку різних кросвордів, створення, публікування та розв'язування. Майбутні фахівці-хореографи змагалися між собою, працювали в групах та розгадували запропонований їм для закріплення отриманих знань кросворд (див. рис. 3).

Використання онлайн платформи Crossword Labs допомогло здобувачам вищої освіти не лише закріпити вивчений матеріал, а й сприяло розвитку асоціативного та критичного мислення. Адже саме кросворди є ефективним способом для запам'ятовування нових термінів, понять або фактів. Майбутні фахівці мистецького напрямку відзначили переваги запропонованого цифрового інструменту, зокрема його сумісність із планшетами, телефонами та іншими гаджетами. Ця характеристика робить його оптимальним, оскільки забезпечує зручний доступ до матеріалів у будь-який час і з будь-якої локації.

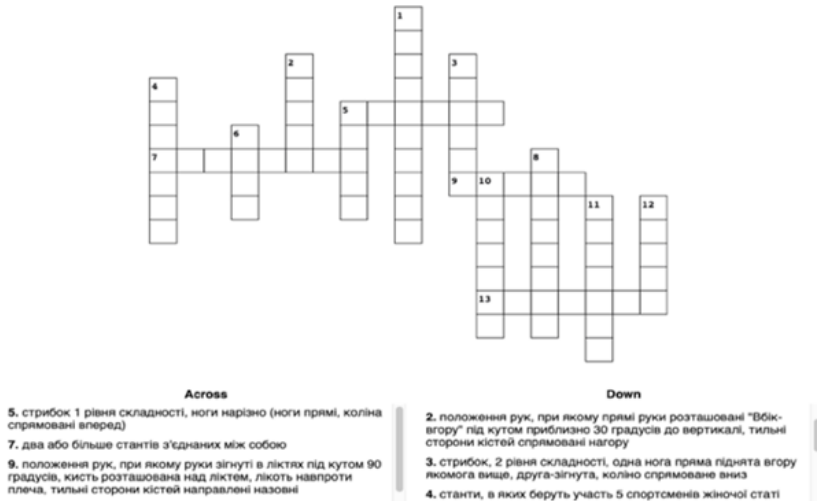

Рисунок 3 – Кросворд «Базові положення рук»

Наступна онлайн-платформа надала нам можливість створювати персоналізовані вікторини з різними категоріями та питаннями. За допомогою програми Jeopardy Labs ми підготували для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 4 курсу спеціальності 024 Хореографія вікторини, які були використані на практичних заняттях з метою перевірки знань та повторення матеріалу в інтерактивному форматі. Такі вікторини ми склали за необхідністю на будь-яку тему, визначали кількість категорій і питань, встановлювали бали за правильні відповіді та додавали власні запитання.

Так, наприклад, під час викладання освітньої компоненти за вибором «Дитячий фітнес» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 4 курсу нами було впроваджено інноваційний підхід для перевірки теоретичних знань і практичних умінь та навичок за допомогою вікторини. Майбутні фахівці-хореографи були рандомно розподілені на дві групи, кожна з яких мала придумати оригінальну назву для своєї команди. Після цього, по черзі,

учасники обирали категорію та рівень складності запитання. Чим складніше запитання, тим більше балів можна було отримати за правильну відповідь. Така організація перевірки дозволяла створити інтерактивну та захоплюючу атмосферу, де кожен мав шанс проявити свою кмітливість і знання (див. рис. 4).

Звіроаеробіка	Степ-платформа	Гмнастична палиця	Йога-Kids	Kids CrossFit
100	100	100	100	100
200	200	200	200	200
300	300	300	300	300
400	400	400	400	400
500	500	500	500	500
		Тренери 0 + -	Star 0 + -	

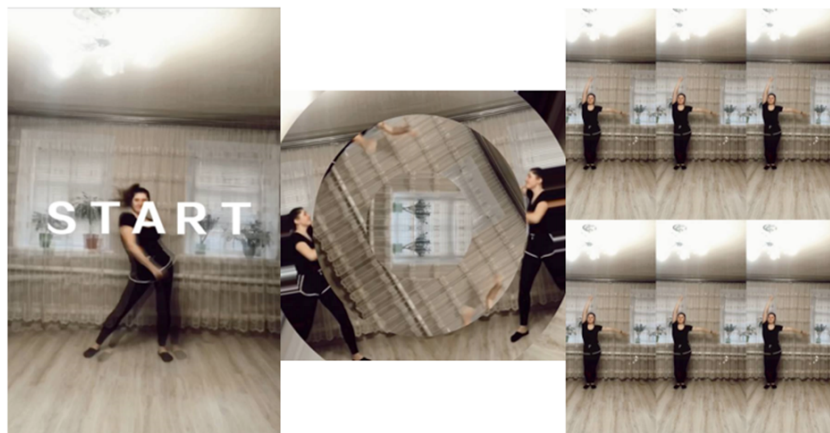
Рисунок 4 – Вікторина «Весела фітнес-вікторина»

Останнім часом неабиякої популярності в практичній діяльності хореографічної підготовки набуває застосунок для створення та поширення відео файлів та онлайн-трансляцій – ТікТок. На практичних заняттях ми створюємо, обробляємо та поширюємо відео танцювальних комбінацій. Завдяки застосунку ТікТок майбутні фахівці мистецького напрямку можуть розмішувати позитивний контент в короткій формі, креативно підходити до презентації своєї творчості, а також обмінюватися цікавинками та впроваджувати в освітній процес елементи цифрової трансформації. Обробка танцювальних відео користується попитом серед наших здобувачів під час підготовки до таких дисциплін, як «Теорія та методика викладання сучасного танцю», «Теорія та методика викладання класичного танцю» та інші [8].

Так, наприклад, під час проведення практичного заняття з освітнього компоненту варіативного циклу «Підвищення хореографічної майстерності з сучасного танцю», модуль «Танцювальні комбінації в стилі джаз-фанк: техніка, ритм і виразність» спільно зі здобувачами вищої освіти 4 курсу була вивчена танцювальна комбінація під музичний супровід американської співачки Beyonce “Cuff it”. Основне завдання цього модуля полягало не тільки в засвоєнні танцювального матеріалу, але й в обробці готового відео з використанням застосунку ТікТок, що дозволяв нам створити креативні та привабливі відео, додаючи до них музику, фільтри, спецефекти та різні інтерактивні елементи.

Ми змонтувала танцювальну комбінацію використовуючи такі ефекти ТікТок, як Visual (zoom, window, halo), Transition (countdown, vertical, rotate), Split (four, six, nine, fuzzy). Майбутні бакалаври хореографії мали змогу ознайомитися із запропонованим прикладом відео матеріалу та змонтувати свої й продемонструвати результат (див. рис. 5).

Результатом такої діяльності став ТікТок батл з відео, які були найбільш вдало виконані й змонтовані.

Рисунок 5 – Змонтована танцювальна комбінація

Мобільний застосунок TikTok надав безліч інструментів для обробки танцювальних відео, що дозволило здобувачам вищої освіти творчо підходити до створення відеоконтенту, робити його не тільки технічно досконалим, але й креативним та виразним.

Окрім освітнього процесу, ми використовували цифрові технології у виховній роботі, яка є невід'ємною частиною підготовки майбутніх фахівців мистецького напрямку, оскільки формує в молоді моральні орієнтири, відповідальність, патріотизм і громадянську активність.

Під час підготовки виховних заходів ми працювали з застосунком Wordwall, який дозволив нам використовувати такі шаблони: ігрові вікторини, анаграми, діаграми з мітками, відсутнє слово, випадкові картки та інше. Наведемо кілька прикладів його застосування у виховній роботі.

Під час кураторської години зі здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 1 курсу ми створили та провели інтерактивну гру «Цікаві факти», у процесі якої кожен здобувач по черзі зачитував три факти про себе – два правдиві і один вигаданий, а інші учасники повинні були визначити той, що не відповідає дійсності. Ця гра допомогла майбутнім фахівцям хореографії сформуванню комунікативних навичок, зокрема вміннями цікаво розповісти про моменти зі свого життя та презентувати себе в неформальній атмосфері. Така активність не тільки розвеселила першокурсників, а й допомогла їм згуртуватися, швидше адаптуватися до нового середовища і знайти спільні інтереси.

Застосунок Wordwall ми використовували для проведення виховної години на тему громадської відповідальності «Європа без торгівлі людьми!» (див. рис. 6).

За допомогою сервісу здобувачі вищої освіти вивчали важливі факти та статистику, а також відповідали на питання, що стосувалися способів запобігання та боротьби з цією проблемою. Використання Wordwall стимулювало до глибшого осмислення теми, а інтерактивні завдання та вправи зробили соціальну проблему цікавою і змістовною.

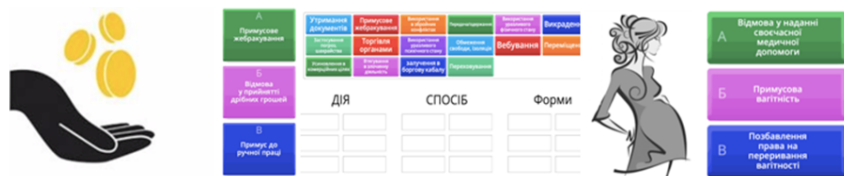

Рисунок 6 – Виховна година «Європа без торгівлі людьми!»

Таким чином, практика роботи з упровадження цифрових технологій під час підготовки майбутніх фахівців мистецького напрямку в умовах онлайн-навчання в Бердянському державному педагогічному університеті показала, що здобувачі вищої освіти хореографічних спеціальностей із зацікавленістю сприймають роботу, активно впроваджують різні інструменти, удосконалюють свою цифрову компетентність, що допомагає їм легше адаптуватися до вимог сучасного світу, де технології та мистецтво тісно переплітаються, сприяючи більшій гнучкості, доступності та інноваційності.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробленні методичних рекомендацій для науково-педагогічних працівників, які забезпечують викладання хореографічних дисциплін, щодо використання цифрових технологій в освітньому процесі в умовах дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бегаць Т. О. Роль цифрових технологій у формуванні сучасного експозиційного простору. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2020. VIII (43), I. : 243. С. 7–10.
2. Гуревич Р. С., Ільницька Т. С., Камедія М. Ю., Опущко Н. Р., Плахотнюк Г. М. Роль цифрових технологій навчання в епоху цивілізаційних змін. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. № 62. С. 28–38.
3. Ендрю Дж. Дослідницька етика в епоху цифрових технологій. *Digital transformation sinculture: Scientificmonograph*. Riga, Latvia : Baltija

- Publishing, 2023. С. 119–129. DOI <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/336/9262/19326-1>
4. Класифікація цифрових пристроїв. URL: <http://surl.li/jcjtpu> (дата звернення: 08.09.2024).
  5. Концептуально-референтна Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2900-2629_frame_pedagogical.pdf (дата звернення: 18.10.2024).
  6. Офіційний журнал Європейського Союзу. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7) (дата звернення: 18.10.2024).
  7. Рамка цифрової компетентності громадян України. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/7451-ramka_cifrovoi_kompetentnosti.pdf (дата звернення: 18.10.2024).
  8. Тараненко Ю., Фурманова Т., Кривунь Н. Сучасні підходи до організації самостійної роботи майбутніх фахівців хореографії у форматі онлайн. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Вип. 2. Бердянськ : БДПУ, 2022. С. 432–439.
  9. Цифрові платформи у вищій освіті. URL: <http://surl.li/jbdjoe> (дата звернення: 08.09.2024).

Відомості про авторів

ВОВК Мирослава, докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

- 1.1. Просвітницький проект в умовах війни: ресурс для розвитку національної ідентичності вчителів.

ФІЛІПЧУК Наталія, докторка педагогічних наук, старша наукова співробітниця, провідна наукова співробітниця відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

- 1.1. Просвітницький проект в умовах війни: ресурс для розвитку національної ідентичності вчителів.

СОЛОМАХА Світлана, кандидатка педагогічних наук, старша наукова співробітниця, старша наукова співробітниця відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

- 1.2. Діалог митців і освітян в оновленому змісті національної мистецької освіти: Олександр Козаренко – полідіяльна особистість.

ГРИГОР'ЄВА Вікторія, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри теорії та методики навчання мистецьких дисциплін Бердянського державного педагогічного університету.

- 1.3. Модель підготовки майбутніх вчителів мистецтва до використання суб'єктно-орієнтованих технологій.

ГРИЩЕНКО Юлія, кандидатка педагогічних наук, старша наукова співробітниця, старша наукова співробітниця відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти імені Івана Зязюна НАПН України.

1.4. Можливості імплементації ідей Оксани Петрівни Рудницької у змісті мистецько-педагогічної освіти.

СТРАТАН-АРТИШКОВА Тетяна, докторка педагогічних наук, професорка кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

2.1. Творчість та креативність у структурі творчо-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

ШЕВЦОВА Олена, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

2.1. Творчість та креативність у структурі творчо-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

БУЗОВА Олена, кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувача кафедри теорії та методики навчання мистецьких дисциплін Бердянського державного педагогічного університету.

2.2. Формування професійних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва.

ОМЕЛЬЧЕНКО Анетта, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри теорії та методики навчання мистецьких дисциплін Бердянського державного педагогічного університету.

2.3. Застосування сучасних художньо-педагогічних технологій у підготовці майбутніх учителів мистецтва.

БАКУМ Вікторія, викладачка кафедри теорії та методики навчання мистецьких дисциплін Бердянського державного педагогічного університету.

2.4. Розвиток творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки.

ТАРАНЕНКО Юлія, кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри хореографії та фітнесу Бердянського державного педагогічного університету.

3.1. Сучасні стратегії підготовки хореографів та реалізація їх на практиці.

МАРТИНЕНКО Олена, кандидатка педагогічних наук, доцентка, кафедри хореографії та фітнесу Бердянського державного педагогічного університету, заслужена працівниця культури України.

3.2. Підготовка фахівців хореографічного профілю в контексті євроінтеграційних процесів.

КРИВУНЬ Наталя, викладачка кафедри теорії та методики навчання мистецьких дисциплін Бердянського державного педагогічного університету.

3.3. Використання цифрових технологій під час підготовки майбутніх фахівців мистецького напрямку в умовах онлайн-навчання.

Нотатки

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

Наукове видання

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН:
ЗДОБУТКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Колективна монографія

Дизайн обкладинки В. Григор'єва
Літературна редакторка О. Попова
Верстка Н. Ковальчук
Технічне редагування О. Гринюк

Підписано до друку 21.02.2025. Формат 60×84/8.
Папір офсетний. Гарнітура Warnock. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 10,11. Наклад 300. Замовлення № 0225-020.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво "Liha-Pres"
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.